

Verkade Bakkerij „De Ruijter” der Firma Verkade

Oudere lezers zullen bij *Verkade albums* misschien het eerst denken aan de Artis albums van Portielje, omdat ze die populaire, opvallend blauwgekleurde albums nog kennen uit hun jeugd. Natuurlijke liefhebbers denken vooral aan Jac. P. Thijsse, de natuurkenner die zo'n belangrijke rol heeft gespeeld in de natuureducatie en de natuurbescherming in Nederland. Maar kunstkenner en liefhebbers van mooie boeken denken primair aan Willem Wenckebach, de graficus, tekenaar en schilder die in de eerste helft van de 20^e eeuw een grote invloed heeft gehad op de boeksierkunst. De rol van Wenckebach in de totstandkoming van "het Verkade album" is sterk ondergewaardeerd.

In 1903, 1904 en 1905 bracht de firma Verkade al drie insteekalbums voor uit Duitsland geïmporteerde automatenplaatjes uit, simpelweg getiteld "Plaatjes-Album". Deze zeer gewilde albums zijn geen voorlopers van het Verkade-album. Ze zijn alleen uitgebracht om de reclameplaatjes die Verkade bij haar producten verpakte in te kunnen bewaren. De albums bevatten geen tekst en de plaatjes zijn ook niet bedoeld als illustratie bij een tekst. Wel heeft Verkade in 1906 nog een verhalenboekje uitgebracht passend bij de derde reeks plaatjes. Dergelijke albums waarvan er tussen 1900 en 1910 nog tientallen verschenen zijn van diverse bedrijven, worden tegenwoordig chromo-albums genoemd, afgekort van chromolitho's, kleurenlitho's.

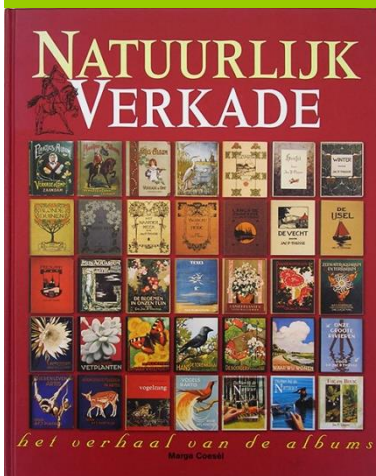
De geboorte van het klassieke Nederlandse plaatjesalbum

Tot 1906 hadden de meeste albums geen tekst. Ze waren alleen bedoeld om prentbriefkaarten of reclameplaatjes in te verzamelen. Een enkele maal verscheen er wel een tekstboek bij. In Nederland gaf Van Nelle in 1903 als eerste een tekstboek met beschrijvingen uit bij het album *Hollandsche Kunst*. Verkade gaf in 1906 alsnog een (voor) leesboek *Verhalen en sprookjes door Tante Lize* uit bij het derde *Plaatjes-Album*.

In Duitsland was men al eerder op dat idee gekomen. Kasseler Hafer-Kakao bracht in 1896 een vogelalbum uit, met 10 losse tekstboekjes erbij. Feigenkaffee Bruno Stäblein bracht in 1903 een geschiedenisalbum met tekst uit. Stollwerck chocolade gaf vanaf Sammel-Album Nr. 3 (1900) een blok tekst bij elk plaatje, aanvankelijk in de vorm van versjes, en bij Album 6: "Stollwerck's Tierreich" (1903) ook nog een aanhangsel met tekst over huisdieren en hun verzorging. Maar buiten deze uitzonderingen bleven ook in Duitsland tot de twintiger jaren hoofdzakelijk Sammel-Albums zonder tekst verschijnen.

Stollwerck's Dierenrijk werd in 1905 ook in Nederland uitgebracht en dat bleef niet onopgemerkt bij andere bedrijven. De geschiedschrijving van de firma Verkade* vermeldt, dat de drie gebroeders Verkade zich op de avond van de eerste voorjaarsdag van 1905 bezonnen op het vervolg op de Plaatjes-Albums, waarvan het derde juist was uitgekomen. De voor het merendeel uit Duitsland afkomstige plaatjes van die albums waren onsamenhangend en sterk wisselend van stijl en van kwaliteit. Zij besloten om zelf een album van hoge kwaliteit en met samenhang te maken, "iets als Stollwerck, d.w.z. een speciaal album over dieren, planten, vogels alleen of iets dergelijks". In dit gesprek werd het idee geboren om een boek te laten schrijven en dat boek te laten illustreren, "liefst door Nederl. tekenaar, welke illustraties in de vorm van plaatjes bij onze artikelen verkrijgbaar zullen zijn".

Het klassieke Nederlandse album was geconcipieerd.

* Zie: Marga Coesèl, *Natuurlijk Verkade, het verhaal van de albums*. Uitgeverij Terra, 1999.

De schrijver voor zo'n boek werd dicht bij huis gevonden, de bekende publicist Jacobus (Ko) P. Thijssen, onderwijzer en amateurbioloog, vanaf 1902 leraar plant- en dierkunde aan de kweekschool in Amsterdam. In 1896 richtte hij samen met collega-onderwijzers Eli Heimans en Jasper Jaspers Jr. het tijdschrift "De Levende Natuur" op, dat nog steeds bestaat. Thijssen en Heimans schreven tussen 1894 en 1901 zes klein formaat natuurboeken met de reekstitel „Van Vlinders, Vogels en Bloemen”, die geïllustreerd werden met zwart-wit tekeningen van henzelf en enkele kleurenplaten door Jan van Oort waarin de aanzet tot de albumplaatjes te herkennen is. Van Oort maakte de omslag voor het eerste eigen album van Verkade.

Verkade bracht tot de Tweede Wereldoorlog 27 grote albums uit. De eerste vier, de jaargetijden albums (1906 – 1909), hielden het midden tussen een geïllustreerd leesboek en de verzamelalbums met alleen insteekbladen. De tekstpagina's werden afgewisseld met insteekbladen voor de plaatjes. Dit concept is niet veranderd, ook niet bij de volgende albums waar de plaatjes ingeplakt moesten worden. Er zijn maar twee uitzonderingen, *Waar wij wonen* (1937) en *Onze groote rivieren* (1938), die alleen grote platen bevatten. Tot de twintiger jaren hebben de meeste andere bedrijven zich ook aan dit concept gehouden. Daarna werd oom wel gekozen voor plaatjes in de tekst, vooral voor verhalenboeken voor de jeugd.

Series

De 27 Verkade albums die tussen 1906 en 1940 uitgekomen zijn, vormen niet één doorlopende serie. Er zijn een aantal onderscheidingen te maken. De meest voor de hand liggende is naar auteur. Dat zijn, min of meer in volgorde: Thijssen, Portielje, Van Laren en Kuylman. Ko Thijssen heeft maar liefst 18 van de 27 albums voor zijn rekening genomen, en ook die vormen geen doorlopende reeks. Aan het einde van deze inleiding wordt dit uitgewerkt. Een technisch onderscheid is naar insteekalbums tot 1911 – m.n. de drie "Plaatjes-albums", de vier jaargetijde-albums en *Blonde duinen* – en vanaf 1911 inplakalbums.

In deze catalogus maken we een onderscheid in twee series, die zowel in de tijd als in de stijl duidelijk afgebakend zijn:

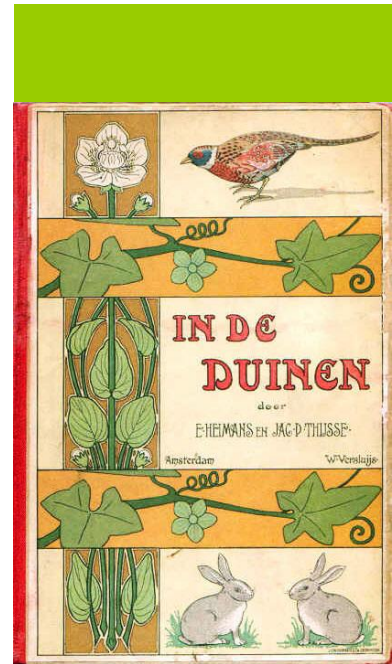
Serie 1 loopt ononderbroken van 1906 *Lente* tot en met 1916 *De IJssel* – elf albums, telkens één nieuwe uitgave per jaar, in 1919 nog gevolgd door het album *Friesland* dat ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog met een jaar vertraging uitkwam. Deze albums zijn op één na allemaal vormgegeven door Willem Wenckebach.

Serie 2 loopt ononderbroken van 1925 *Mijn aquarium* tot en met 1940 *Apen en hoefdieren in Artis* – vijftien albums, telkens één uitgave per jaar met uitzondering van het crisisjaar 1933. Deze albums zijn tot 1935 vormgegeven door de schilder Kobus Koeman.

Marga Coesèl verhaalt in haar boeiende en uitputtende geschiedschrijving *Natuurlijk Verkade*, hoe in 1918 als gevolg van de papierschaarste na de Eerste Wereldoorlog er een voorlopig einde komt aan de doorlopende reeks albums, die tot dan toe alle geschreven zijn door Ko Thijssen en met één uitzondering alle zijn vormgegeven door Willem Wenckebach, een onoverwinnelijk duo. Tot dan toe is er door andere fabrikanten met scheve ogen naar het succes van de Verkade albums gekeken en er is menige snerende opmerking over gemaakt, zoals in deze advertentietekst:

Goede KOEK behoeft geen Prentjes om de Kinderen te amuseeren, maar verkoopt zich door hare qualiteit. Wie de Ontbijt-, Sucade-, Gember- of Snipperkoek van de Koekfabriek "De Kroon", te Delden, eenmaal gebruikt heeft, neemt nimmer weer een andere soort, al bevat de Cartonverpakking nog zooveel Prentjes.

Ook als de succesreeks van Verkade stopt, springen er niet direct anderen in het gat. Waar haal je immers zo'n succesduo als Thijssen en Wenckebach.

Het vijfde deelje van de reeks „Van Vlinders, Vogels en Bloemen” (december 1899). De fraaie Jugendstil omslagen zijn van de hand van Heimans zelf.

Crisis

Over wat Verkade bewogen heeft om af te zien van de uitgave van nieuwe albums van 1918 tot 1925 is veel gespeculeerd, maar zekerheid is hier niet over. Coesèl schrijft: “Door de economische omstandigheden lukte het niet om *Friesland* volgens de planning te laten verschijnen. Op de titelpagina werd nog wel 1918 gedrukt, maar het album kwam uiteindelijk, door problemen met de aanlevering van papier, pas in april 1919 uit.” .... “De kans dat er na *Friesland* nog nieuwe albums zouden worden gemaakt, leek echter in 1919 geheel verkeken. .... Tijdens de tweede helft van de oorlog was er een groot tekort aan grondstoffen en brandstoffen ontstaan. Brood, het dagelijks volksvoedsel, werd gerantsoeneerd en kon alleen nog via bonnen verkregen worden. Veel bedrijven verkeerden door het wegvallen van de im- en export in grote problemen. Ook Verkade had het moeilijk .....

(p. 51)
De problemen met het papier waren al in 1915 begonnen. De tweede druk van *De Vecht* verscheen in 1916 met bladen van een slechtere, brossere kwaliteit papier en de omslag beplakt met grof opgedikt papier geïmporteerd uit Italië. Ook andere fabrikanten kampten uiteraard met het papiertekort en sterk stijgende prijzen, zodat in 1917 de uitgave van albums volledig stopte. Pas in 1922, tien de crisis langzaam oploste, werden er weer mondjesmaat nieuwe albums geproduceerd.

Thijsse was na *De IJssel* (1916) begonnen aan een reeks zwerftochtenalbums die door alle provincies zou voeren. Hij leverde het manuscript voor het eerste album *Friesland* af voor verschijning in 1917. “Gezien de moeilijkheden van de tijd en het oponthoud met de uitgave van *Friesland* schreef Arnold Verkade op 18 december 1918 in een brief aan Thijsse: ‘Ja, wij zien er geen licht meer in en wij gelooven niet dat wij ooit meer met de plaatjes zullen kunnen beginnen.’ Thijsse, die elke gelegenheid aangreep ‘om er eens lekkertjes tussen uit te gaan’ moest tot zijn grote spijt de voorbereidingen voor ‘Twente’ stopzetten. Het album zou er nooit komen.” (p. 51)

Thijsse bleef doorgaan met het maken van plannen, maar Verkade voelde er niets voor. Hij zag op tegen de kosten en het vele werk. De impasse werd doorbroken toen in 1924 de kunstschilder Kobus Koeman, groot bewonderaar van de Verkade albums, met het voorstel kwam om de hele voorbereiding en uitvoering van nieuwe albums – wat in het verleden voor een groot deel door Wenckebach was gedaan – op zich te nemen. De directie ging daarmee akkoord. Met de komst van Koeman verandert ook de stijl van de albums drastisch.

Pas als Verkade in 1925 herstart met het eerste album van Portielje, *Mijn aquarium*, en dit een ongekend succes wordt met negen drukken en meer dan 84.000 verkochte exemplaren, storten een groot aantal fabrikanten zich op deze succesvolle vorm van productpromotie. Van 1925 tot 1929 beginnen meer dan 20 andere fabrikanten een serie albums of kinderboeken met plakplaatjes. Tot 1940 nemen de oplages van de Verkade albums alleen nog maar toe, tot aan het record van meer dan 155.000 verkochte exemplaren van *Dierenleven in Artis* (14 drukken tot en met 1942). De Tweede Wereldoorlog maakt tenslotte een definitief einde aan deze successtory.

Het laatste manuscript van Thijsse, *Vogelzang*, daterend van 1938, is ter ere van de honderdste geboortedag van de schrijver in 1965 in boekvorm uitgegeven, geïllustreerd met foto's. In 1995 volgt nog *Eik en beuk*, naar een manuscript van Thijsse uit 1932, aangevuld door andere auteurs, in boekvorm met meegedrukte illustraties van Voerman en Rol sr. en jr. die aan vele Thijsse albums meewerkten.

In 1988 is bij gelegenheid van 150 jaar *Artis* het laatste manuscript van Portielje, *Vogels in Artis* dat gepland was voor 1941, uitgegeven met de illustraties van Voerman en Rol en Rol bijgeleverd op een los katern om uit te knippen en in te plakken, zoals dat ook met een groot aantal heruitgaven van de Thijsse albums is gebeurd.

In 1990 en 1991 is Verkade nog eenmaal teruggekomen met “verzamelplaatjesalbums”, getiteld *Dichter bij de natuur*, in twee delen met elk 50 moderne dunne inplakplaatjes naast vele meegedrukte kleurenillustraties. Het succes van de oude albums is in deze tijd echter niet meer te evenaren; deze albums kregen een oplage van “slechts” 40.000 resp. 50.000 exemplaren.

Soorten verhalen

Op basis van de schrijvers en de inhoud kan een duidelijke groepering in de albums worden aangebracht, met drie groepen van Thijsse, de eerste twee groepen met twaalf ononderbroken jaarlijkse uitgaven, en de derde vanaf 1925 afgewisseld met drie andere auteurs, Portielje – vier albums, Van Laren – drie albums, en Kuylman – twee albums.

- *acht naturalalbums (1906 – 1913, Thijsse)*

de vier jaargetijde-albums (1906 – 1909), gevolgd door *Blonde duinen* (1910), *De bonte wei* (1911), *Het Naardermeer* (1912) en *Bosch en heide* (1913). Het tweede viertal wordt wel aangeduid met “landschapstypen” of biotopen-albums

- *vijf “reisalbums” (1914 – 1918 en 1927, Thijsse)*

Langs de Zuiderzee, De Vecht, De IJsel en Friesland, in 1927 nog gevolgd door *Texel*; ook wel aangeduid met “zwerftochtenalbums”.

Thijsse spreekt zelf aan het slot van *Bosch en Heide* over de “tweede reeks”, die vervolgd zal worden met “een geheel nieuw stel zwerftochten door ons wondermooie Nederland.” We kunnen dus na de jaargetijde-albums ook spreken van twee reeksen van vier “zwerfalbums”.

- *vier dierenalbums (onregelmatig, Portielje)*

Mijn aquarium (1925), *Zeewateraquarium en terrarium* (1930), *Dierenleven in Artis* (1939), *Apen en hoefdieren in Artis* (1940). Het vijfde album van Portielje, *Vogels in Artis*, bestemd voor 1941, is pas in 1988 uitgegeven, niet als verzamelalbum. Deze laatste twee waren bedoeld als een nieuwe reeks, geheel gewijd aan de dieren in Artis.

- *drie tuin- en kamerplantenalbums (1928, 1931-32, Van Laren)*

Kamerplanten (1928), *Cactussen* (1931) en *Vetplanten* (1932), afgewisseld met:

- *opnieuw vier naturalalbums (onregelmatig, Thijsse)*

De bloemen in onzen tuin (1926), *Paddenstoelen* (1929), *De bloemen en haar vrienden* (1934), *Waar wij wonen* (1937) en *Onze groote rivieren* (1938). Later zijn nog twee boekuitgaven gevolgd, naar manuscripten die Thijsse aangeleverd had, maar die niet gebruikt waren: *Vogelzang* (1965) en *Eik en beuk* (1995)

- *twee Kuylman albums (1935-36)*

Hans de torenkraai (1935) en *De boerderij* (1936)

De Verkadecollectie

De firma Verkade had zelf een museum voor haar reclame-uitingen. Toen het bedrijf zijn zelfstandigheid verloor is het museum opgeheven. De Stichting Behoud Cultureel Erfgoed Verkade heeft de collectie opnieuw opgebouwd. Deze collectie, waaronder alle ruim 4.000 originele aquarellen en tekeningen van de 32 eigen albums, is ondergebracht in het Zaanse Museum op de Zaanse Schans in Zaandam.

De originele aquarellen en 458 foto's van het bedrijf zijn ook te zien op de website zaansweb.adlibhosting.com/search/simple.

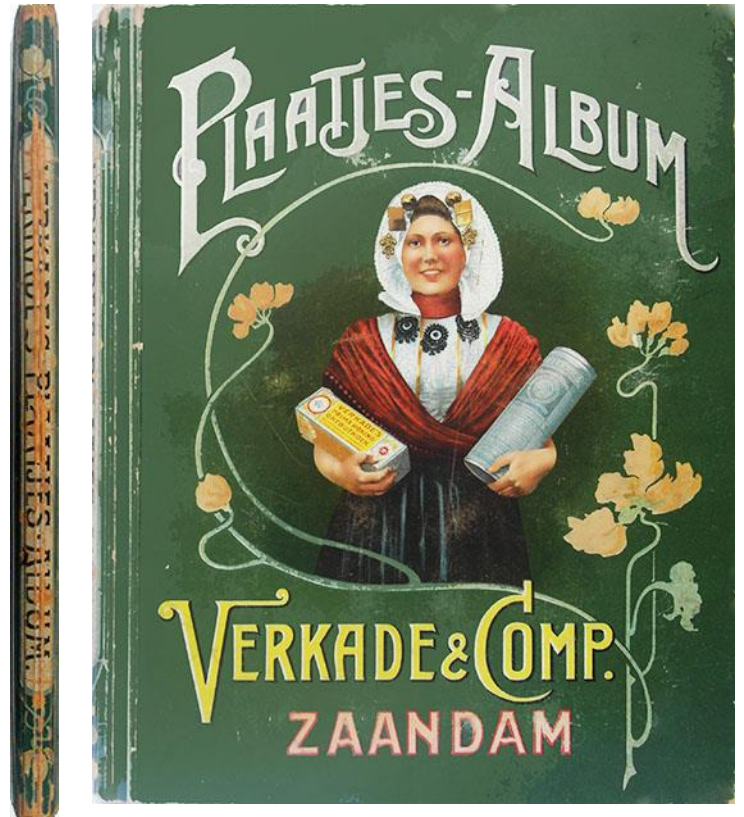
VEKA01
Plaatjes-Album

Uitgave der Bakkerij „De Ruijter” Firma Verkade & Comp. Zaandam. (maart 1903)

2 voorloopbladen en 12 insteekbladen voor 24 series van 5 of 6 chromo-lithoplaatjes.

Prijs f 0,25. Verkocht 10.280 stuks.

De plaatjes in dit album zijn in 1900 door een van de gebroeders Verkade in Duitsland gekocht van de drukker Etzold & Kissling, die de plaatjes en albums maakte voor de A.G. für Automatischen Verkauf, leverancier van plaatjes voor snoepautomaten en bijbehorende albums. Verkade liet er door Etzold & Kissling een eigen album bij maken naar het model van de albums van de A.G., die weer gemaakt zijn naar het model van de eerste albums van Stollwerck. Het album kreeg een voorkant in Jugendstil met een foto van een van de echtgenotes Verkade in “Hollandsche klederdracht”, met de producten beschuit in bus en peperkoek in doosverpakking waar de plaatjes bij gevoegd werden.

Kenmerken

Insteekalbum zonder tekst van klein kwartoformaat 22,5 x 28 cm. Op de achterkant is een variant van het logo van De Ruijter afgebeeld.

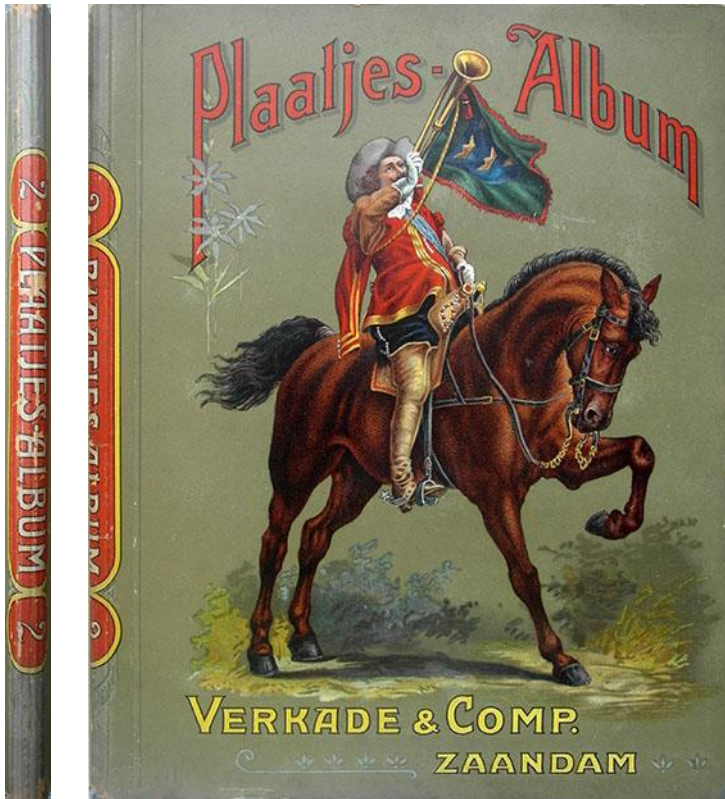
Deze eerste Duitse Sammel-albums zijn niet ingebonden, maar ze hebben een kaft van zacht gelaagd karton uit één stuk, waar de dikke insteekbladen in geniet zijn. De ijzeren nieten roesten helaas sterk. De kartonnen rug is zeer kwetsbaar. Dit type album is in Nederland verder nog gebruikt door Baan, Lindeboom en De Jong.

Voorin zit een versierd titelblad met een tekening van de bakkerij De Ruijter en een blad inhoudsopgave, en achterin een blanco schutblad, alle drie van aan een zijde gewit lithopapier. Dezelfde soort bladen vinden we in de andere genoemde albums.

Het album bevat 24 series plaatjes van circa automatenformaat (49 x 88 mm) met serieletters A tot X, van zeer uiteenlopende onderwerpen. De series omvatten wisselend 5 of 6 plaatjes, in het totaal 138 plaatjes. Een aantal van deze series die geselecteerd zijn uit de vele series die voor de A.G. für Automatischen Verkauf gemaakt waren, komen uiteraard ook in de albums van die firma voor.

Dit album begint met 2 series gewijd aan bekende sprookjes. Ook de volgende twee albums bevatten enkele series sprookjes. Daarom worden deze onterecht wel aangeduid als “de sprookjesalbums”.

VEKA02
Plaatjes-Album nr 2

Verkade's Plaatjes-Album No 2. Verkade & Comp. Zaandam (april 1904)

2 voorloopbladen en 12 insteekbladen voor 24 series van 5 of 6 chromo-lithoplaatjes.

Prijs f 0,25. Verkocht 15.840 stuks.

Op dit album staat niet dat het is uitgegeven door Bakkerij De Ruijter. De reden daarvan is dat de firma Verkade inmiddels is uitgebreid met een fabriek voor waxinelichtjes, waarmee de concurrentie is aangegaan met de Goudse kaarsenfabriek. Maar het bedrijf blijft wel de ruiter als logo gebruiken.

Ook dit album en de plaatjes zijn gedrukt door Etzold & Kissling. Op de achterkant van dit album staat Cladder & Jansen Amsterdam vermeld. Dat was de vertegenwoordiger van Etzold & Kissling in Nederland.

Dit album is groter dan het eerste. Vanaf nu zijn alle Verkadealbums van vol kwartoformaat.

Kenmerken

Insteekalbum zonder tekst van kwartoformaat 24,5 x 30,5 cm. Bij dit album is de ruiter als voorplaat gebruikt. Op de achterkant is een onbekend wapen afgebeeld.

Voorin zit weer een versierd titelblad en een blad inhoudsopgave, en achterin een blanco schutblad van gewit lithopapier. Op het titelblad staan nu twee tekeningen, van de bakkerij en van de nieuwe Waxinelicht-fabriek.

Het album bevat 24 series plaatjes van circa automatenformaat (49 x 88 mm), doorgenummerd vanaf het vorige album met de serienummers 25 tot 48. Ook deze series zijn wisselend met 5 of 6 plaatjes, in het totaal 140 plaatjes.

In dit album en het volgende zijn enkele series opgenomen die elk één sprookje met 6 plaatjes illustreren.

Het Interessantst zijn de series die een beeld geven van de echte wereld rond 1900, zoals vervoersmiddelen in verschillende delen van de wereld, de primitieve olie-winning in Amerika, Zuid-Afrika vóór de Boerenoorlog, en de hiernaast afgebeelde straattaferelen in Marokko.

VEKA03

Plaatjes-Album nr 3

Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp.
Zaandam (april 1905)

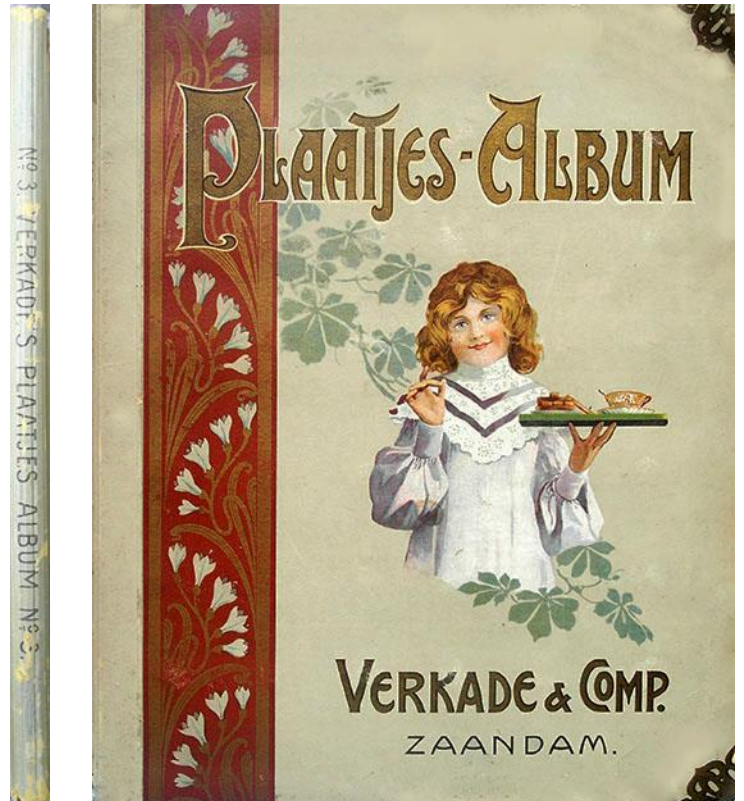
24 pagina's met 24 series van 6 kleurenplaatjes
(144), serie 49-72.

Prijs f 0,25. Verkocht 17.425 stuks.

Merkwaardigerwijs is op de titelpagina en de achterkant van dit album weer teruggekeerd naar de Bakkerij „De Ruijter”. De titelpagina laat de geheel verbouwde bakkerij zien, nu vanaf de andere kant, vanaf de Zaan.

Een groot deel van de plaatjes kwam nog van Etzold & Kissling. Die had echter naar de mening van de heren Verkade te weinig plaatjes van kwaliteit in huis, daarom werd overgestapt op de firma H. Grünbaum in Kassel, die ook dit album maakte.

Grünbaum maakte hierna ook de eerste albums van Baan en Lindenboom en het enige album van De Jong.

Kenmerken

Insteekalbum zonder tekst van kwartformaat 24,5 x 30,5 cm. De voorplaat is ontworpen door de firma Grünbaum. Voorin zit weer een versierd titelblad en een blad inhoudsopgave, en achterin een blanco schutblad van gewit lithopapier. Op het titelblad staat weer de bakkerij De Ruyter.

Het album bevat 24 series plaatjes van circa automatenformaat (49 x 88 mm), doorgenummerd vanaf het vorige album met de serienummers 49 tot 72. Alle series bestaan uit 6 plaatjes, in het totaal dus 144 plaatjes.

Dit album bevat 7 series sprookjes en nog enkele verhalen. m.n. Baron van Münchhausen, Reintje de Vos en Tyl Uilenspiegel.

Bijzonder cynisch is, dat in de in 1904 gemaakte plaatjesserie "Ruitervolken" (serie 71) ook een plaatje van de Zuid-Afrikaanse Boeren opgenomen is, geen nomaden maar landbouwers en veetelers met een eigen boerderij, waarvan de mannen vanaf 1901 door het geweld van de Engelse invallers gedoemd waren tot een zwervend bestaan terwijl hun vrouwen en kinderen in Engelse concentratiekampen opgesloten werden.

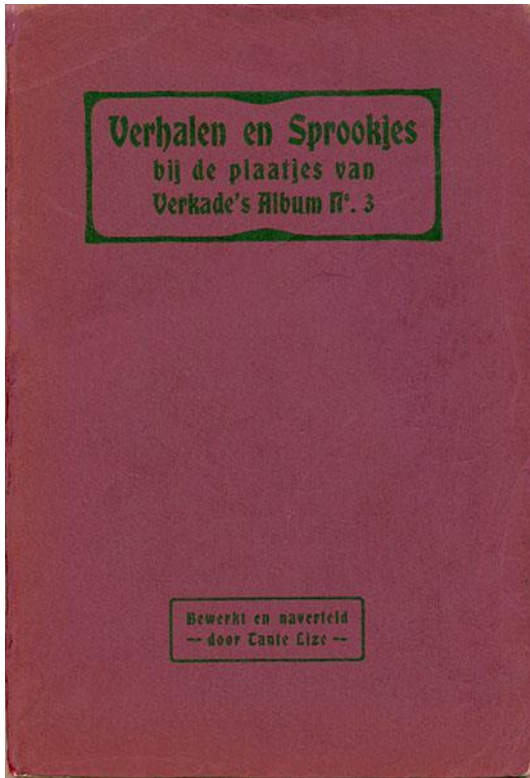
Verhalen en sprookjes, bij de plaatjes van Verkade's album No. 3. Bewerkt en naverteld door Tante Lize.

Uitgave der firma Verkade & Comp. (1906)
Tekstboek, geen plaatjes.

Prijs: 20 cent. Verkocht 6.720 stuks.

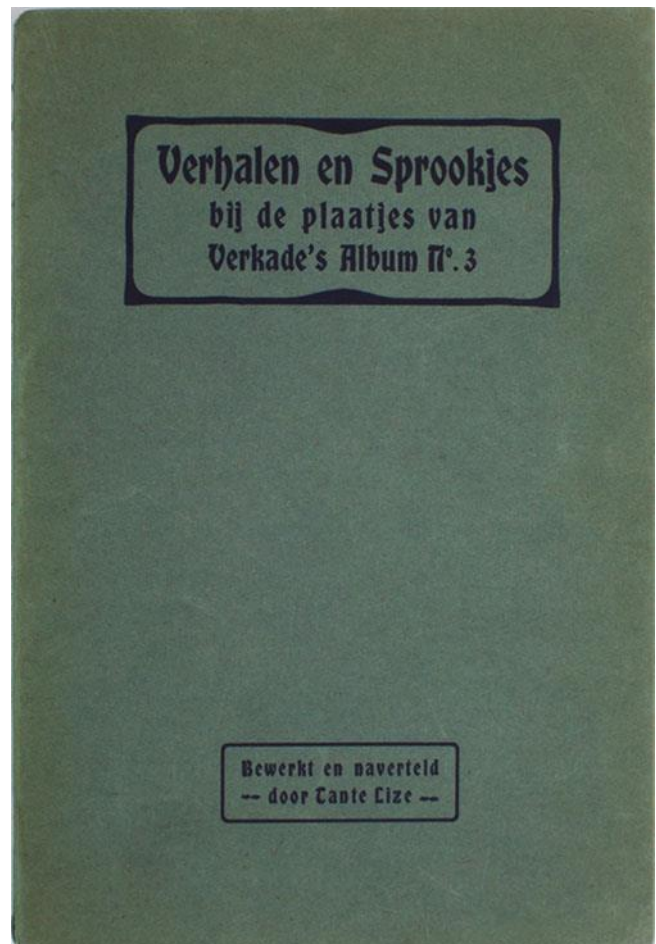
[Dit boekje bestaat met wijnrode omslag zoals hiernaast afgebeeld en met mosgroene omslag zoals hieronder. De slappe omslag van dun gekleurd karton is niet lichtecht en is meestal sterk verbleekt.](#)

Tante Lize is het pseudoniem van Elize Dophei-Witte, bureau-medewerkster bij het dagblad De Telegraaf, die voor de krant ook stukjes voor de kinderen ging schrijven en redactrice van de jeugdpagina werd. Dit boek dat zij op verzoek van Verkade schreef was het begin van een lange reeks publicaties, waaronder de teksten bij de drie topografische albums van Honig, het zevende en laatste sprookjesalbum van De Haas en de 6 eerste kinderboeken van Van Nelle (1924) die ook in de boekenwinkel te koop waren.

De aanleiding om dit boek nog te laten maken nadat het album allang uit was, was dat bleek dat de meeste kopers de sprookjes en verhalen helemaal niet kenden. Boeken waren in 1905 nog lang geen gemeengoed in de meeste gezinnen. Het boek sloeg goed aan en behaalde een omzet van bijna 40% van die van het album.

Het boek is circa 15 x 22 cm groot en is met 143 pagina's redelijk dik, geen klein kinderboek maar een echt (voor) leesboek. Tante Lize vertelt in dit boek alle tien sprookjes en verhalen die hiervoor bij album 3 genoemd zijn, en ook de drie geschiedkundige onderwerpen De Kruistochten, Nansen's Poolreis en Columbus.

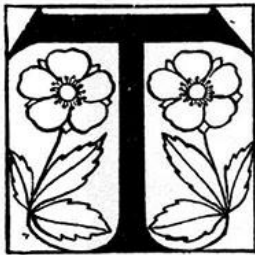

Verkade Albums 1^e reeks, 1906 – 1918
12 “Thijssse albums”

IN HET BOSCH.

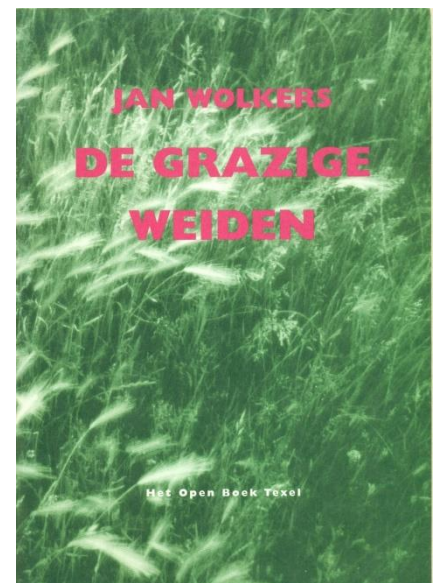

TOEN IN 'T VOORJAAR DE ZON DOOR DE BLADER-
LOOZE TAKKEN HEEN DEN GROND KON BEREIKEN,
KLEURDE DIE ZICH MET ALLERLEI LIEVE BLOEMP-
JES: SNEEUWKLOKJES, WILDE HYACINTHEN, ANE-
MONEN, KLAVERZURING, SALOMONSZEGEL, VOGEL-
MELK, VIOOLTJES EN LELIETJES VAN'DALEN. DOCH

naarmate het zomert, neemt het bladerdak in dichtheid toe en op sommige plaatsen wordt het licht zoo schaars, dat geen bloempje er meer bloeien kan.

De 12 albums van de eerste reeks, van 1906 – 1918, zijn vormgegeven door de graficus Willem Wenckebach, de grote promotor van de “boekkunst”, met uitzondering van de voorkant van het eerste album. In de loop van deze 12 albums experimenteert Wenckebach met de vormgeving. De bladen worden steeds rijker geornamenteerd, terwijl de omslagen steeds soberder worden. Wenckebachs voorbeelden hebben veel navolging gevonden in de boekopmaak tot in de twintiger jaren. Dan wordt onder invloed van de Art Deco de vormgeving van boeken strakker en wordt er nog maar weinig bladversiering toegepast. Bijzonder fraaie uitzonderingen in de twintiger en dertiger jaren zijn de albums van Kanis en Gunnink waarin alle bladen geornamenteerd zijn.

Alle albums zijn geschreven door Ko Thijssse, een meester in de vertelkunst en ongeëvenaard in de non-fictie. De schoolmeester Thijssse (1865 – 1945) was een befaamd schrijver over de natuur en een van de eerste voorvechters van de natuurbescherming. Zijn verhalende en vaak anekdotische natuur- en landschapsverkenningen waren geliefd bij jong en oud. Jan Wolkers schreef in 1995 over hem: “In mijn prille jeugd waren er maar twee schrijvers. God, die de bijbel had geschreven en Jac. P. Thijssse, die de

Albums van Verkade geschreven had. ... Als je Thijsse wilt citeren is het eind ervan zoek. Het gaat maar door, als een hoorn van overvloed waaruit hij de hele flora en fauna van ons land over je uitstort in woorden en beelden die je voorgoed bijblijven.” (Jan Wolkers, “De grazige weiden”. In: “Mondriaan op Maurits”, De Bezige Bij, 1997. In 2003 ook verschenen als brochure in beperkte oplage, afgebeeld op de vorige pagina.)

Het succes van de Verkade albums, een begrip voor vele generaties Nederlanders, zou niet mogelijk geweest zijn zonder de bezielde inbreng van Ko Thijsse. Thijsse wordt algemeen gezien als een “schoolmeester” met een sterke drang tot “opvoeden”, al spreekt uit zijn publicaties slechts een drang tot het verbreiden van respect en liefde voor de natuur. Of het beeld van de “brave schoolmeester” wel zo juist is, kan betwijfeld worden. Zelf spreekt hij, aan het begin van het album Naardermeer met nostalgie over “dien geluk-staat” van het zwerven. En in Bosch en Heide licht hij, sprekend over “de kleefschijfjes aan ‘t eind van de teenen” van de boomkikker, een tipje van de sluier op over zijn niet zo brave jeugd:

“Vroeger meende men, dat die hechtschijfjes werkten op de manier van de leeren zuigertjes waarmee wij vroeger de klinkers uit de straat trokken, zeer tegen de zin van de politie.”

Dat Thijsse ook op latere leeftijd niet veel op had met overheden laat hij terloops blijken in Langs de Zuiderzee, waarin hij verhaalt:

“Ik ben zelfs nog eens in Amsterdam ergens op het stadhuis geweest en daar is mij een papiertje uitgereikt, waarin ik beschreven werd als „schipper van een jol”. Waarvoor dat diende, weet ik eigenlijk niet meer, ‘t zal wel iets met de belasting of politie te maken hebben gehad, want die komen overal bij te pas.”

Ko Thijsse en de graficus Willem Wenckebach hebben ‘het Nederlandse plaatjesalbum’ vormgegeven, een vorm die zich onderscheidt van de meeste buitenlandse albums doordat het niet alleen een verzamelboek voor plaatjes is, maar een lees- en kijkboek, leerboek en naslagwerk ineen.

De firma Verkade heeft consequent vastgehouden aan het vertellende boek, geïllustreerd met plaatjes op afzonderlijke plaatjespagina’s. Alle boeken zijn van hetzelfde kwartoformaat van 24,5 x 30,5 cm. In de drie Plaatjes-Albums waren de Duitse automatenplaatjes uiteraard van automatenformaat, dat is 47 x 94 mm dus relatief lang en smal. In de eigen albums van Verkade wordt direct al van afgeweken door ze iets korter en breder te maken. Bij het eerste album is dat 49 x 88 mm, daarna neemt de breedte toe tot 52 mm. De indeling van de plaatjesbladen blijft strikt 6 staande plaatjes met 3 naast elkaar of 6 liggende plaatjes met 3 naast onder elkaar per pagina. Alle plaatjes zijn geschilderd en de chromolitho’s zijn gedrukt op een goede kwaliteit lithokarton.

Albums met doorlopende tekst waren aan het begin van de eeuw nog volledig onbekend. In overleg met de drukkers werd gekozen voor dezelfde dikke insteekbladen voor de plaatjes als in de “sprookjesalbums”, afgewisseld met de tekstbladen van een goede kwaliteit kunstdrukpapier, waarop de ornamentering mooi uitkomt. Andere bedrijven die hierna tekstalbums gaan uitgeven zoals Uitgeverij Papyrus (o.a. Hille) gebruiken voor de kale tekstbladen een dubieuze kwaliteit krantenpapier die sterk verkleurt en bros wordt.

Na de 4 jaargetijdenalbums gaat ook Verkade uit kostenoverwegingen over op een mindere kwaliteit papier die sterk onderhevig is aan verzuring, waardoor veel albums bruine plekjes vertonen.

Helaas werden de insteekalbums op dezelfde manier gebonden als de Duitse, met een aantal nieten die roesten en losscheuren of roesten van het dunne bindlinnen. Daardoor liggen de jaargetijdenalbums vaak uit elkaar. Na het zesde album (1911) stopt Verkade met insteekalbums en worden de plaatjespagina’s van hetzelfde dubieuze papier als de tekstbladen. Dat ongelijmdere ruwe papier is te zwak om de zware plaatjes te dragen, waardoor de plaatjesbladen knikken en kreuken.

Albums met doorlopende tekst waar de plaatjes bij horen waren iets volkomen nieuws, een experiment waar nog geen ervaring mee was. Door deze onervarenheid is er niet aan gedacht dat de tekst direct naar de plaatjes zou kunnen verwijzen. Er zijn daardoor in het eerste jaargetijdenalbum "Lente" geen plaatjesnummers in de tekst opgenomen, en onder de plaatjes zijn ook geen nummers afgedrukt. Er is in het eerste album wel al meteen een register opgenomen met de namen van alle dieren en planten waar plaatjes van aanwezig zijn. Daarin wordt de pagina vermeld waar het besproken wordt en het nummer van het plaatje, dat dan gevonden moet worden door de plaatjes af te tellen. In het tweede album "Zomer" verschijnen al nummers boven de plaatjes, maar nog geen verwijzingen in de tekst. Vanaf het derde album "Herfst" staan de nummers bij de titel onder het plaatje en worden verwijzingen naar de plaatjes in de tekst opgenomen.

Insteken of inplakken ?

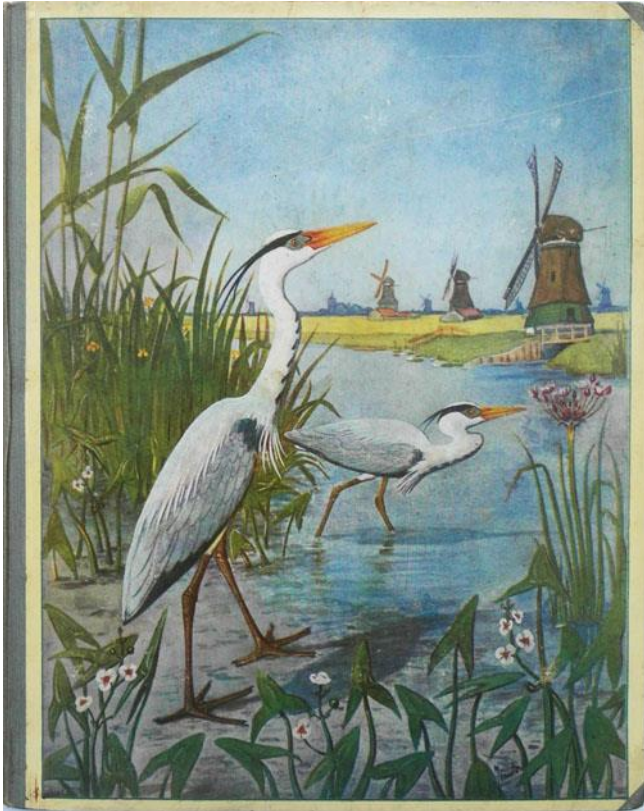
Boeken waren nog geen gemeengoed in de gewone huishoudens, en plak-albums en plaksel evenmin. De eerste plaatjesalbums van Stollwerck, de A.G. für Automatischen Verkauf e.a. waren dan ook insteekalbums afgeleid van de sinds 1890 populaire verzamelalbums voor prentbriefkaarten. De eerste Nederlandse plaatjesalbums, van Cacaofabriek Helmond van circa 1900 met plaatjes nog in Kaufmannsformaat en van Verkade in Automatenformaat vanaf 1904 waren dan ook insteekalbums. Bij het zesde album, "De Bonte Wei" in 1911, stapt Verkade over op inplakalbums. In de folder "PLAKKEN! Niet meer insteken." zegt de firma daarover:

"Deze maatregel komt het uiterlijk van het boek zeer ten goede, terwijl plakken minder kans van beschadigen geeft. Men moet evenwel zorgen voor goede kleefstof en wij raden u aan bij uwen boekhandelaar een potje „GLUTON" van 15 of 30 cts. (incl. penseel) van de Firma Talens & Zn. te kopen."

In een extra pagina voorwoord in de 2de druk van Lente met de veelzeggende titel "Een Hollander gaat niet over één nacht ijs" gaat Verkade uitvoerig in op de overwegingen bij deze extra uitgaven. Daarin wordt ook gesteld dat van de volgende boeken geen soortgelijke herdruk zal verschijnen. Niettemin is dat van Zomer en Herfst nog wel gebeurd.

Er komen echter al vanaf de tweede druk van "Lente" van 1907 inplakalbums voor met de dikke plaatjesbladen zonder insteekgleufjes. De reden daarvan is dat de eerste albums slecht verkocht werden. Van de eerste druk van "Lente" zijn waarschijnlijk minder dan 10.000 exemplaren verkocht. De klanten die gewend waren aan de populaire "sprookjesplaatjes" zagen kennelijk weinig in alleen maar plaatjes van bloemetjes en beestjes die ook nog eens tamelijk realistisch waren, en in leesboeken over de natuur. Verkade kwam daarom met een noodgreep. Er werden herdrukken gemaakt zonder de insteek-gleufjes, die met alle plaatjes erin geplakt voor f 1,00 per stuk te koop waren, oplopend tot f 2,50 in 1912. Toen waren er uiteindelijk van alle albums circa 25.000 exemplaren verkocht, ongeveer evenveel als van de sprookjesalbums.

VEKA04 Lente

Lente door Jac.P. Thijsse. Geïllustreerd met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Jan van Oort en Jan Voerman Jr. Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp. 1906.

54 genummerde tekstpagina's vanaf de titelpagina, afgewisseld met 12 ongenummerde dikke bladen om 24 x 6 (144) kleurenplaatjes om in te steken.

De eerste druk is de zeldzaamste van alle Verkade albums. Waarschijnlijk zijn er minder dan 10.000 van verkocht. De 2^e t/m 5^e druk zijn geleverd compleet met alle plaatjes ingeplakt. Zie de pagina hiervoor.

2^e druk 1907, 56 genummerde pagina's inclusief met toegevoegd voorwoord.

3^e druk december 1907. Idem.

4^e aangevulde druk 1910, 57 pagina's exclusief het register. Hoofdstukkenverdeling met koptekeningen, nieuwe beginletter en eindtekeningen toegevoegd.

Prijs 1^e druk f 0,50, 2^e t/m 5^e druk met de plaatjes ingeplakt f 1,00.

Totaal verkocht 29.112 stuks.

Kenmerken

De voorzijde met gesigeneerde aquarel van J. van Oort heeft geen opdruk, dus ook geen titel. Op de achterzijde staat het Verkade beeldmerk van „De Ruyter” van de beroemde ontwerper Meissonier. De rug is beplakt met een dunne, gelakte linnen strook waarop titel en schrijver zijn gedrukt. Deze vaak gebarsten langs de randen.

De eerste vier drukken hebben geen hoofdstukkenindeling. Het album begint met de kop LENTE en één fraai versierde beginletter in Jugendstil van Wenckebach. Pas in de 5e druk is een verdeling in hoofdstukken met koptekeningen toegevoegd zoals toen inmiddels gebruikelijk was bij de volgende albums. Acht tekstpagina's zijn geïllustreerd met een kleine pentekening van Wenckebach.

Een eigenaardigheidje is, dat het uitvoerige voorwoord van Verkade, dat verhaalt hoe dit eerste album tot stand gekomen is, geen kop heeft.

In de eerste druk zijn bij de plaatjes geen nummers vermeld, alleen de titel onder het plaatje. Men moest dus een item opzoeken in het register en dan de plaatjes aftellen. In de tweede druk zijn nummers bij de plaatjes toegevoegd. Ook is het register uitgebreid met de namen van de planten en dieren in Latijn, Frans, Engels en Duits. In het register is „Winterkoren” (plaatje 25) toegevoegd. Bij de plaatjes 17 en 20 is het onderschrift van enkelvoud meervoud gemaakt.

De plaatjes van de eerste drukken kunnen aanzienlijke detail- en kleurverschillen vertonen. Mogelijk komt dat doordat een gedeelte van de plaatjes door graficus Simon Bakker is gedrukt, volgens overlevering van onvoldoende kwaliteit. (zie bijvoorbeeld plaatje 65, 82 en 124)

De plaatjes zijn aan de achterzijde voorzien van nummer en naam. De meeste zijn gesigeneerd: JvO. (Jan van Oort) plaatjes 1-6 31-36 49-54 61-66 85-90 109-114 121-126 133-138 vogels; JVJr. (Jan Voerman Jr.) plaatjes 9-12 20 23-24 79-84 103-108 planten en insecten, 139-144 vlinders en een slak; LWRW (Willem Wenckebach) plaatjes 13-18 25-30 37-48 55-60 67-78 91-96 115-120 bloemen en landschappen, 97-102 waterdieren, 127-132 landschap.

De drukker van de albums was nogal wispelturig. In de 2^e en 3^e druk staan de toegevoegde plaatjesnummers onderaan, en in de 4^e en 5^e druk bovenaan.

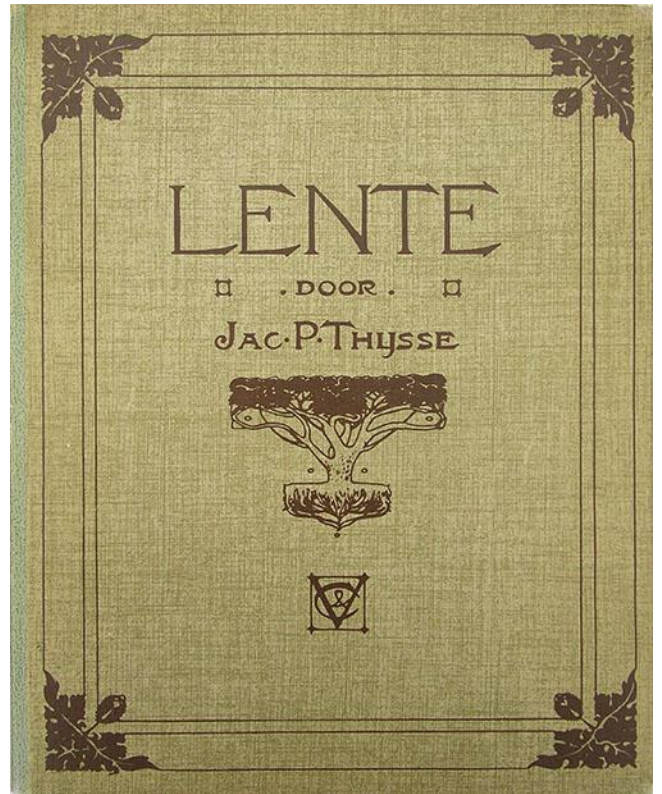
5^e gewijzigde druk, 1912. Met een nieuw bandontwerp door L.W.R. Wenckebach, gelijk aan de 3^e druk van Zomer.

85 pagina's doorlopend genummerd, waarvan 24 pagina's zonder nummervermelding, met 24 x 6 (144) kleurenplaatjes ingeplakt meegeleverd, en 4 ongenummerde pagina's register achterin.

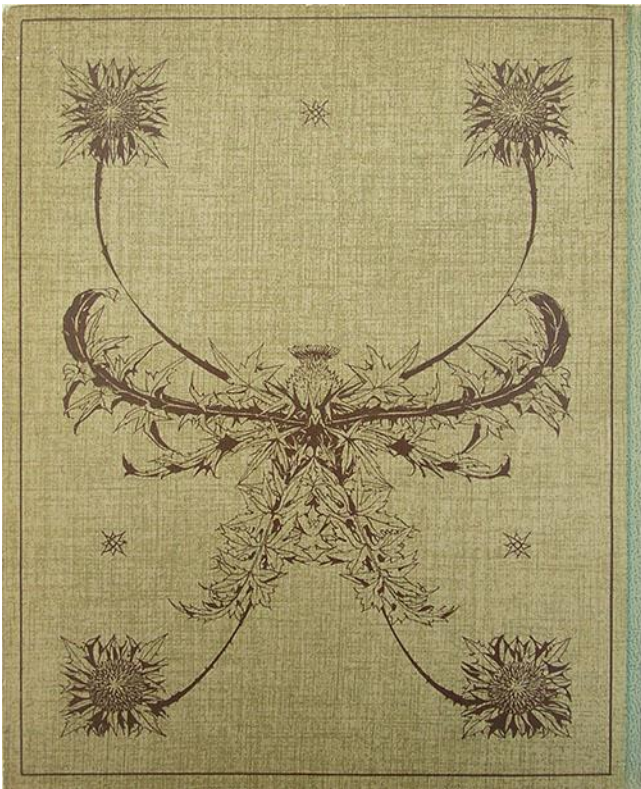
Kenmerken

Het beeldmerk van de Ruyter op de achterzijde is weggelaten, in plaats daarvan is op de voorzijde een monogram V&C – Verkade & Compagnie – aangebracht. De achterzijde is blanco.

In dit inplakalbum is het kwalitatief goede papier vervangen door goedkoop opgeruwd papier, zoals in alle volgende albums c.q. herdrukken vanaf 1911. Dit papier is te dun om de zware, dikke plaatjes te dragen, waardoor de pagina's omknikken.

Op pagina 42 is een zetfoutje overgeplakt met dik papier dat door het dunne blad heen drukt (als het niet verwijderd is).

Facsimile herdrukken

1^e – 3^e facsimiledruk 1975, Uitg. Zomer & Keuning, Wageningen.

Uitgave in samenwerking met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Met een Ten Geleide door Kees Hana.

Fotomechanische herdruk van de 4^e druk (inhoud) en 5^e druk (omslag). Om de achterzijde meer in overeenstemming te brengen met de andere jaargetijdenalbums is een tekening van Wenckebach toegevoegd, zie hiernaast. Het voorwoord van Verkade is weggelaten.

85 pagina's, met een los katern van 24 pagina's met kleurenplaatjes om uit te knippen en in te plakken.

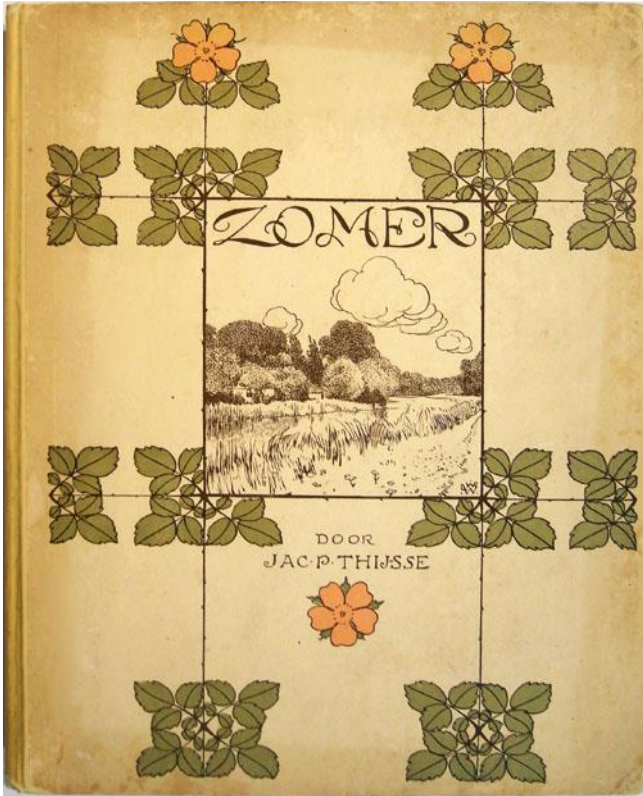
Prijs f 18,50. Oplage totaal 100.000 stuks.

4^e druk november 1982. Prijs f 24,90. Oplage 10.000 stuks.

5^e druk augustus 1985. Prijs f 29,90. Oplage 18.000 stuks.

6^e facsimiledruk oktober 1997. Uitg. Kosmos – Z&K, Utrecht.

Prijs f 79,90 voor de set van 4 jaargetijdenalbums samen. Oplage 12.500 stuks.

VEKA05
Zomer

Zomer door Jac.P. Thijsse. Te illustreren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Jan van Oort en Jan Voerman Jr. Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp. Zaandam, 1907.

60 genummerde tekstpagina's inclusief titelpagina, afgewisseld met 12 ongenummerde dikke bladen voor 24 x 6 (144) kleurenplaatjes om in te steken, plus 2 ongenummerde pagina's register achterin. Bandontwerp en pentekeningen L.W.R. Wenckebach.

2^e druk 1908, met uitgebreid register, geleverd met de plaatjes ingeplakt.
3^e druk 1910. Idem

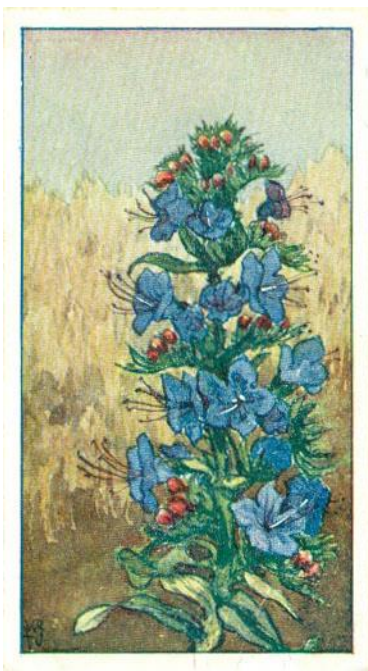
N.B. Van de 3^e druk bestaat ook een ingebonden in plaats van geniete versie met plakranden langs de dikke bladen.

Prijs 1^e druk f 0,50, 2^e t/m 4^e druk f 1,00. Verkocht 30.565 stuks.

Kenmerken

De achterzijde heeft hetzelfde ontwerp als de voorzijde, met ranken wilde rozen, waarbij in het middenvak het beeldmerk van De Ruyter is afgebeeld. De tekst is verdeeld in zeven hoofdstukken met titels als: IN DE WEIDE. en LANGS HET WATER. Elk hoofdstuk begint met een pentekening van Wenckebach over de volle breedte en een versierde beginletter (zie het voorbeeld op pagina 9). Ook het voorwoord van Verkade heeft een begin- en een eindversiering. Elke tekstpagina is geïllustreerd met een gesigioneerde pentekening van Willem Wenckebach.

De plaatjes zijn aan de achterzijde genummerd en voorzien van de naam; deze zijn alle vermeld in het register achter in het album. De meeste plaatjes zijn gesigioneerd (niet 25): LWRW (Willem Wenckebach) plaatjes 1-18 37-42 49-54 61-66 73-90 115-120 133-144 planten en landschapjes, 127-132 insecten; JvO. (Jan van Oort) plaatjes 19-24 67-72 97-102 vogels, 31-36 vissen, 91-96 schaaldieren, meeuw en vis; JVJr. (Jan Voerman Jr) plaatjes 26-30 43-48 109-114 planten en insecten 55-60 103-108 121-126 kevers, torren en vlinders.

Twee plaatjes op ware grootte.

Links: plaatje 77
Slangekruid (JWRW)

Rechts: plaatje 103
Junikever (JVJr.)

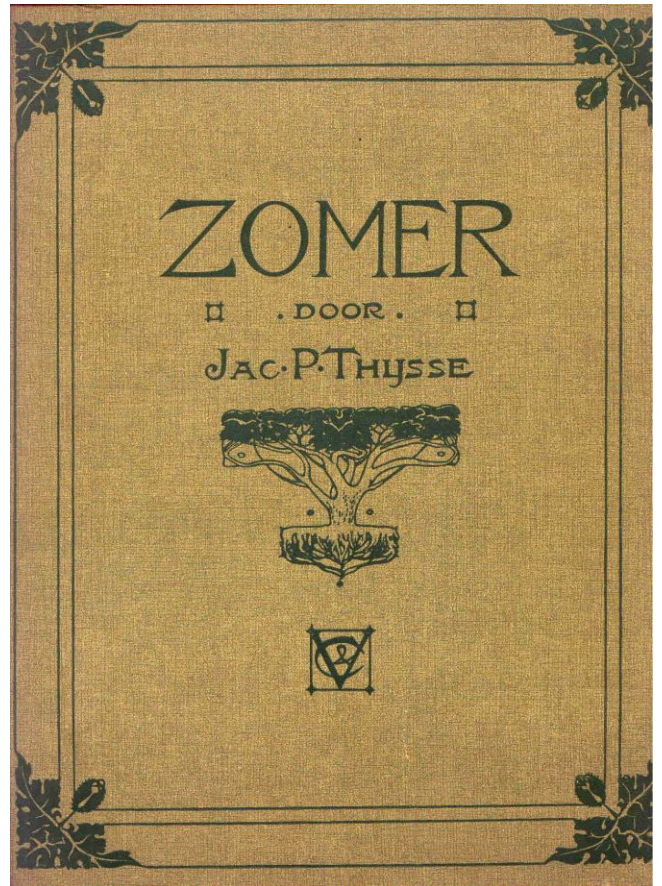
4^e gewijzigde druk, 1912.

Met een nieuw bandontwerp door L.W.R. Wenckebach. 84 doorgenummerde pagina's waarvan 24 pagina's zonder nummer met ruimte voor 24 x 6 (144) kleurenplaatjes om in te plakken op gewone bladen, en 2 ongenummerde pagina's register achterin.

Kenmerken

De voorzijde van het album is gelijk aan de 5^e druk van Lente, met alleen een andere titel. De achterzijde is net als bij de 5^e druk van Lente blanco.

Het binnenwerk is kennelijk weer opnieuw gezet, want de titelpagina bevat een zetfout die in de eerdere drukken niet voor komt: "Voermam" in plaats van "Voerman".

Facsimile herdrukken

1^e – 3^e facsimiledruk 1975. Uitg. Zomer & Keuning, Wageningen.

Uitgave in samenwerking met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Met een Ten Geleide door Kees Hana.

Fotomechanische herdruk van de 1^e druk.

60 genummerde pagina's en 12 opplakbladen, met een los katern van 24 pagina's met kleurenplaatjes om uit te knippen en in te plakken.

N.B. De oorspronkelijke paginanummering is mee gekopieerd, echter de originele pagina's 3 en 4, het voorwoord van Verkade, zijn vervangen door de 4 ongenummerde pagina's Ten Geleide.

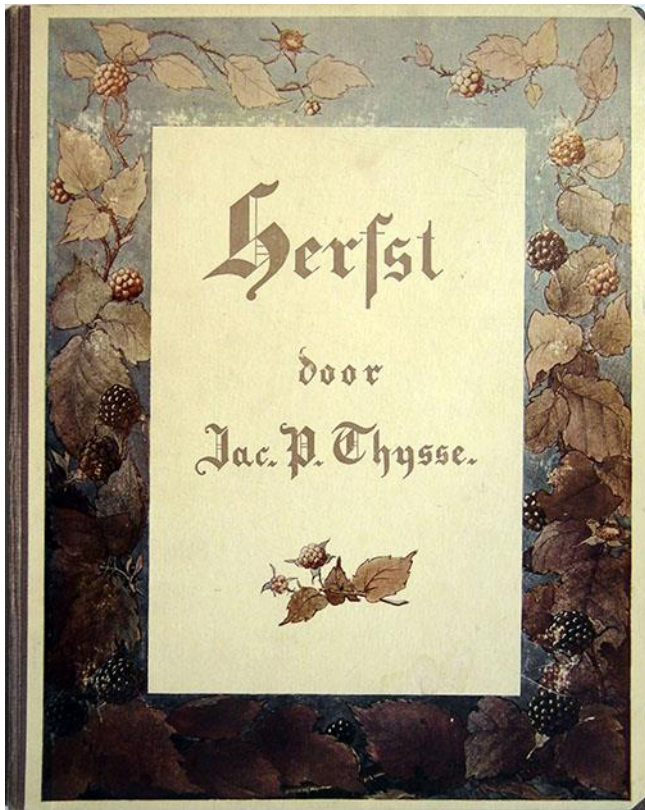
Prijs f 18,50. Oplage totaal 100.000 stuks.

4^e druk november 1982. Prijs f 24,90. Oplage 10.000 stuks.

5^e druk augustus 1985. Prijs f 29,90. Oplage 18.000 stuks.

6^e facsimiledruk oktober 1997. Uitg. Kosmos – Z&K, Utrecht. ISBN 90 215 3183 6

Prijs f 79,90 voor set van 4 jaargetijdenalbums samen. Oplage 12.500 stuks.

VEKA06

Herfst

Herfst door Jac.P. Thijssen. Te illustreren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Jan van Oort en Jan Voerman Jr. Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp. Zaandam, 1908.

62 genummerde tekstpagina's inclusief titelpagina en 2 pagina's register, afgewisseld met 12 ongenummerde dikkere bladen voor 24 x 6 (144) kleurenplaatjes om in te steken.

Prijs 1^e druk f 0,50, 2^e druk f 1,00.

Verkocht 26.083 stuks.

Kenmerken

De band, ontworpen door Jan Voerman (JVJr.), heeft aan de voorzijde en de achterzijde een herfstdessin. Het album is onderverdeeld in zeven hoofdstukken die beginnen met een grote pentekening en een versierde beginletter van Wenckebach. Veel tekstpagina's zijn geïllustreerd met een pentekening van Wenckebach. Bij dit album zijn in de 1^e druk de nummers van de plaatjes bij de namen onder de plaatjes afgedrukt, in de 2^e druk boven de plaatjes.

Dit album bevat een opmerkelijke fout, die mogelijk aan de drukker te wijten is: In de tekst op pagina 14 noemt Thijssen de plant van plaatje 80 correct "herfst-tijloos", maar in het register en onder plaatje 80 staat "herfsttijlloos" met dubbel "l". In de tweede druk is daar onder het plaatje ook nog eens foutief van de "ij" een "y" gemaakt.

In dit album begint Thijssen ook over zichzelf te spreken, bijvoorbeeld midden op pagina 29:

Mijn eerste hazelnoten! Ik was een kleine jongen van een jaar of vijf en ik had een echte soldatentrommel, waarop ik natuurlijk alles trommelen kon, wat er in die dagen bij het Tweede Regiment getrommeld werd, tot den doodenmarsch toe.

Op een mooien morgen, mijn broers waren naar school, stond ik voor 't huis te trommelen en toen kwamen er twee Franciscaner-monniken voorbij. De eene, met een heel langen donkeren baard, stevende op mij af en zei: „kom, mannetje, trommel voor ons ook eens wat.” Ik produceerde in mijn beste stijl den parademarsch, aldoor kijkend naar zijn blooten grooten teen, die onder de bruine pij te voorschijn kwam, en toen ik klaar was lag er opeens een heele berg hazelnoten boven op mijn trommel.

Die had de oolijkerd uit zijn mouw geschud, maar dat begreep ik op dat oogenblik niet en beschouwde de zaak als een groot wonder.

En op deze pagina onthult hij ook zijn roepnaam, Ko.

De plaatjes zijn aan de achterzijde genummerd en voorzien van de naam; deze zijn alle vermeld in het register achter in het album. Alle plaatjes zijn gesigneerd: JVJr. (Jan Voerman Jr.) plaatjes 1-12 bloemen, 67-72 97-102 vruchten, 109-114 121-126 paddestoelen, 115-120 insecten, 127-132 gallen, 133-138 rupsen; JWRW (Willem Wenckebach) plaatjes 13-36 73-96 planten, 103-108 bladeren, 139-144 knaagdieren en vogels; JvO. (Jan van Oort) plaatjes 37-66 vogels.

2^e verbeterde druk, 1910

De 2^e druk is niet vermeld op het titelblad, alleen het jaartal is gewijzigd in 1910. Het voorwoord is niet aangepast. Dit album is ook een insteekalbum met dezelfde plaatjesbladen als de eerste druk. Maar voor de tekstbladen is een opvallend slechtere kwaliteit papier gebruikt, ruwer en gevoeliger voor verzuring. Dit is de voorbode van de verder verslechterende kwaliteit papier die vanaf 1910 voor alle Verkadealbums gebruikt wordt.

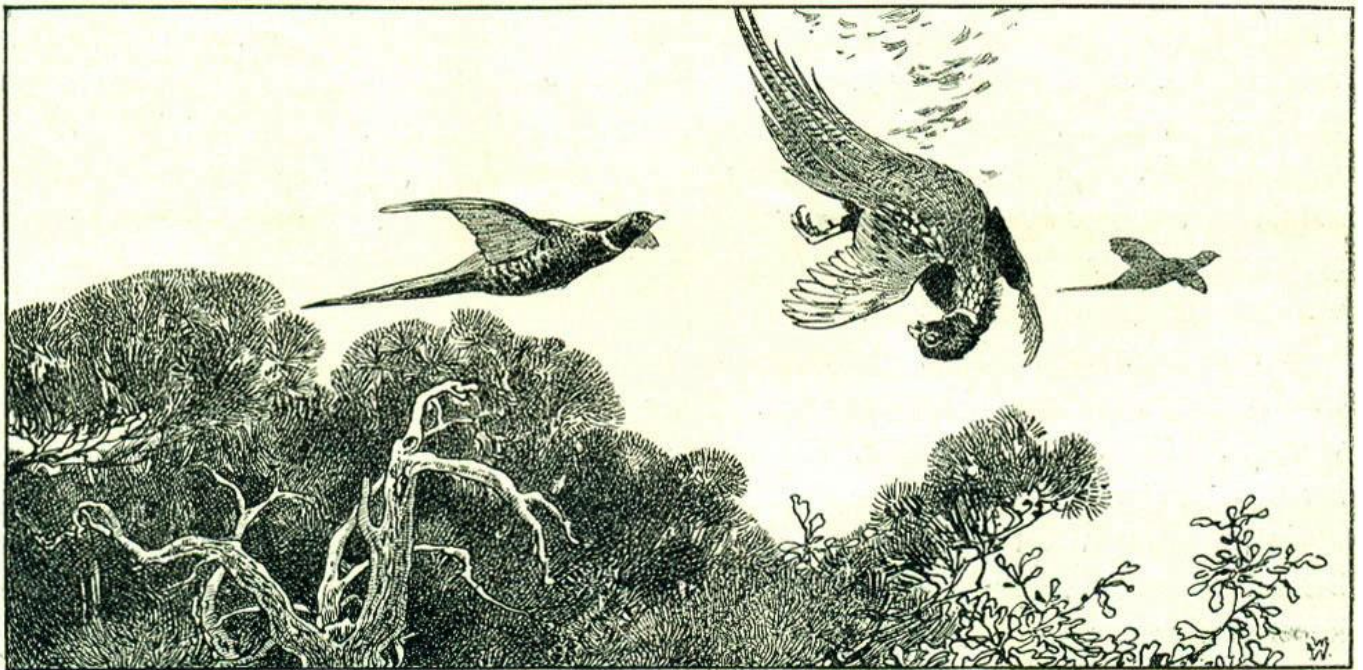

Het boek is geheel opnieuw gezet. Opvallend is dat de nummers van de plaatjes op de plaatjesbladen nu boven de plaatjes geplaatst zijn in plaats van eronder bij de titel.

Er is slechts één inhoudelijke “verbetering” aangebracht, namelijk op pag. 9 regel 13 is de naam “Impatiens glanduligera” geschrapt; in het register is dit echter blijven staan. Verder zijn er enkele kleine taalkundige ingrepen gepleegd: pag. 8 3e regel van onderen “de eerste de beste” vervangen door “den eersten den besten”; pag. 16 regel 13 puntkomma toegevoegd; pag. 26 5^e regel van onder komma toegevoegd; pag. 37 regel 12 idem.

In het nieuwe zetsel is op pag. 9 en pag. 40 meer witruimte boven en onder de tekening gegeven, en in enkele regels is meer tussenwit gebracht.

Al met al is de nieuwe druk niet als een “verbetering” te kenmerken. Er zijn namelijk veel fouten geïntroduceerd. Dat begint al in het voorwoord: op de 10^e regel staat “ep” i.p.v. “op”. Verder: op pag. 13 “elzenboshje”; ontbrekende haakjes op pag. 27 eerste regel en pag. 40 laatste regel; pag. 28 regel 7 staat “eetgelegenheden”; op pag. 31 midden staat een letter op zijn kop in “kardinaalshoedje”; op pag. 33 laatste regel ontbreekt het koppelteken; pag. 34 12^e regel van onderen “beesen” in plaats “bessen”; op pag. 41 staan drie letters op hun kop; pag. 52 laatste regel “moeielijken” i.p.v. “moeilijken”. En in het register staat bij Wilde wingerd foutief plaatjesnummer 39, dat moet zijn 29. Hier en daar is er een zwevende letter. Bij de eerste gedrukte exemplaren is op meerdere plaatsen het vulwit niet goed aangeklopt zodat er een afdruk van zichtbaar is. Dat is later verbeterd.

Een van de fraaie tekeningen in de tekst van Willem Wenckebach.

Facsimile herdrukken

1^e – 3^e facsimile herdruk 1975. Uitg. Zomer & Keuning, Wageningen.

Uitgave in samenwerking met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Met een Ten Geleide door Kees Hana.

Fotomechanische herdruk van de verbeterde 2^e druk. 62 pagina's met een los katern van 24 pagina's met kleurenplaatjes om uit te knippen en in te plakken.

N.B. De oorspronkelijke paginanummering is mee gekopieerd, echter de originele pagina's 3 en 4, het voorwoord van Verkade, zijn vervangen door de 4 ongenummerde pagina's Ten Geleide.

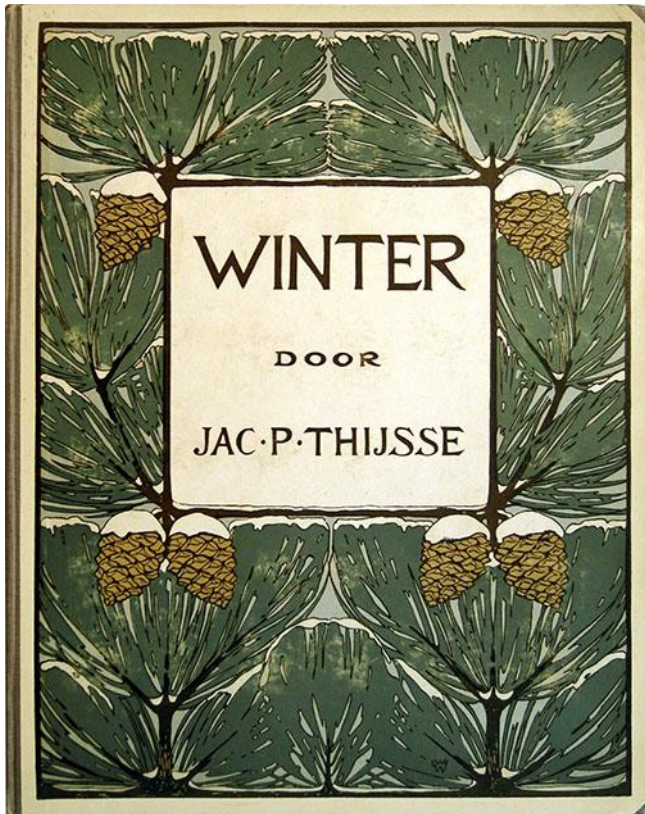
Prijs f 18,50. Oplage totaal 100.000 stuks.

4^e druk november 1982. Prijs f 24,90. Oplage 10.000 stuks.

5^e druk augustus 1985. Prijs f 29,90. Oplage 18.000 stuks.

6^e facsimiledruk oktober 1997. Uitg. Kosmos – Z&K, Utrecht.

Prijs f 79,90 voor set van 4 jaargetijdenalbums samen. Oplage 12.500 stuks.

VEKA07
Winter

Winter door Jac.P. Thijsse. Te illustreren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Jan van Oort en Jan Voerman Jr. Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp. Zaandam, 1909.

54 genummerde pagina's inclusief titelpagina, afgewisseld met 12 dikkerbladen voor 24 x 6 (144) kleurenplaatjes om in te steken.

Achterin 4 ongenummerde pagina's register van dit album en 15 ongenummerde pagina's Alfabetische opgave van de onderwerpen behandeld in Verkade's Jaargetijde-albums.

Prijs f 0,50. Verkocht 24.964 stuks.

Kenmerken

De band heeft aan de voorzijde en achterzijde een complementair winterdessin.

Het album is onderverdeeld in zes hoofdstukken die beginnen met een grote pentekening en een versierde beginletter van Wenckebach. Veel tekstpagina's zijn geïllustreerd met een pentekening van Wenckebach.

De plaatjes zijn aan de achterzijde genummerd en voorzien van de naam; deze zijn alle vermeld in het register achter in het album. Alle plaatjes zijn gesigneerd: LWRW (Willem Wenckebach) plaatjes 1-12 paddestoelen, 43-54 103-108 planten, 79-90 zoogdieren, 121-126 diversen; JvO. (Jan van Oort) plaatjes 13-24 61-78 115-120 133-144 vogels; JVJr. (Jan Voerman Jr.) plaatjes 25-42 bloemen, 55-60 vruchten, 91-102 varens, mossen e.a. 109-114 insecten (N.B. deze plaatjes zijn verticaal bedoeld, maar horizontaal geplaatst) 127-132 bottende planten.

Facsimile herdrukken

1^e – 5^e facsimile herdrukken, Uitgeverij Zomer & Keuning Wageningen, in samenwerking met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland.

Fotomechanische herdruk. 54 pagina's plus register van 4 pagina's, met een los katern van 24 pagina's met kleurenplaatjes om uit te knippen en in te plakken.

N.B. De oorspronkelijke paginanummering is mee gekopieerd, echter de originele pagina's 3 en 4, het voorwoord van Verkade, zijn vervangen door de 4 ongenummerde pagina's Ten Geleide. De 15 pagina's "Alfabetische opgave van de onderwerpen behandeld in Verkade's Jaargetijde-albums" zijn weggelaten.

1^e – 3^e facsimile herdruk 1975. Prijs f 18,50. Oplage totaal 100.000 stuks.

4^e druk november 1982. Prijs f 24,90. Oplage 10.000 stuks.

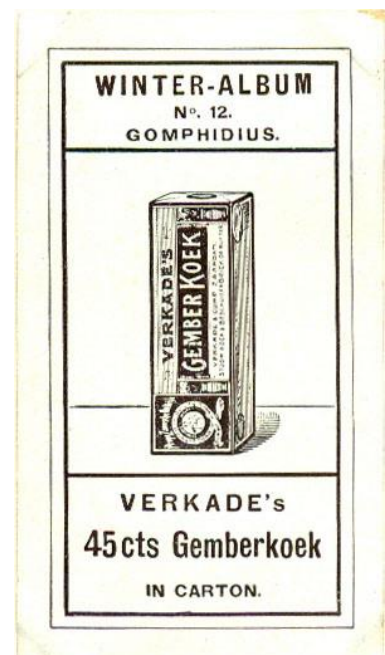
5^e druk augustus 1985. Prijs f 29,90.

Oplage 18.000 stuks.

6^e facsimiledruk okt. 1997. Uitg. Kosmos – Z&K, Utrecht.

Prijs f 79,90 voor set van 4 jaargetijden-albums samen.

Oplage 12.500 stuks.

VEKA08

Blonde duinen

*Blonde duinen door Jac.P. Thijsse.
Te illustreeren met Verkade's plaatjes naar teekeningen
van L.W.R. Wenckebach en Jan van Oort.
Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp.
Zaandam, 1910*

77 genummerde tekstpagina's, inclusief titelpagina en voorwoord van Thijsse voorin, en 4 pagina's register en een pagina "Werken van Jac. P. Thijsse" achterin, afgewisseld met 12 ongenummerde dikke bladen voor 24 x 6 (144) plaatjes om in te steken. Bandontwerp en pentekeningen door L.W.R. Wenckebach.

Prijs f 0,50. Met alle plaatjes ingeplakt f 2,50.
Totaal verkocht 30.788 stuks.

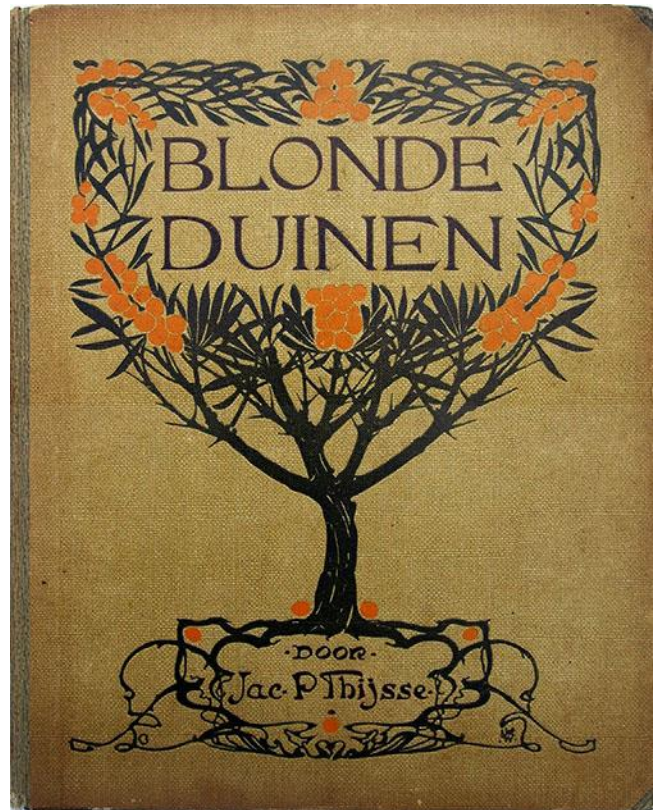
De 1^e druk van dit album is de laatste uitgave van Verkade met dikke plaatjesbladen met insteekgleufjes.

Bij de exemplaren die zijn geleverd met alle plaatjes ingeplakt ontbreken de gleufjes, net als bij de jaar-ge-tijdenalbums.

Kenmerken

De omslagen voor en achter zijn met dun linnen beplakt, waardoor ze in het algemeen beter bewaard zijn. Bij de eerste druk zijn de katernen nog in de band geniet, waardoor het boek vaak uit elkaar gevallen is. De omslag, met een gestileerde duindoorn door Wenckebach, bouwt voort op de Wenckebach-omslagen van de latere drukken van Lente en Zomer. Op de achterzijde is een detail van de duindoorn afgebeeld. Het Voorwoord is van Thijsse. De koptekening boven het voorwoord sluit direct aan bij het omslagontwerp van Winter. In beide drukken begint de nummering van het eerste hoofdstuk bij 11, dat wil zeggen dat de omslag en een leeg schutblad zijn meegeteld.

Met dit album, dat volgens het voorwoord het begin vormt van een "tweede reeks van natuuralbums" die uiteindelijk ook uit vier albums zal bestaan, begint een nieuw concept voor de tekstopmaak. Het album is onderverdeeld in zes hoofdstukken elk beginnend met op de linker pagina een pentekening die de gehele pagina beslaat, en boven de hoofdstukop op de rechterpagina een kleinere pentekening. In de tekst zijn verder geen tekeningen meer opgenomen. Boven elke tekstpagina is een randversiering aangebracht.

De plaatjes zijn op de achterzijde genummerd en voorzien van de naam; deze zijn alle vermeld in het register achter in het album. Alle plaatjes zijn gesigineerd: JvO. plaatjes 1-6 37-42 49-54 85-90 121-132 vogels, eieren en nesten; LWRW plaatjes 7-12 13 15 diverse dieren, 14 16-24 planten en vlinders, 25-36 43-48 vlinders en insecten, 55-60 91-96 diverse planten en dieren, 61-66 79-84 97-120 133-144 planten, 67-78 paddestoelen.

Ko Thijsse is geboren in Maastricht en heeft zijn lagere school jaren in Grave (N.B.) en Woerden doorgebracht. Vanaf zijn elfde woonde het gezin in Amsterdam. In de tekst van dit album steekt de Amsterdamse volksjongen nog eens de kop op, maar met een Larens accent. Op pagina 22 zegt leraar Thijsse tegen zijn schoolmeisjes waarmee hij de duinen ingetrokken is: "Op den terugtocht en na het eten ben jullie niets meer waard." (naar het Amsterdamse "benne")

2^e verbeterde druk, 1911

101 doorgenummerde pagina's waarvan 24 pagina's om plaatjes in te plakken en 5 pagina's voor register en informatie.

De omslag van de tweede druk is dezelfde als de eerste druk, maar de kleur is aanzienlijk lichter. Druk en jaartal zijn op het titelblad aangegeven.

Dit is het eerste album dat geheel als inplakalbum is vormgegeven. De plaatjesbladen zijn nu van hetzelfde papier als de tekstbladen, en ze zijn in de nieuwe paginanummering meegeteld, maar er staan geen paginanummers op. De lichtere inhoud zonder stijve zware plaatjesbladen is niet meer in de band geniet, maar gewoon ingebonden.

In de eerste druk zijn veel namen van planten en dieren willekeurig met een hoofdletter begonnen. Dat is in de tweede druk gecorrigeerd. Dit is niet helemaal consequent gebeurd, bijvoorbeeld op pagina 17/19 is Silpha's blijven staan. In die tijd werden de maanden nog met een hoofdletter geschreven; dit heeft verwarring opgeleverd: Meidoorn op pagina 45 is gewijzigd in meidoorn (pag. 47), maar Meikever en Junikever zijn blijven staan. Op drie plaatsen is de verwijzing naar een plaatje gecorrigeerd: op pagina 48/62 is bij de "bryonia" (99) toegevoegd; op pagina 58/76 is bij de "herminium" het foutieve nummer (87) gewijzigd in (97), en idem op pagina 60/80 bij "wulpen" (124, 126) in (124, 121).

De kleuren van de plaatjes in dit album vertonen nogal wat gebreken. Veel plaatjes hebben een rode of bruine waas, zoals bij de plaatjes die hierboven afgebeeld zijn, andere zijn te donker gedrukt. Ook bij de volgende albums komt de rode waas nog vaak voor. Verkade was zelf ontevreden over de drukkwaliteit van de plaatjes van deze reeks natuuralbums, gedrukt door drukkerij Roeloffzen-Hübner, waar Wenckebach aan verbonden was. De drukker beloofde beterschap, maar het duurde tot het einde van deze tweede reeks van vier natuuralbums voor er daadwerkelijk verbetering kwam.

Facsimile herdruk

Facsimile herdruk oktober 1976, Uitg. Zomer & Keuning, Wageningen. ISBN 90 210 1149 2.

Uitgave in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB. Met een Ten Geleide door P. Zonderwijk.

Fotomechanische herdruk van de 2^e verbeterde druk. 100 pagina's met een los katern van 24 pagina's met kleurenplaatjes om uit te knippen en in te plakken.

Prijs f 19,50, ANWB-leden f 15,60. Oplage 40.000 stuks.

VEKA09

De bonte wei

*De bonte wei door Jac. P. Thijssse.
Te illustreeren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van Jan Voerman Jr. en Jan van Oort.
Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp.
Zaandam, 1911*

79 pagina's waarvan 24 pagina's om 24 x 6 (144) plaatjes op te plakken, plus achterin 2 pagina's met pentekeningen en 4 pagina's register ongenummerd. Bandontwerp en pentekeningen door Jan Voerman jr.

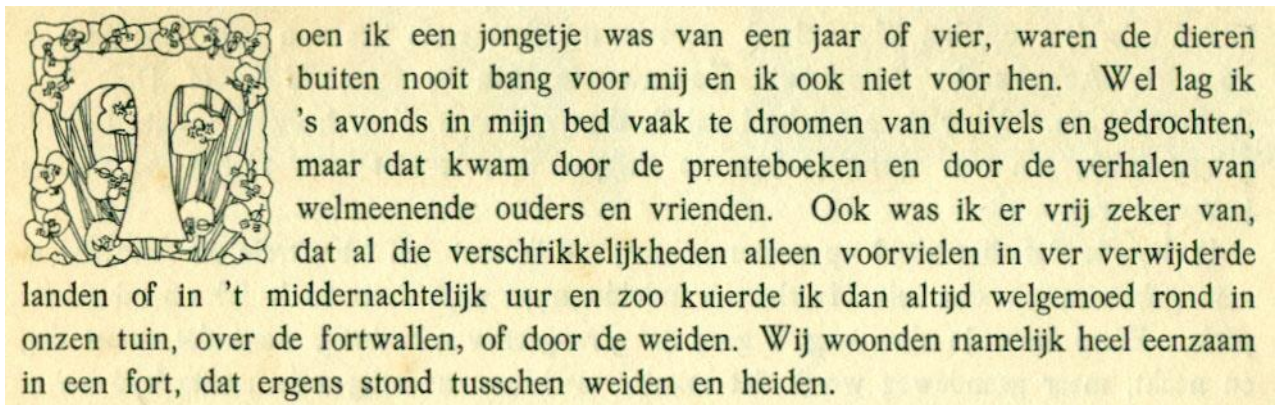
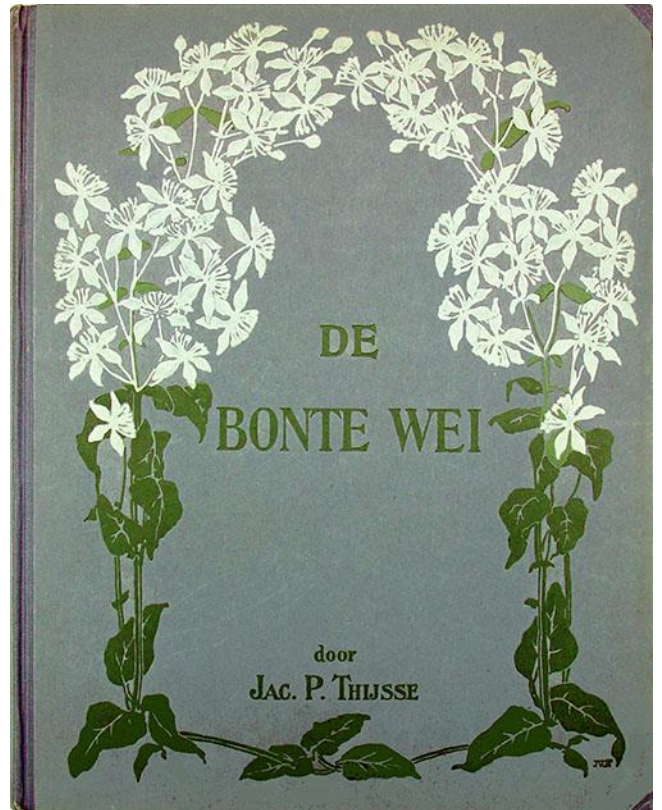
Prijs f 0,50. Verkocht 27.247 stuks.

[Dit is het enige album tot en met 1918 waaraan Willem Wenckebach niet meegewerkt heeft. Het is ook het enige van de acht natuuralbums dat niet door Wenckebach is vormgegeven, maar door Voerman.](#)

Kenmerken

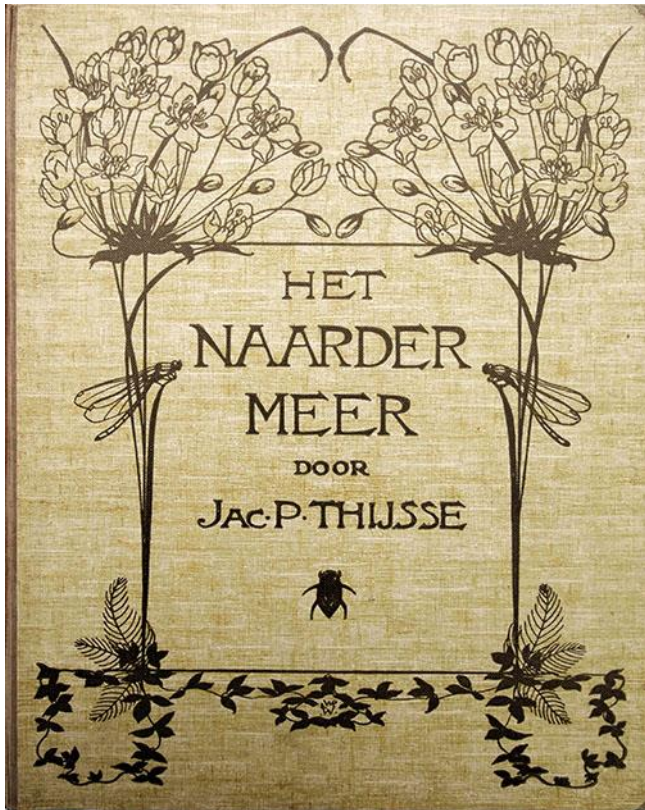
De vormgeving is opmerkelijk afwijkend, waardoor het hele album een andere sfeer krijgt dan bij de strakkere vormgeving van Wenckebach. Op de omslag een lichte gekleurde tekening en een complementair bloemetje op de achterzijde. Kadere rond de teksten op de pagina's, versierde titelpagina en voorwoordpagina met opmerkelijke getekende letters. Pentekening en versierde beginletter boven elk van de vijf genummerde hoofdstukken, zoals bij de voorgaande albums, maar door de omkadering komen die anders over. De beginletters zijn ook duidelijk anders van stijl dan die van Wenckebach. De illustraties en getekende Jugendstil letters zijn wat amateuristisch en kinderlijk. Er is een lelijk verschil in bladspiegel tussen tekstpagina's en plaatjespagina's. De omkadering is slordig.

Alle plaatjes zijn gesigneerd: plaatjes 1-48, 61-108 en 121-144 planten en insecten (141 Mol, 142 Muis) JVJr. (hoge r, punt eronder); plaatjes 49-60 en 109-120 vogels JvO.

In dit album begint Thijssse te vertellen over zijn fascinatie met de natuur en zijn eigen ervaringen. Dit is de eerste alinea, waarmee het boek begint.

Facsimile herdruk oktober 1976, Uitg. Zomer & Keuning, Wageningen. ISBN 90 210 1150 6. Uitgave i.s.m. de Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB. Met een Ten Geleide door P. Zonderwijk. Fotomechanische herdruk. 79 pagina's met een los katern met de plaatjes om uit te knippen en in te plakken. Prijs f 19,50, ANWB-leden f 16,50. Oplage 40.000 stuks.

VEKA10
Het Naardermeer

*Het Naardermeer door Jac. P. Thijsse.
 Te illustreren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Jan van Oort en Jan Voerman jr.
 Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp.
 Zaandam, 1912*

90 doorgenummerde pagina's beginnend vanaf de titelpagina, waarvan 24 pagina's voor 24 x 6 (144) plaatjes om in te plakken, en 4 ongenummerde pagina's register achterin. Bandontwerp en pentekeningen door L.W.R. Wenckebach.

Prijs f 0,50. Verkocht 26.921 stuks.

Kenmerken

De omslag is weer met dun bedrukt linnen beplakt. De achterzijde is blanco. De voorzijde heeft een zeer geslaagd lichtig Jugendstil design met ranken, bloemen en insecten. Merkwaardigerwijs sluit de globale vorm aan bij het vorige album dat is vormgegeven door Voerman. Het lijkt er op dat Wenckebach heeft willen aantonen dat het ontwerp van een boekomslag minder pittoresk mag zijn.

Wenckebach gaat verder waar hij gebleven was, zonder de bladkaders en weer met een randversiering bovenaan de tekstpagina's. Bij dit album, dat vanwege de toenmalige bedreiging van het Naardermeer met drooglegging een bijzonder karakter heeft, zijn de randversieringen boven aan de pagina's geen frivolités, maar zijn het zes subtiele vergezichtjes op de omliggende plaatsen met de plaatsnamen erin vermeld, een aantal malen herhaald; zie de pagina hiernaast.

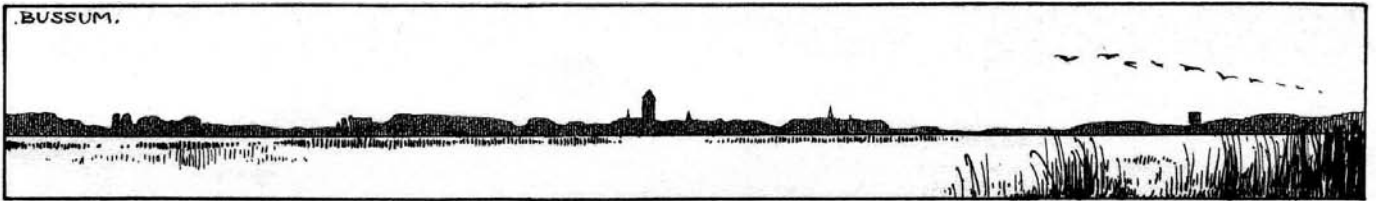
Het album is onderverdeeld in zes ongenummerde hoofdstukken met op de linker pagina een grote pentekening, opmerkelijk steeds voorafgegaan door een of twee witpagina's.

Op de achterzijde van het voorwoord is een topografische kaart van het Naardermeer afgedrukt, een nouveauté in de albumwereld die later veel navolging krijgt o.a. van Keg, Douwe Egberts en Gaastra.

De plaatjes zijn aan de achterzijde genummerd en voorzien van de naam; deze zijn alle vermeld in het register achter in het album. De plaatjes zijn alle gesigneerd: JvO. plaatjes 1-12 37-48 61-66 vogels; LWRW plaatjes 13-18 landschapjes, 25-36 (27 33 ongesigneerd ?) 49-54 103-108 115-120 (118 ongesigneerd?) 139-144 planten 73-90 vissen, schaaldieren en waterdieren; JvJr. 19-24 121-126 133-138 insecten, 55-60 diverse dieren, 91-102 planten en insecten.

*Plaatje 18.
 Een van de aantrekkelijke landschappen van Wenckebach (met roodverkleuring) op ware grootte.*

In de beginregels van dit album neemt Thijssen een voorschot op de latere “wandel-” of “reisalbums”, die hij zelf misschien eerder als “zwerfalbums” gekarakteriseerd zou hebben:

Ik weet niet hoe het met meisjes is, maar jongens in elk geval zijn groote liefhebbers van rondzwerven, van 't doen van ontdekkingstochten, het aanleggen van verzamelingen of dagboeken, het maken en bestudeeren van landkaarten en meer dergelijk gedoe. In je heel prille jeugd heb je wel een grote voorliefde voor het vreedzaam bedrijf van orgelman of de regelmatige bezigheid van tramconducteur, maar later word je jager, roover of ontdekker en veler onzer zien kans, om zoo lang ze leven en wat er verder ook van hen moge worden, toch nog eenige dagen in 't jaar tot dien geluksstaat terug te keren.

Wat mij betreft, ik ben begonnen te zwerven, zoo gauw ik lopen kon.....

Facsimile herdrukken

Facsimile herdruk september 1980, Uitg. Zomer & Keuning, Ede. ISBN 90 210 1141 7

Uitgave in samenwerking met de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, ter gelegenheid van 75 jaar Natuurmonumenten. Met een Ten Geleide door P. Zonderwijk.

Fotomechanische herdruk. 92 pagina's. Plaatjes integraal meegedrukt.

Prijs f 24,90. Oplage 3.000 stuks.

Idem, in een cassette samen met 'Het Naardermeer – gisteren vandaag morgen', door D.A.C. van Hoorn.

ISBN 90 210 1142 5.

(Boekje van Van Hoorn los: ISBN 90 70 09 9225)

Boekhandel: prijs f 34,50. Oplage 6.000 stuks.

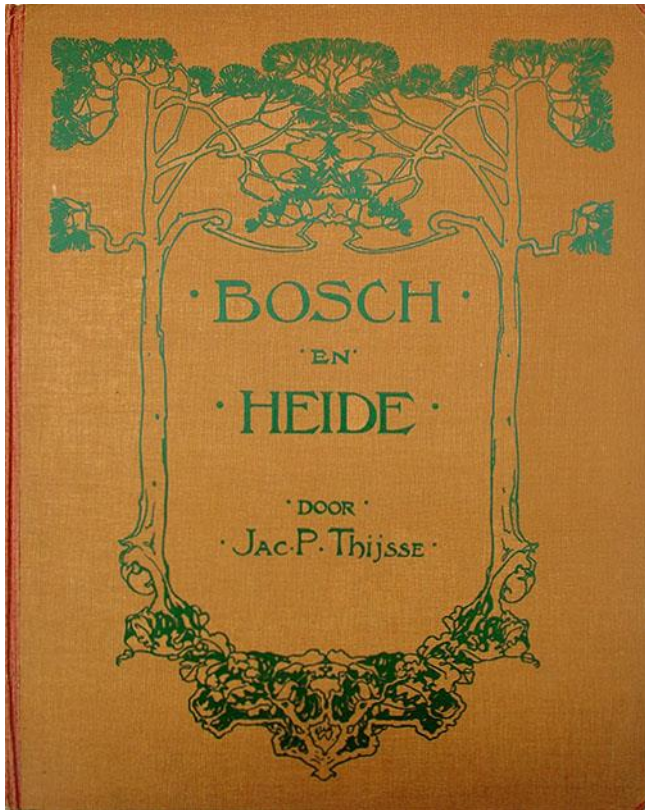
Leden van Natuurmonumenten: prijs f 29,50. Oplage 25.000 stuks.

Illustratie op omslag en binnenzijde van 'Het Naardermeer – gisteren vandaag morgen'

N.B.

Deze herdruk is geheel hernummerd om de zes pagina's 'Ten geleide' erin te kunnen passen, naar 92 pagina's, gevolgd door het register. De bladen met de opgedrukte plaatjes zijn twee aan twee ingevoegd, afwijkend van het origineel.

VEKA11
Bosch en heide

*Bosch en heide door Jac. P. Thijsse.
Te illustreeren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Jan van Oort en Jan Voerman jr.
Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp.
Zaandam, 1913*

102 pagina's, geteld vanaf de voorplaat, inclusief 24 pagina's om 24 x 6 (144) plaatjes in te plakken, en 4 pagina's register. Bandontwerp en pentekeningen door L.W.R. Wenckebach.

Prijs f 0,50. Na 1915 f 2,50 met alle plaatjes.
Totaal verkocht 27.027 stuks.

Kenmerken

Het vormgevingsconcept is hetzelfde als bij "Blonde Duinen", nu met zes genummerde hoofdstukken waaraan een of twee blanco pagina's voorafgaan. De omslag is met dun linnen beplakt en laat in lijn met "Het Naardermeer" een geabstraheerd Jugendstil motief van dennenbomen in een raamvorm zien. De achterzijde is blanco. Boven de tekstpagina's zijn dezelfde sierranden aangebracht als in Blonde Duinen.

Thijsse deelt in het voorwoord mee dat met dit album de tweede reeks afgesloten wordt en er volgend jaar een geheel nieuw stel "zwerftochten door ons wondermooie Nederland" begonnen wordt.

Ook Wenckebach, die van huis uit geen natuurschilder is zoals zijn collega's Van Oort en Voerman (zie bijvoorbeeld zijn 100 stadsgezichten van Oud Amsterdam, die als boek uitgegeven zijn), heeft kennelijk genoeg van de plaatjes van plantjes en dieren, en eindigt nu met twee pagina's plaatjes van landschappen.

De plaatjes zijn aan de achterzijde genummerd en voorzien van de naam; deze zijn alle vermeld in het register achter in het album. Alle plaatjes zijn gesigneerd: LWRW plaatjes 1-6 133-144 landschapjes, 7-12 37-60 73-78 91-96 115-119 planten, 120 muis, 85-90 109-114 paddestoelen, 121-126 bomen; JVJr. plaatjes 13-24 67-72 79-84 97-108 rupsen, vlinders insecten, 127-132 bloemen; JvO. plaatjes 25-30 vogels, 31-36 amfibieën, 61-66 diverse dieren.

Facsimile herdruk mei 1983. Uitgeverij Zomer & Keuning, Ede. ISBN 90 210 1137 9.

Uitgave in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB. Met een Ten Geleide door P. Zonderwijk.

Fotomechanische herdruk. 102 pagina's met een los katern met de plaatjes om uit te knippen en in te plakken.

Prijs f 24,90. Oplage 20.000 stuks.

VEKA12

Langs de Zuiderzee

*Langs de Zuiderzee door Jac. P. Thijssen.
Te illustreeren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Jan Voerman jr. en Edzard Koning.
Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp.
Zaandam, 1914*

98 pagina's vanaf het eerste binnenblad, waarvan 24 pagina's om 24 x 6 (144) kleurenplaatjes in te plakken, en achterin 4 pagina's over de Zuiderzee-drooglegging en 3 pagina's register. Voorin een gekleurde kaart van de Zuiderzee getekend door André Vlaanderen. Bandontwerp en tekeningen door L.W.R. Wenckebach. 2e druk 1915. 3e gewijzigde druk 1916; lichtergekleurde rug.

Prijs f 0,50. Verkocht 34.230 stuks.

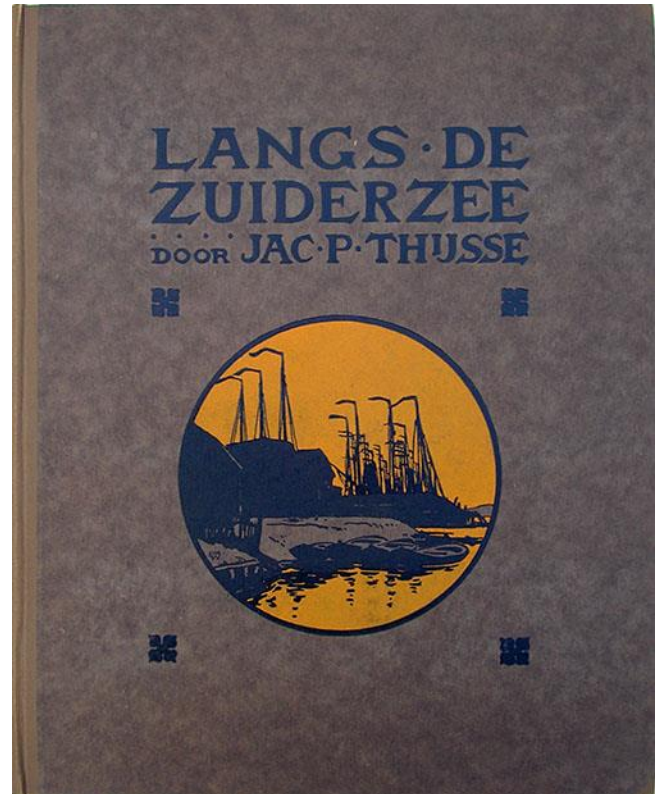
Kenmerken

Met het begin van deze serie albums zijn de omslagen weer met papier beplakt in plaats van met linnen.

Wenckebach slaat met deze serie een nieuwe richting in voor het gehele boekontwerp, dat aanzienlijk eenvoudiger wordt. De rugopdruk geeft eerst de auteur en dan de titel, en de karakteristieke lovertjes aan weerskanten worden weggelaten. De achterkanten van de boeken blijven blanco. De Jugendstil motieven op de voorzijde worden vervangen door een ingekleurde tekening, bij dit album een havengezicht. De drang tot versiering uit zich alleen bij dit album nog doordat de tekening op de voorzijde is gevat in een rond medaillon opgenomen in een vierkant dat is aangegeven door een eenvoudig bladmotief op de vier hoekpunten. De versieringen boven de tekstpagina's verdwijnen, alsmede de versiering van de beginletter van elk hoofdstuk.

Het album is weer verdeeld in zes (ongenummerde) hoofdstukken, beginnend met een kleine pentekening in de hoofdstukop en een grote pentekening op de linker pagina, voorafgegaan door een of twee blanco pagina's.

Een bijzonderheid van dit album is de topografische kaart die voorin is bijgeplakt. Deze kaart is gemaakt door de bekende reclamekunstenaar André Vlaanderen, familie van de chef reclame van Verkade L. Vlaanderen. André Vlaanderen illustreerde het fraaie album Nijver Nederland van Honig (1916) en maakte de voorplaat van het Roodband album van de Wascholinefabriek (1925).

Alle plaatjes in dit album zijn landschapjes, stads-, dorps-, en havengezichtjes e.d., waar Van Oort geen affiniteit mee had. Hiervoor is de hulp ingeroepen van Edzard Koning (Edz K.), een neef van de familie Verkade die in de buurt van de Zuiderzee woonde. Hij nam 60 plaatjes voor zijn rekening. Koning heeft ook aan de volgende drie albums van de 1^e serie meegewerkt.

Kennelijk hield Koning slecht bij waar hij zijn pittoreske plaatjes gemaakt had. In de 1^e druk is bij plaatje 113 vermeld Monnikendam, maar dat was mogelijk Edam, bij plaatje 126 "Hoorn. Waag", maar dat was Edam en bij plaatje 130 "Enkhuizen", maar dat was Medemblik. Er werd een briefje verstrekt met het opschrift **VERBETERING** met deze correcties. In de 2^e druk zijn ze gewijzigd. Er bestond echter onduidelijkheid over plaatje 113, een basculebrug, waarbij "Monnikendam" vermeld is, wat volgens de verbetering Edam had moeten zijn; in de 3^e druk is dit plaatje uit het register en uit de tekst (pag. 60, 3^e alinea) geschrapt.

Edzard Koning was vooral een kunstschilder. zijn werk is veel "losser" dan de minutieuze landschappen van de

graficus-tekenaar Willem Wenckebach, Dat is duidelijk te zien als je zijn plaatjes hieronder vergelijkt met die van Wenckebach op pagina 24.

Thijssse stelt in het "Voorbericht" dat Wenckebach en Voerman tweederde van de plaatjes gemaakt hebben en Koning de overige, maar dat is niet juist. Wenckebach en Koning hebben ieder 60 plaatjes gemaakt, Voerman slechts de overige 24. Op enkele plaatjes is geen signatuur te onderscheiden. Wel duidelijk gesigneerd: Edz K. plaatjes 1-6 25-30 37-84; JVJr. 7 9 10 (7-12 ?) 13-24 31-35 (36?); LWRW 85-144.

Inhoud

Verkade vermeldt achterop de plaatjes de verandering van de inhoud t.o.v. de voorgaande albums:

"Jac. P. Thijssse, de bekende auteur, die reeds een achttal natuur-albums voor ons schreef, leverde ook den tekst voor onze nieuwe uitgave. In dit boek vertelt hij van de fiets- en wandeltochten die hij langs de Zuiderzee maakte, beschrijft de aardige steden en dorpen die hij bezoekt, kortom hij wekt oud en jong op, er zelf eens op uit te trekken om die vele mooie plekjes te bezoeken."

Dit album is een belangrijk historisch document geworden, doordat het een beeld geeft van het landschap rond de Zuiderzee vóór de drooglegging waardoor veel veranderd is. Er was nog lang niet besloten tot de inpoldering van de Zuiderzee, maar er werd al wel over gesproken. Pas begin dertiger waren werd het een feit. Thijssse was er wel voorstander van en ook "meneer Verkade", die daarom aan het einde van het boek een kort hoofdstukje liet toevoegen "De Zuiderzee Drooglegging" met een kaart van de voorgenomen Zuiderzeewerken. Dit is geschreven door een medewerker van Verkade E.A. Veen – door Thijssse in het Voorbericht "een man van zaken" genoemd.

Met deze nieuwe oriëntatie, die interessantere plaatjes oplevert, maakt de oplage een vreugdesprong van 25%. Maar bij het uitbreken van de oorlog, de rantsoenering en toenemende schaarste, neemt de prijs van de boeken toe en neemt de oplage van de boeken snel weer af.

Facsimile herdrukken

1e facsimile herdruk maart 1984. Uitgeverij Zomer & Keuning, Ede. Met een Ten Geleide, door Roelof Jan Benthem. Fotomechanische herdruk van de 1e druk, met de topografische kaart van André Vlaanderen achterin. Met een kaart van het IJsselmeergebied anno 1984, door de Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, Lelystad. 98 pagina's Met een los katern met de plaatjes om uit te knippen en in te plakken. Prijs f 27,90. Oplage 20.000 stuks.

2e facsimile herdruk 1999. Uitgeverij Terra, Zutphen. Uitgave in samenwerking met de Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam. Pagina's 1 tot 90 ongewijzigde fotografische herdruk van de 2^e druk. Toegevoegd 12 pagina's "Het natte hart van Nederland" door A. Coops, met kaarten van de Topografische Dienst. Plaatjes integraal mee gedrukt. ISBN 90-6255-914-X

VEKA13
De Vecht

*De Vecht door Jac. P. Thijssse.
 Te illustreeren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van I.W.R. Wenckebach, Jan Voerman jr. en Edzard Koning.
 Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp.
 Zaandam, 1915*

90 doorgenummerde pagina's geteld vanaf het titelblad, waarvan 24 pagina's om 24 x 6 (144) plaatjes in te plakken en 3 pagina's register achterin. Vóór het titelblad is een gekleurde topografische kaart van de Vechtstreek apart ingebonden. Het schutblad vóór de titelpagina heeft op de achterzijde een oude kaart uit "De zegepraalende Vecht" (1719). Bandontwerp en tekeningen door L.W.R. Wenckebach. 2^e druk 1916; Uitgevoerd met slechter papier. Zelfde zetsel met minimale correcties.

Prijs f 0,60. Verkocht 31.950 stuks.

Kenmerken

De voorplaat laat een zwarte pentekening van Wenckebach zien, waarin alleen de daken roodgekleurd zijn. Opmerkelijk is dat het korte voorwoord, dat van Thijssse lijkt te zijn, is ondertekend met Fa. Verkade & Comp.

Het album is weer op de bekende wijze onderverdeeld in zes (ongenummerde) hoofdstukken, beginnend met titel en koptekening en een grote tekening op de linker pagina, voorafgegaan door één of twee blanco pagina's. De plaatjes, stads-, dorps- en watergezichten en gebouwen, zijn weer van het gelegenheidsdrio Wenckebach, Voerman en Koning; nu heeft ieder er precies een derde (48) voor zijn rekening genomen.

De meeste plaatjes zijn gesigneerd: LWRW 1-48; Edz K. 49-96; JVJr. 97-144 ? Bij een aantal plaatjes van Voerman is kennelijk het kader verkleind, waardoor een gedeelte van of de gehele signatuur is weggevalen.

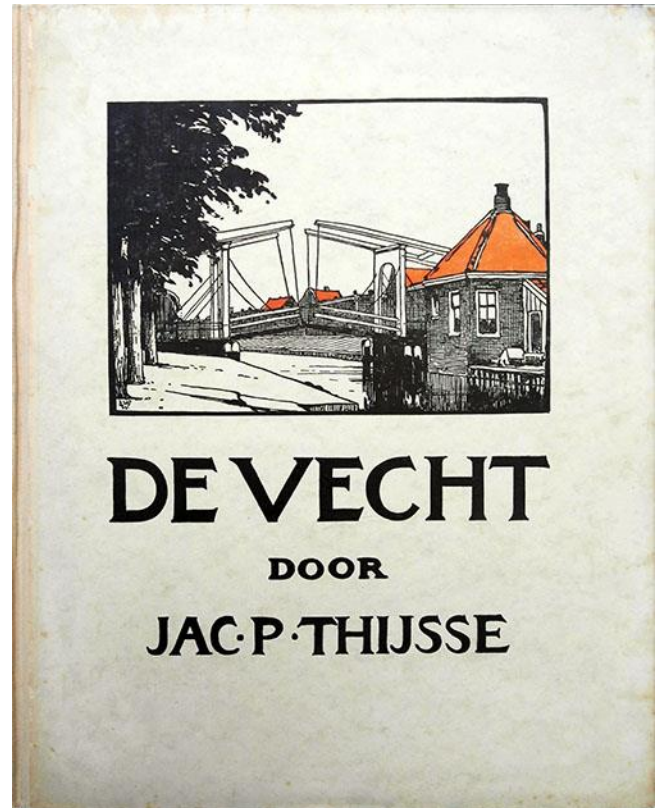
Thijssse maakte zijn wandelingen langs de Vecht samen met zijn vrouw in het najaar van 1914, de tijd van de mobilisatie aan het begin van de Eerste Wereldoorlog. Hij maakt schetsen en aantekeningen en dat blijft niet onopgemerkt bij de wachtposten. Al snel wordt het echtpaar aangehouden.

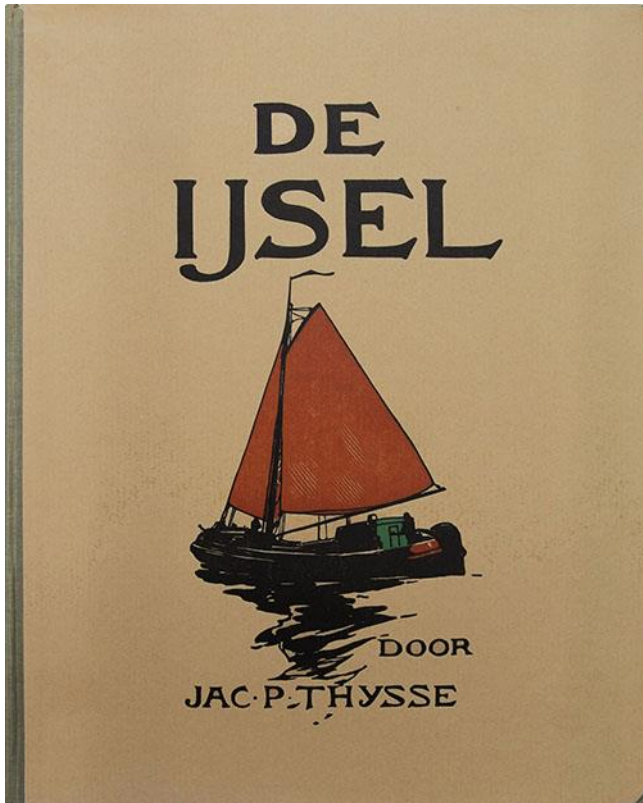
Daar stonden we nu op het bureau. Terwijl de kapitein ons een streng verhoor afnam, kwam er ook nog een stoere rijksveldwachter opdagen. Die was ook al opgebeld en het wachtlokaal stond bovendien vol soldaten. Gelukkig zijn onze albums in ons land nog al bekend en zoo kon ik op bevredigende wijze rekenschap geven van de onschadelijkheid van mijn werk, maar voor we ontslagen waren, moest ik toch beloven, dat ik verder op mijn wandeling buitenshuis in 't geheel geen teekeningen of aantekeningen zou maken. Daar heb ik mij dan ook braaf aan gehouden .....

Facsimile herdruk september 1996. Uitgeverij Terra, Zutphen.

Uitgave in samenwerking met de Heimans en Thijssse Stichting, Amsterdam. Pagina's 1 tot 90 ongewijzigde fotografische herdruk van de 1^e druk; toegevoegd 14 pagina's "Toekomst voor de Vecht" door A. Coops, met wandelkaarten van de Topografische Dienst. Plaatjes integraal mee gedrukt.

Prijs f 39,50. Oplage 7.000 stuks. ISBN 90-6255-707-4.

VEKA14
De IJsel

De IJsel door Jac. P. Thijssen.

Te illustreeren met Verkade's plaatjes naar aquarellen van I.W.R. Wenckebach, Edzard Koning en Jan Voerman jr.

N.V. Bakkerij „De Ruyter” der Firma Verkade & Comp. Zaandam, 1916

91 doorgenummerde pagina's startend bij het titelblad, waarvan 24 pagina's om 24 x 6 (144) plaatjes in te plakken en 3 pagina's met register en lijst van de pentekeningen achterin. Vóór het titelblad is weer een gekleurde topografische kaart apart ingebonden. Bandontwerp en tekeningen door L.W.R. Wenckebach.

Prijs f 0,75. Verkocht 23.473 stuks.

Kenmerken

De voorplaat van dit album is een ingekleurde pentekening van een tjalk, zonder kadering.

Bij dit album maakt Wenckebach een onverwachte omslag in stijl. De titelpagina heeft een paginavullende decoratie gekregen. Dit vormt de prelude op een nieuwe paginaopmaak waarbij alle pagina's een driedubbele omlijning hebben gekregen, en de plaatjespagina's

verder in vakjes zijn verdeeld met onder elk plaatje nog een kadertje met daarin het nummer en de naam van het plaatje en een bladmotiefje, en onderaan een kader met de naam van de schilder.

Het album is weer op de gebruikelijke wijze ingedeeld in zes hoofdstukken, nu genummerd met Romeinse cijfers. Op de titelpagina is hier *N.V.* toegevoegd. In de volgende albums wordt het eenvoudig *Verkade's fabrieken*.

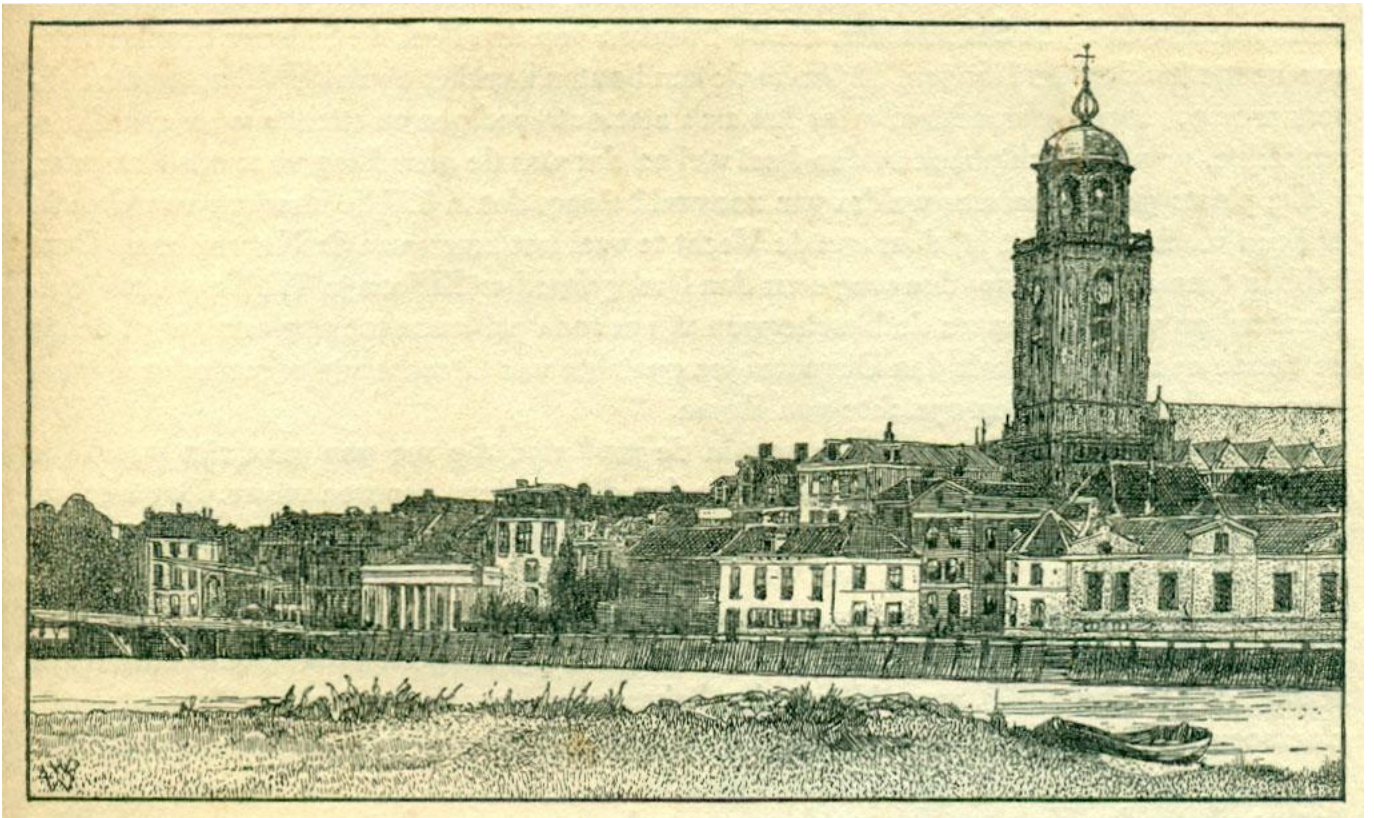
De plaatjes in dit album, stads-, dorps- en watergezichten en gebouwen, zijn weer verdeeld in drie series van 48: Wenckebach plaatjes 1-48, Koning plaatjes 49-96; Voerman plaatjes 97-144.

N.B. Coesèl vermeldt in het overzicht van de albums 2 kaarten, het is echter 1 kaart op een dubbele pagina.

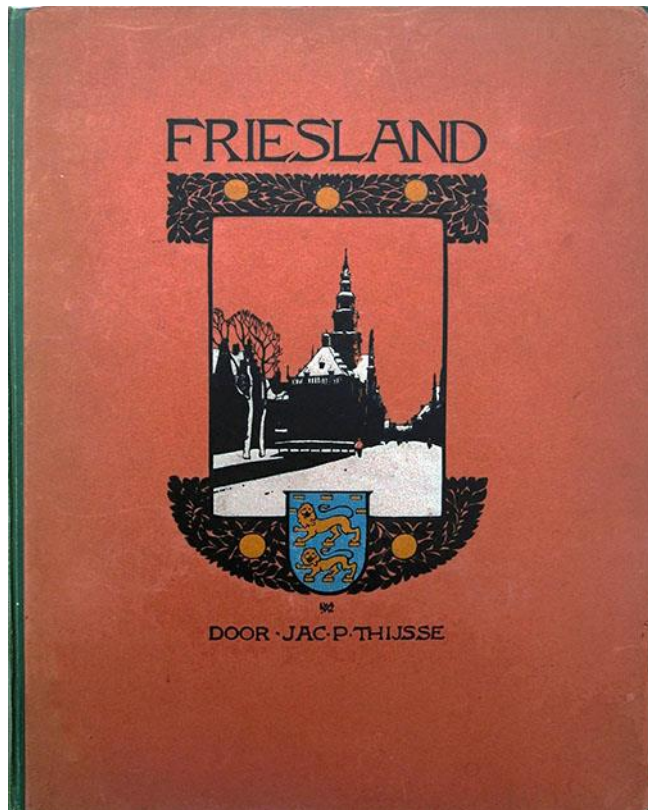
De IJsel lijkt een vanzelfsprekend vervolg op De Vecht, maar zo vanzelfsprekend was het niet. Thijsse zegt hierover in het voorwoord: *“We hadden nog al moeite, om in 1915 een rustig stukje Nederland te vinden, waar we ongehinderd konden wandelen en teekenen. Op menige plaats vreesden we belemmerd te worden door de mobilisatie en wat daar al zoo mee samen hangt. Ten slotte zijn we terecht gekomen aan den Gelderschen IJsel en het heeft ons niet berouwd.....”*

Thijsse heeft nooit auto gereden. Het sportieve echtpaar ging per trein naar de bestemming en legde deze tocht en de volgende op de fiets af.

Deventer, de IJselkade.

Facsimile herdruk september 1997. Heimans en Thijsse Stichting, Amsterdam / Uitgeverij Terra, Zutphen. Pagina's 1 tot 90 ongewijzigde fotografische herdruk. Toegevoegd 14 pagina's "De levende IJssel" door A. Coops. Met kaarten van de Topografische Dienst. Plaatjes integraal mee gedrukt. Prijs f 39,90. Oplage 7.000 stuks. ISBN 90-6255-758-9.

VEKA15 Friesland

Friesland door Jac. P. Thijsse.

Te illustreren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Edzard Koning en Jan Voerman jr. Verkade's Fabrieken, 1918.

91 doorgenummerde pagina's vanaf het titelblad, waarvan 24 pagina's om 24 x 6 (144) plaatjes in te plakken, en 3 pagina's register achterin. Voor het titelblad is een gekleurde topografische kaart van Friesland die 2 pagina's beslaat apart ingebonden. Bandontwerp en tekeningen door L.W.R. Wenckebach. 2^e druk 1921.

Prijs f 1,00, herdruk f 1,35.

De oplage van deze albums is onbekend. Verkade vermeldt: "mogelijk ongeveer 16.000 stuks".

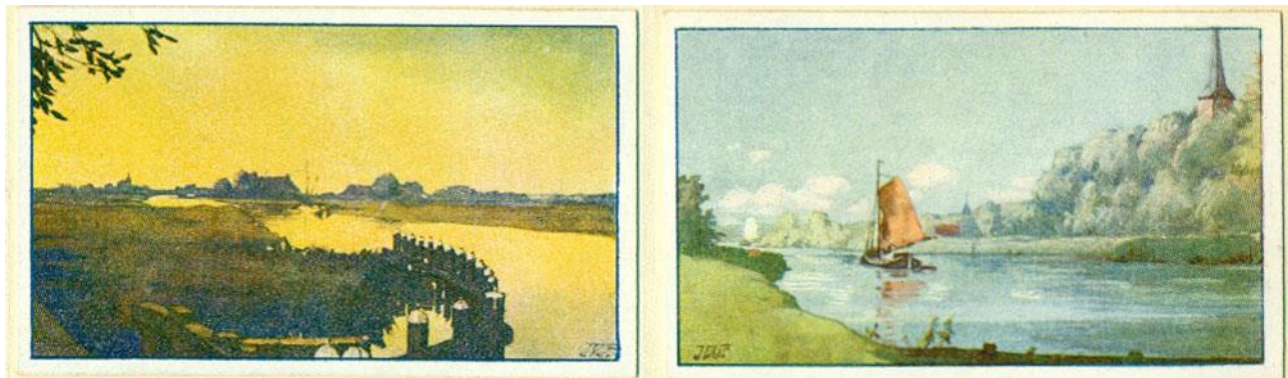
Ten gevolge van de papierschaarste in de laatste oorlogsjaren werd het volgende album niet voor 1917 gemaakt maar voor 1918. Het verscheen uiteindelijk pas na de oorlog in april 1919 in een kleine oplage, met een tweede druk in 1921.

Kenmerken

Wenckebach heeft de omslag van dit album versierd met een compositie die sterk afwijkt van de drie voorgaande reisalbums. In de totaalvorm van een wapenschild is afgebeeld een stadsgezicht in een rechthoekig kader, boven en onder ingebed in een oranjeboom fantasie, met aan de onderzijde boven de afbeelding liggend het wapen van Friesland, en bovenaan het schild de titel FRIESLAND. Deze vormgeving is duidelijk bedoeld om als basismodel te gaan dienen voor een reeks provincie-albums. Thijsse was al aan de voorbereiding van het volgende album *Twente* begonnen, toen Arnold Verkade in december 1918 meedeelde definitief met de uitgave van albums te stoppen ten gevolge van de sterk stijgende productiekosten van het bedrijf door de nieuwe arbeidswet.

De plaatjes in dit album, stads-, dorps- en watergezichten en gebouwen, zijn als volgt verdeeld: Voerman plaatjes 1-24 79-96 121-132; Wenckebach plaatjes 25-48 97-120 133-144; Koning plaatjes 49-72.

De laatste plaatjes van Voerman op ware grootte.

Facsimile herdruk oktober 1979. Zomer & Keuning, Ede.

Uitgave in samenwerking met de provinciale vereniging It Fryske Gea, ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van It Fryske Gea. Fotografische herdruk van de 1^e druk. Met een Ten Geleide door J. Vlieger, en een samenvatting daarvan in het Fries door D. Franke. 95 pagina's, geheel hernummerd inclusief de 6 toegevoegde pagina's, met de kaart los bijgevoegd. Plaatjes integraal mee gedrukt.

Prijs f 24,90. Oplage 25.000 stuks. ISBN 90 210 1151 4

Verkade Albums 2^e reeks 1925 – 1940

Diverse auteurs: Portielje, Thijsse, Van Laren, Kuylman

Verkade was na het uitbrengen van het album Friesland in 1918 onder de moeilijke omstandigheden vanuit de Eerste Wereldoorlog, gestopt met de albums. Vanaf 1922 gingen verschillende bedrijven, met Het Klaverblad voorop, (weer) albums uitgeven. Verkade bleef afzijdig, tot in 1924 de jonge kunstschilder Jac. J. Koeman zich meldde. Hij wilde graag een album maken over zijn hobby, het houden van een aquarium, en hij was bereid om de hele voorbereiding en een deel van de plaatjes op zich te nemen. Verkade zag wel iets in het voorstel, omdat het in die dagen een populair onderwerp was dat zeker zou aanslaan. Hiervoor werd voor de eerste keer een andere schrijver dan Thijsse aangezocht, een medewerker van Artis. Het onderwerp sloeg inderdaad aan en de verkoop van het album sprong van 32.000 in 1915 naar 84.000.

Uit het voorwoord bij het eerste album van de nieuwe reeks

Met blijde voldoening hervatten wij, na een bijna tienjarige rustperiode, de uitgave onzer bekende albums. Tijd en gelegenheid hadden ons tot dusver daartoe ontbroken. Buitenstaanders kunnen zich nauwelijks voorstellen hoeveel tijd en hoeveel hoofdbreken de voorbereiding van zulk een album kost.

Daar wij dit nieuwe album : „Mijn Aquarium”, zóó wilden samengesteld zien, dat het niet alleen een lust voor het oog zou zijn, maar ook een betrouwbare gids voor de bezitters van aquaria, verzochten wij den heer A.F.J. Portielje, inspecteur van de levende have van Artis, den tekst er voor te schrijven.

Inmiddels is Dr. Thijsse reeds aan een volgend album begonnen, waaraan ook Wenckebach zal medewerken.

Vol vertrouwen zenden wij ons nieuwe album de wereld in, overtuigd als wij zijn hiermede weer duizenden en duizenden, jong en oud, iets goeds te brengen.

Koeman maakte het album samen met J. Voerman Jr. die bij de eerste reeks betrokken was. Wenckebach deed vanaf het tweede album weer mee, maar alleen voor de plaatjes. Voor het ontwerp van de omslag werd een nieuwe kunstenaar gevraagd, Cornelis Rol. Hij maakte een modern ontwerp, dat bij velen in de smaak viel, maar door anderen het lelijkste van alle Verkade albums wordt genoemd. Rol bleef betrokken bij alle volgende albums waarvoor hij ook de tekeningen in de tekst en plaatjes ging doen.

Koeman breekt met de strakke, stijlvolle vormgeving van Wenckebach. De mooie tekeningen bovenaan de pagina's ontbreken, de titelpagina is overdreven zwaar aangezet en er staat een grote tekening op het voorste schutblad. Alle bladen hebben een kader, waardoor het album erg vol lijkt. Als Wenckebach er bij het volgende album weer bijkomt, worden al deze "nieuwigheden" weer teruggedraaid.

De grootste stijlbreuk is dat niet alleen plaatjes van het kleine standaardformaat op aparte plaatjespagina's worden opgenomen, maar ook grotere platen en ook op de tekstpagina's. Een bijzonder voorbeeld hiervan is het "drieluik" van lang smalle plaatjes op pagina 41.

De grotere plaatjes kunnen niet bij de producten verpakt worden. Dit vormt een flinke nieuwe belasting voor de plaatjesafdeling die weer heropend wordt; de grotere plaatjes en platen moeten verstrekt worden door inwisseling tegen kleine plaatjes die wel bij de producten verpakt worden.

Bonnen

Bij de start van de nieuwe reeks albums worden bij sommige producten bonnen verpakt, zoals bij peperkoek die vlekken veroorzaakt op de plaatjes. Vanaf het begin van het verstrekken van albumplaatjes in 1903 werden er al veel meer plaatjes geleverd dan er uiteindelijk in albums terecht kwamen. Daarom worden als een vorm van bezuiniging vanaf 1928 bij de producten alleen nog maar goedkoper te drukken bonnen verpakt, die ingewisseld kunnen worden tegen plaatjes. Daarmee is het probleem van het inwisselen voor de grotere plaatjes ook opgelost. Verkade brengt dan zelfs albums uit met alleen grote platen, die beter tot hun recht komen dan de op aparte pagina's bij elkaar gepropte kleine plaatjes.

De bonnen zijn een apart fenomeen. Bij het album "De boerderij" (1936) dat direct na het populaire album "Hans de Torenkraai" kwam, werden als stimulans om de bonnen te verzamelen en als reclame voor het album verschillende bonnen uitgegeven met een plaatje van het album erop gedrukt in één kleur. Dat werkte. Bij "Onze Groote Rivieren" (1938) en vervolgens bij de twee zeer populair geworden Artis-albums van 1939 en 1940 werd dat herhaald. In het totaal zijn er meer dan 200 verschillende bonnen uitgegeven, die een verzameling op zich vormen.

Plaatjes

Bij de eerste reeks albums waren er veel problemen met de niet constante drukkwaliteit van de plaatjes. Verkade brengt het drukken van de plaatjes nu over naar de gerenommeerde drukker firma L. van Leer & Co., die al vanaf 1900 reclameplaatjes maakt, onder andere de plaatjes van Hollandsche kunst van Van Nelle. De plaatjes worden nog steeds in de hoge kwaliteit steendruk gemaakt, maar afgedrukt met de moderne offsetdruktechniek, waarmee meer afdrucken van dezelfde hoge kwaliteit gemaakt kunnen worden. Als de albumopages toenemen tot 100.000 en meer kan ook Van Leer het moeilijk bijbenen en komen er vaak snijverschillen voor waardoor de plaatjes niet goed gecentreerd zijn.

Nu het verzamelen van de kleine plaatjes door de jeugd niet meer aan de orde is, komt er vraag naar grote platen. Vanaf het album Texel (1927) wordt een paginagrote plaat naast de titelpagina meegeleverd. Deze platen kunnen ook los besteld worden om inlijst de woonkamer te sieren.

De plaatjes worden ook steeds meer voor andere reclame-uitingen gebruikt. Ze verschijnen schoon gesneden en opgeplakt op de kaarten van bloemen- en van dierenkwartetten, en opgedrukt op verjaardagskalenders en vloeibladen, en de smalle strokenplaten lenen zich zelfs voor boekenleggers met reclame voor de Verkade koek.

Ruilformulieren

Vanaf het album "Kamerplanten" werd vóór in het album aan de binnenzijde van de kaft een los blad geplakt met aanwijzingen voor het verzamelen en ruilen van de plaatjes. Een voorbeeld hiervan is op de volgende pagina afgebeeld. Deze bladen werden door de kopers van de albums meestal verwijderd, zodat ze nu niet vaak meer voorkomen in de albums.

AANWIJZINGEN VOOR VERZAMELAARS VAN VERKADE'S PLAATJES EN BONDS

Verzamelen. Het album „Zeewater-Aquarium en Terrarium” is in October 1930 verschenen en de benodigde illustraties kunnen verkregen worden door de bons en plaatjes, welke gedurende een jaar bij Verkade's artikelen worden verpakt, te verzamelen. Een volledige lijst hiervan vindt men voor in elk album.

Ruilsysteem. Voor „Zeewater-Aquarium en Terrarium”-bons en plaatjes kan men ook plaatjes van alle vroegere uitgaven krijgen, voor zoover tenminste de voorraad strekt.

Andersom geldt dit echter niet, zoodat b.v. „PADDENSTOELEN”-bons en plaatjes niet worden ingewisseld tegen „Zeewater-Aquarium en Terrarium”-plaatjes.

Geldigheidsduur bons. De geldigheidsduur der bons staat erop vermeld en ter voorkoming van teleurstelling wijzen wij er op, dat ze na den vervaldatum voor geenerlei plaatjes worden geaccepteerd.

Aantal plaatjes. Voor vulling van het „Zeewater-Aquarium en Terrarium”-album zijn 126 kleine en 9 groote platen noodig. De laatste zijn te verkrijgen door inwisseling van 3 kleine plaatjes of bons per stuk en zodoende moet dus voor een volledige serie plaatjes 153 bons worden ingestuurd. Wil men een groote plaat terugruilen in 3 kleine plaatjes, dan is dit eveneens mogelijk.

Duplicaten. „Duplicaten” kunnen worden ingeruild voor ontbrekende nummers van het betreffende of een vroeger verschenen album.

Toezenden ruilmateriaal. Zooveel mogelijk make men gebruik van onze ruilformulieren, die zich in dit album bevinden en bij elke plaatjeszending worden ingesloten.

Deze moeten *als brief* worden opgezonden met bijvoeging der bons of plaatjes en geadresseerd aan:

VERKADE'S FABRIEKEN N.V.
Afd. Albums
ZAANDAM.

Voor alle zekerheid is het gewenscht, naam en adres duidelijk op het formulier, zoowel als op de achterzijde der enveloppe te vermelden. Verder lette men er op, dat deze voldoende wordt gefrankeerd, daar wij ze anders moeten weigeren.

Persoonlijk ruilen. Ook kan men *persoonlijk* plaatjes ruilen aan onze Bijkantoren te Den Haag, Utrecht, Tilburg en Groningen en bij onze vertegenwoordigers te Rotterdam, de firma D. I. Donker & Zoon. Voor *schrijftelijke* aanvragen en inlichtingen wende men zich echter tot bovenstaand adres.

Terugzending. Wij achten ons niet aansprakelijk voor zendingen, die op weg naar ons zoek raken. Terugzending der geruilde plaatjes geschiedt gratis en franco. Wil men ons de porto hiervoor vergoeden, dan zal dit zeer op prijs worden gesteld. Voor besparing van moeite en kosten geven wij steeds den raad, eerst te trachten, dubbele plaatjes met andere verzamelaars te ruilen.

Titelplaat. De titelplaat van het album „Zeewater-Aquarium en Terrarium” met witten rand van 4 c.M. is, zoolang de voorraad strekt, afzonderlijk verkrijgbaar om als wandversiering te gebruiken, tegen inzending van 25 plaatjes of bons van dit album, benevens 3 cent porto-vergoeding. Titelplaten worden niet geruild.

Inplakken. De plaatjes moeten in het album worden geplakt met goede kleefstof, zoodat *Gluton* van de *Firma Talens & Zoon te Apeldoorn*, die overal te verkrijgen is in potjes, met penseel van f0.30, f0.45 of f0.90. Een weinig *Gluton* aan de hoeken en in het midden der plaatjes is voldoende. Men helpe jeugdige verzamelaars bij het inplakken, om beschadiging van albums of plaatjes te voorkomen.

Wacht niet met het opzenden van Uw ruilmateriaal tot eind December; de toevloed van aanvragen wordt dan zóó groot, dat wij ze onmogelijk alle per omgaande kunnen behandelen. Zegt het voort!

Voor verdere inlichtingen of ophelderingen wende men zich tot onze „Afd. Albums”, die dan gaarne Uw verzoek zal beantwoorden.

Opmerkingen, die van belangstelling voor onze uitgaven blijken te geven, zullen wij steeds gaarne vernemen.

Nieuwe onderwerpen en nieuwe auteurs

Met de komst van een nieuwe soort albums over een populair onderwerp is Thijsse nog niet afgedankt. Hij is direct weer begonnen met schrijven, en de volgende twee albums zijn weer van zijn hand. Thijsse heeft in 1922 een eredoctoraat gekregen. Vanaf het eerste nieuwe album van Thijsse, *De bloemen in onze tuin* (1926), wordt zijn titel ook vermeld. Thijsse bleef in de oude spelling schrijven, ook na de invoering van de spellingswet Marchant voor het onderwijs in 1934.

De eerste nieuwe auteur, A.F.J. Portielje, was een medewerker van de Diergaarde Artis, met de functie "inspecteur van de levende have". Hij was geen vlotte schrijver. Zijn echtgenote hielp hem en corrigeerde de albums, daarom werd op de titelpagina vermeld "met medewerking van mevr. J.P.H. Portielje-Scholten". Ook Portielje bleef na 1934 in de oude spelling schrijven.

Het succes van het eerste album van Portielje met het populaire onderwerp aquarium was groter dan verwacht, maar meer albums van hem waren niet voorzien. De volgende twee worden weer geschreven door Thijsse. De omzet neemt nog sterk toe en het wordt duidelijk dat dat niet direct aan de auteur ligt, maar dat het album in de twintiger jaren samen met de sterke opkomst van het leesboek in brede kring zijn hoogtij gaat vieren.

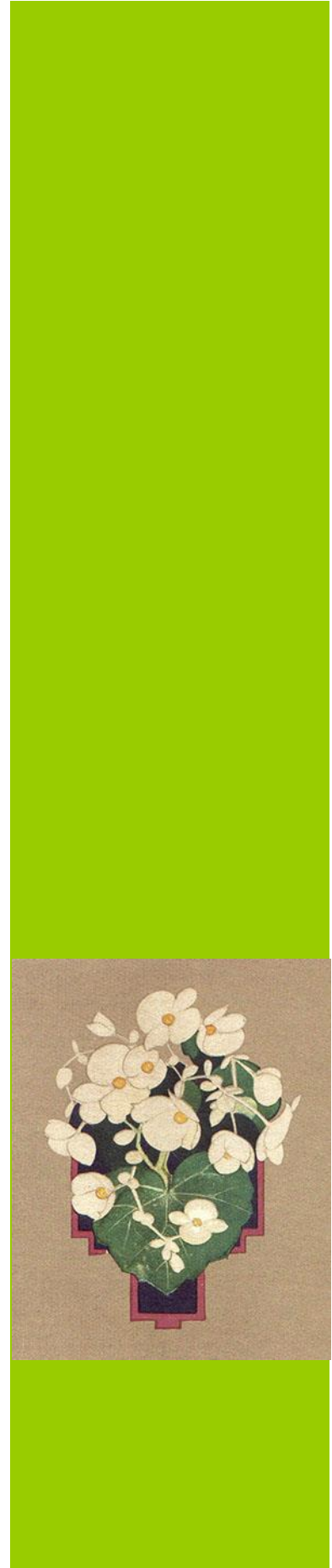
Verkade zelf wil meer populaire onderwerpen dan de natuur- en reisbeschouwingen van Thijsse waarvan er al 17 geweest zijn. Daarom wordt na zijn album *Texel*, waarmee de grens van 100.000 exemplaren overschreden wordt, opnieuw naar een onderwerp gegrepen dat op dat moment sterk in populariteit groeit, namelijk kamerplanten. Een populaire auteur daarvoor is niet direct voorhanden en er wordt teruggegrepen op een schrijver die in 1914 het inventariserende plantenalbum "Onze Tuin" heeft geschreven voor Van Rossem, A.J. van Laren. Van Laren was "hortulanus" van de botanische tuin van Amsterdam en redacteur van het weekblad *Onze Tuinen*. Hij genoot in brede kring bekendheid als schrijver van het standaardwerk "Decoratieve Tuinbeplanting. Tuinboek voor vaklieden en liefhebbers", gedrukt en uitgegeven door de lithografische drukkerij S. Bakker Jz in Koog-Zaandijk. Dit grote, kostbare boekwerk met bijna 200 illustraties is een van de weinige boeken dat geheel in lithografie is gedrukt. Zijn schrijfstijl is echter archaïsch; hij gebruikte zelfs nog temperaturen in Fahrenheit, terwijl de gemakkelijker hanteerbare schaal van Celsius allang gangbaar was in Nederland.

Van Laren in *Kamerplanten* (1928) pag. 15-16:

Aan een kamer waarin geen enkele plant haar schoonheid spreidt, hoe gezellig of weelderig deze ook is ingericht, ontbreekt iets, wat door geen enkel kunstvoorwerp, hoe schoon of kostbaar ook, aangevuld kan worden; het is het ontbreken van de gratie, welke alleen Moeder Natuur vermag aan te brengen.

Maar, behalve schoonheid en schoonheidsverheuging, brengen de planten nog wat anders mee, onze belangstelling voor de levende wereld ! Men kan ze maar niet aan haar zelf overlaten. Ze vragen onze zorg ! Ze vertrouwen zich ons toe en ze rekenen op ons ; ze kunnen niet zonder ons ! Maar, wederkeerig, zijn zij dankbaar ; elke goede zorg wordt beloond met een glimlach van gezonden wasdom of vroolijken bloei. Ze roepen U, houden Uw belangstelling vast, vragen en vleien, zonder ooit hinderlijk te zijn ; zij kunnen slechts dankbaar zijn en bieden U haar schoonste gaven. Wie met toewijding met zijn planten omgaat, heeft in haar erkentelijke vrienden met de schoonste deugden.

Net als "Mijn Aquarium" is "Kamerplanten" geen leesboek, zoals de boeken van Thijsse, maar het hebben van kamerplanten is populair in die tijd, dus het album slaat aan; de omzet stijgt nog met meer dan een kwart, een succes dat pas geëvenaard wordt in 1931. Na nog een album van Thijsse wordt Portielje nog eens aan het werk gezet met een vervolg op het aquarium, maar de omzet daalt dan sterk. Van Laren wordt nu aan het werk gezet aan de volgende hype, "Cactussen" (1931), die weer een groot succes wordt. Verkade tracht dat

Datering van de albums

Vanaf 1925 verscheen weer elk najaar een nieuw album, gedateerd op dat jaar. In 1933 werd besloten de datering op te schuiven naar het nieuwe jaar, waarin het album voor het grootste deel bij elkaar gespaard werd. Daardoor ontbreekt het jaartal 1933 in de reeks en kon er nog een album met het jaartal 1940 verschijnen, uitgebracht in oktober 1939.

succes te prolongeren met het vervolgalbum "Vetplanten" (1932), maar dan zakt de omzet weer sterk in.

Thijssse levert hierna weer een album af, maar dan kiest Verkade voor een weg die bij meerdere fabrikanten zoals Kaiser en Haust een succes is in de dertiger jaren, een jeugdboek.

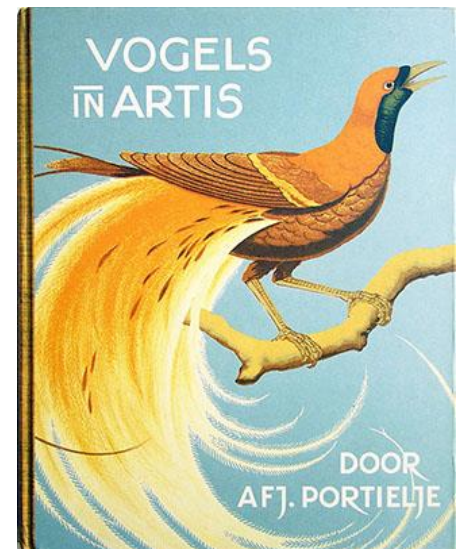
Daarvoor wordt een nieuwe ervaren auteur aangetrokken, H.E. Kuylman. Kuylman heeft zijn sporen verdiend met een reeks natuurboeken geschreven

als spannende leesboeken voor de jeugd, met titels als "Snelvoet, de schrik der Veluwe" (1924), "Snelwiek, de edelvalk" (1925), "Avonturen van Scherpoog, het koolmeesje" (1926) en "Bontje de bergeend" (1928). Hiermee blijft Verkade toch nog dicht bij huis.

Met de opkomst van de populaire avonturenboeken voor de jeugd eind twintiger jaren ging ook Kuylman zich daarop richten. In 1933 verscheen "Het spookhuis in het bos". Zijn album "Hans de Torenkraai" (1935) wordt een redelijk succes, dat echter de omzet van Thijssse niet overschrijdt. Kuylman wordt meteen aan een vervolg gezet, "De Boerderij" (1936), dat bij jong en oud aanslaat en in omzet het cactusalbum benadert.

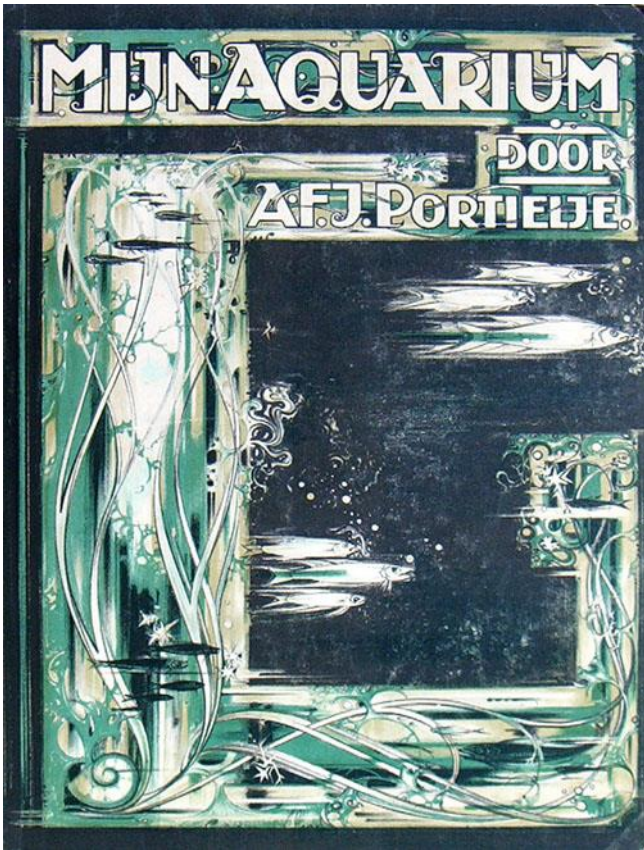

Het grootste succes komt pas als Portielje weer aan het werk gezet wordt ter gelegenheid van het 100 jarig bestaan van Artis. "Dierenleven in Artis" (1939) wordt een enorm succes. Daarom wordt Portielje meteen aan het werk gezet om een reeks vervolgalbums te maken. "Apen en hoefdieren" (1940) bereikt de recordomzet van 155.000 stuks. Het derde album, "Vogels in Artis", bedoeld voor 1941, kan door de oorlog niet meer verschijnen en wordt pas in 1988 uitgegeven met de plaatjes erbij.

Opnieuw maakte oorlog een einde aan de jaarlijkse Verkade albums. Na de Tweede Wereldoorlog ziet Verkade geen nut meer in de grote verhalende albums. Materiaal van Thijssse, die in 1945 overleden is, wordt nog gebruikt in twee boekhandelsuitgaven, "Vogelzang" (1965) en "Eik en Beuk" (1995).

Eind tachtiger jaren, als de echte verzamelalbums allang verleden tijd zijn, laat Verkade zich door Natuurmonumenten overhalen om nog twee albums uit te geven. Deze twee boeken in de stijl van de moderne glossy natuurboeken met stickerplaatjes staan ver af van het echte Nederlandse album dat dankzij Verkade een halve eeuw bestaan heeft.

VEKA16
Mijn aquarium

Mijn aquarium door A.F.J. Portielje, met medewerking van mevr. J.P.H. Portielje-Scholten.

Te illustreeren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van Jac.J. Koeman en J. Voerman Jr. Bandteekening van C. Rol.

Verkade's Fabrieken, Zaandam, 1925

103 pagina's vanaf het schutblad, waarvan 3 pagina's register en 1 pagina "Litteratuur voor beginners". 1 grote plaat, 10 liggende of staande stroken (A t/m J) en 126 kleine plaatjes om in te plakken.

2^e t/m 9^e druk 1925-1931.

De latere drukken zijn niet als zodanig in de albums vermeld. Ze zijn alleen van de eerste druk te onderscheiden doordat de laatste pagina is aangevuld met informatie over "Verenigingen voor Aquariumliefhebbers" en over "Handelaren".

Prijs f 0,50, herdruk f 1,50. Verkocht 84.370 stuks.

Kenmerken

Het bandontwerp van Cornelis Rol breekt drastisch met de subtiële grafiek van Wenckeback. De voorzijde laat een uitbundige Art Deco impressie zien van de onderwaterwereld van het aquarium, in potlood en kleurkrijt,

met ingetekende letters. De achterzijde heeft een complementaire illustratie.

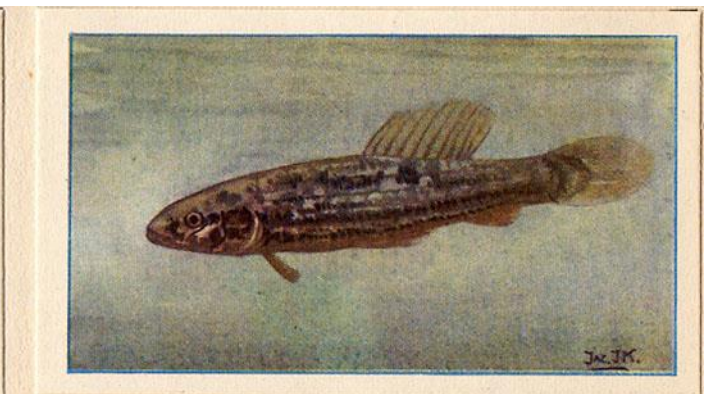
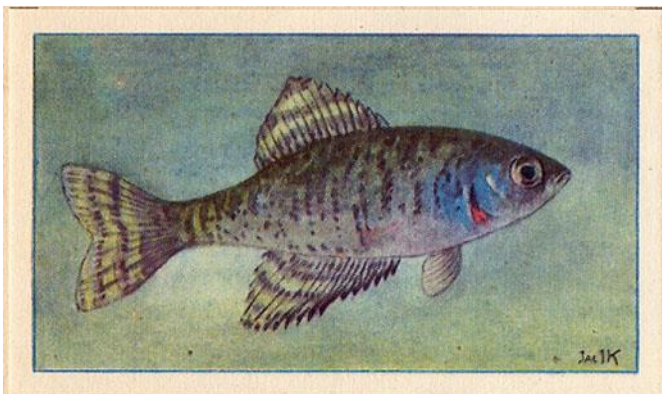
De kadering rond de pagina's is gebleven, maar is teruggebracht tot één enkele lijn. De indeling van de plaatjespagina's is sterk vereenvoudigd. De ruimtes voor de plaatjes zijn niet meer afgekaderd en er is nog maar één tekstvak aan de onderkant, met de nummers en namen van alle plaatjes op de pagina. Bovenin is de naam van de schilder vermeld. In de tekst zijn een aantal pentekeningen opgenomen die niet op de titelpagina zijn vermeld, deels gesigneerd Jac.J.K. Ook zijn enkele strokenplaatjes op de tekstpagina's opgenomen.

Het album is onderverdeeld in 7 ongenummerde hoofdstukken van sterk wisselende lengte, zonder kopversiering maar wel met een versierde beginletter en een afsluitend tekeningetje.

De plaatjes in dit album stellen vissen en andere waterdieren voor, tenzij anders aangegeven; op één na zijn ze zichtbaar gesigneerd: Jac.J. Koeman paginagrote plaat; Jac.J.K. strokenplaatjes A-J, plaatjes 1-10 23-28 35-40, 41-46 waterplanten, 47-52 59-68 81-126; JVJr. plaatjes 11-22 29 (niet 30) 31-34, 53-58 waterplanten, 69-80. De titelplaat was ook los verkrijgbaar.

Inhoud

Portielje richt zich tot de jeugd, "Jongens en Meisjes – want voor jelui, de spes patriae, is dit boek hoofdzakelijk bedoeld", maar de 69 grote volle tekstpagina's zijn een enorme kluit om door te spitten. Het album bevat veel informatie voor de liefhebber en is goed leesbaar. Er wordt in de tekst niet verwezen naar de vele soorten vissen op de plaatjes, waardoor het geen encyclopedie is geworden. De vele vissenplaatjes zijn wel saai, vergeleken met de mooie landschappen en planten en dieren in de voorgaande albums.

VEKA17

De bloemen in onzen tuin

De bloemen in onzen tuin door Dr. Jac.P. Thijse. Te illustreeren met Verkade's plaatjes, naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, Jan Voerman Jr., C. Rol en Jac.J. Koeman. Samenstelling van het album door Jac.J. Koeman. Bandversiering en teekeningen in den tekst van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa L. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman en Sartorius.

Uitgave Verkade's fabrieken, Zaandam, 1926.

96 doorgenummerde pagina's vanaf het titelblad, waarvan 6 pagina's register en informatie over boeken en tijdschriften. 6 lange stroken en 4 vierkante plaatjes (A t/m J) en 138 kleine plaatjes om in te plakken.

2 gewijzigde herdrukken. De drukken zijn niet vermeld in het album.

Prijs f 0,50, herdrukken f 0,75. Verkocht 99.240 stuks.

Kenmerken

Voor- en achterzijde hebben een plantenaquarel van een niet specifieke stijl, waar de witte letters op de voorkant overheen geplaatst zijn. De kleur van de rug van de eerste druk is bruin, zoals de voorganger *Mijn aquarium*. Van de twee volgende drukken is de rug beige zoals van het volgende album *Texel*. In de tweede druk is een titelplaat toegevoegd, en het getekende vignet met sneeuwkllokjes onder het register, dat in de eerste druk ondersteboven staat, is rechtgezet. De titelplaat was ook los verkrijgbaar en is soms in de eerste druk bijgeplakt. In de derde druk zijn een aantal wijzigingen in het register aangebracht en enkele kleine tekstwijzigingen; zie de pagina hierna voor een volledig overzicht.

In dit album zijn de paginakaders verdwenen. De groepering van de plaatjesnummers en namen onderaan de plaatjespagina's is echter gebleven. De naam van de schilder is nu ook onderaan geplaatst. Tegenover deze vereenvoudiging staat, dat de koptekening boven de hoofdstukken weer terug is, en aan het einde van enkele hoofdstukken is een paginagrote tekening afgedrukt. De tekening op pagina 31 was ook los te verkrijgen.

Het album is onderverdeeld in 6 Romeins genummerde hoofdstukken. Het register is omvangrijk (6 pagina's), omdat bij de meeste planten na de Nederlandse en de officiële Latijnse naam ook de namen in het Frans, Engels en Duits vermeld zijn. In het register is in de Latijnse namen de bekleemde klinker schuin gedrukt. Onder het register volgt nog een halve pagina met tijdschriften en boeken, waaronder het grote boek "Decoratieve tuinbeplanting" van Van Laren met een verkeerde uitgever erbij vermeld.

De kleine plaatjes zijn doorlopend genummerd 1-138, de grotere A-J. Alle plaatjes in dit album stellen bloemen voor; de meeste zijn gesignd: JVJr. plaatjes 1-9 (niet 10) 11-12 61-75 (niet 76) 77-78 D-G 79-96 I 115-123 (niet 124) 125-126 J 127-138; Jac.J.K. plaatjes A-C H; LWRW plaatjes 13-48 97-114; R. (C. Rol) plaatjes 49-60.

Thijse begint dit boek vanuit zijn eigen beleving in zijn kinderjaren, waardoor de lezer meegetrokken wordt.

Het is nu al meer dan vijftig jaar geleden, dat wij allemaal ons eigen tuintje hadden, Willem, Jan, Karel en ik .... Wij vertelden elkaar met diep ontzag, dat die tuin wel zeshonderd vierkante meter groot was en dat leek ons destijds al een zeer groote uitgestrektheid. Daarachter kwam dan de fortwal met zijn meidoornhaag en de diepe gracht. Bovenop dien wal, als het gras niet al te hoog stond (ik was maar een heel klein jongetje) kon ik aan den eenen kant de stad Grave zien. aan den andereen kant den toren van Escharen en Schayk, waar de hei was en ook nog den weg naar 's Hertogenbosch. We woonden daar heel afgelegen, er waren geen jongens om mee te spelen. We moesten het dus redden met ons viertjes, of liever met ons vijven, want vader deed graag met ons mee, met vliegers en stelten en knickers en 't meest bewonderden wij hem wel als hij pijpekoppen met buskruit in de lucht liet springen en meer dergelijke stukjes, waar moeder van griezelde. Ook kon hij prachtig teekenen, vooral vogeltjes. Bij slecht weer waren we bezig met prenten en boeken en kleuralbums, met een groote bouwdoos waar „church to build" op stond en met looden soldaatjes. Wij verveelden ons nooit. Maar de liefste plaatsen waren toch altijd de tuin en de wal, de Maasoeveren en de heide.

Wijzigingen in de 3^e druk

De toevoegingen aan het register zijn duidelijk herkenbaar aan de iets dunnere letter die hierbij gebruikt is. Van de zes strokenplaten kwamen alleen C en H in het register voor; de overige vier zijn toegevoegd:

- trefwoord "Rozen" toegevoegd met plaatletter A
- bij "Duizendschoon" is achter het plaatjesnummer 16 de letter B toegevoegd;
- trefwoord "Anemoon" toegevoegd met plaatletter I;
- bij "Zomerroosje" is achter het plaatjesnummer 121 de letter J toegevoegd.

Overige aan het register toegevoegde trefwoorden:

- eerste regel "Adonis, zie Kooltje Vuur";
- "Asarum, zie Mansoor";
- "Klokjesbloem, zie Perzikklokje";
- "Reigerbek .... 107" (alleen plaatjesnummer; geen tekstverwijzing)
- "Trollius, zie Globebloem"

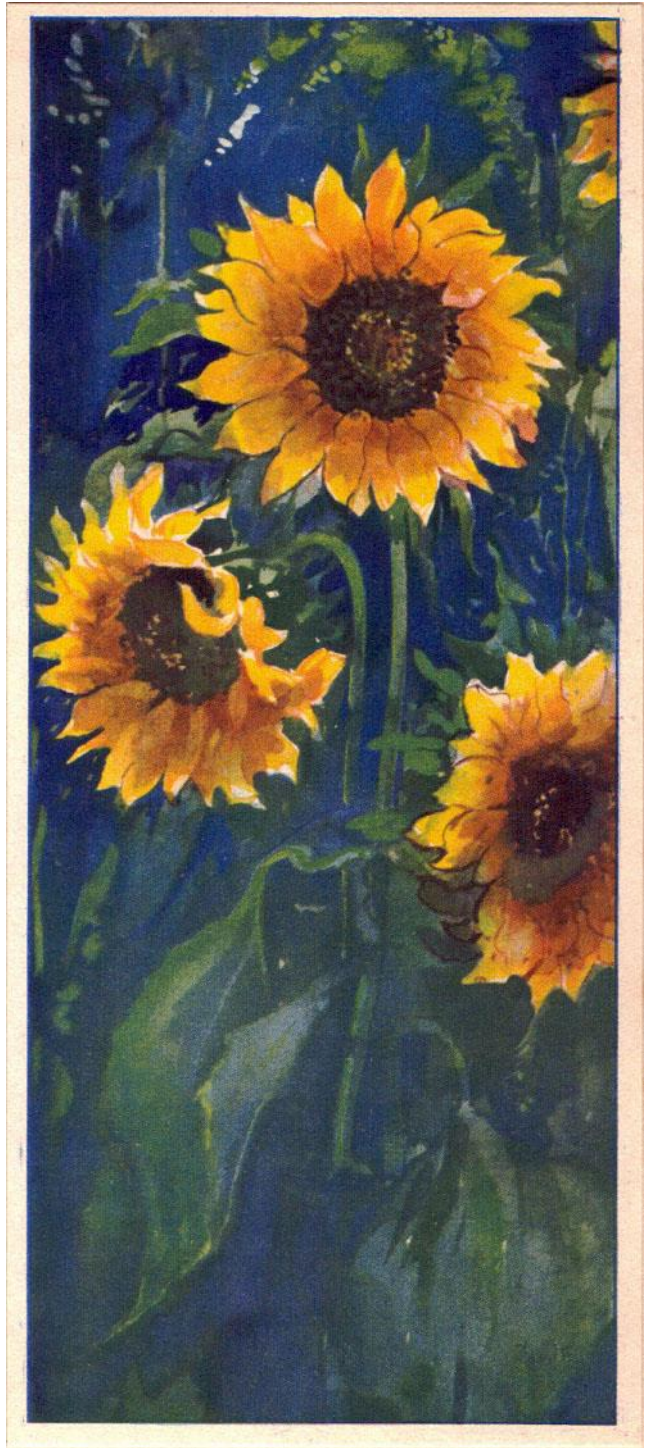
Overige wijzigingen in het register:

- "Aster" verwijderd bij de letter A en bij de H toegevoegd als "Herfstaster";
- "Hop" verwijderd bij de letter H en bij de J toegevoegd als "Japansche Hop"
- "Gele Lelie" verwijderd bij de letter G en bij de O toegevoegd als "Oranje Lelie"
- N.B. De fout in de Franse benaming "Les" i.p.v. Lis is echter blijven staan.
- "Zwavelgele Anemoon" gewijzigd in "Zwavel-Anemoon"

Overige wijzigingen in het album:

- pag. 21: Onderschrift bij plaatje 27 "O.I. KERS" gewijzigd in "OOST-INDISCHE KERS";
- pag. 26 regel 8 van onder: Bij "Portulakken" is het nummer van het plaatje (31) toegevoegd;
- pag. 28: Bij plaatje 47 is de naam "SCHEEFKELK" tussen haakjes gezet en is "IBERIS" ervoor gezet. (Iberis is echter niet toegevoegd aan het register.)
- pag. 71: Onderschrift van plaat I gewijzigd van "ANEMONE" in "ANEMOON";
- pag. 73: Bij plaatje 103 is de naam "MANSOOR" tussen haakjes gezet en is "ASARUM" ervoor gezet.
- pag. 74: De naam bij plaatje 113 "BRAND WINDE" is aan elkaar gezet;
- plaatje 76: De naam "CAMPANULA" is "KLOKJESBLOEM" geworden. Beide namen komen echter niet voor in het register. In het register is dit het "Perzikklokje" en in de tekst op pagina 41 "Perzikbladig klokje".

*Grote plaat C van Koeman
op ware grootte*

Facsimile herdruk

Volledige facsimile herdruk met mee gedrukte platen. Uitgeverij Terra Zutphen in het jaar 2000. Ongewijzigde fotografische herdruk van 96 pagina's, passend bij het boek "Natuurlijk Verkade" van Uitgeverij Terra. Op de binnenzijde van het achterblad is een lijst van gewijzigde Latijnse plantennamen opgenomen. ISBN 90-6255-960-3.

VEKA18

Texel*Texel door Dr. Jac.P. Thysse.*

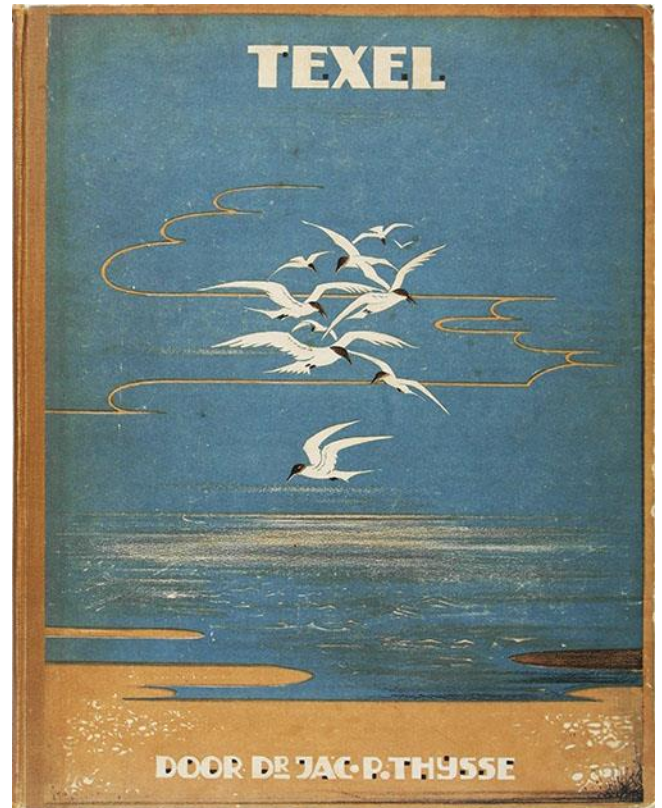
Te illustreren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van L.W.R. Wenckebach, C. Rol. J. Voerman Jr. en Sam van Beek. Samenstelling van het album door Jac. J. Koeman. Bandversiering en teekeningen in den tekst van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van L. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius. Uitgave Verkade's Fabrieken, Zaandam, 1927.

95 doorgenummerde pagina's vanaf het titelblad, waarvan 3 pagina's register, nog gevolgd door een topografische kaart. 1 titelplaat en 14 grote (A t/m N) en 132 kleine kleurenplaatjes om in te plakken.

Van dit album zijn geen drukken bekend.
Prijs f 0,75. Verkocht 100.300 stuks.

Kenmerken

De band is aan de voorzijde voorzien van een strandimpressie met meeuwen, uitgevoerd in potlood en waterverf in Art Deco stijl. De achterzijde heeft een vervolgfbeelding. De stijl van de paginaopmaak is gelijk

aan het voorgaande album: geen kaders of pagina-decoratie, en de naam van de kunstenaar en nummers en namen van de plaatjes bij elkaar gegroepeerd onderaan de plaatjespagina's.

Het album is onderverdeeld in zes Romeins genummerde hoofdstukken, beginnend met een grote koptekening en afgesloten met een kleine illustratie. Ook worden weer twee hoofdstukken voorafgegaan door een paginagrote pentekening.

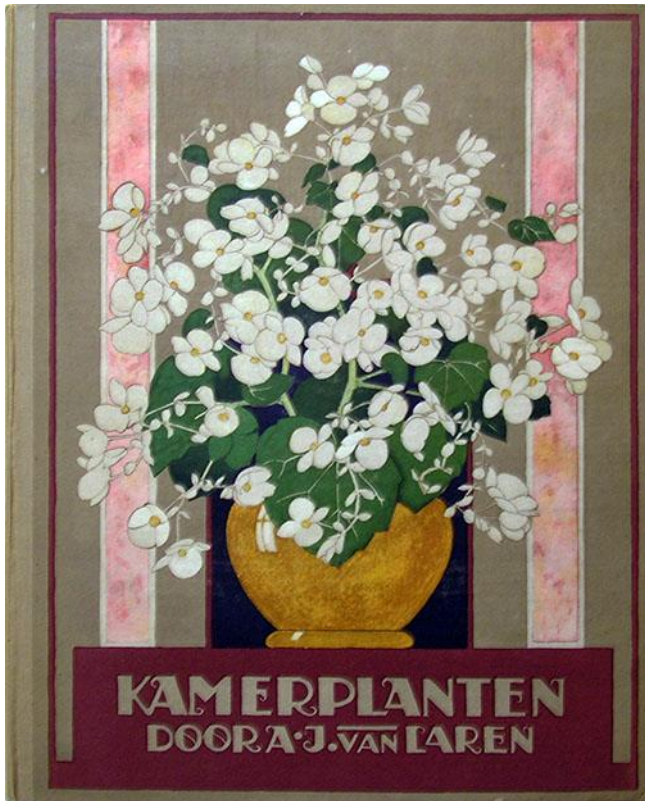
Voor dit album is speciaal voor de vogels een schilder toegevoegd, Sam van Beek.

Op één na zijn alle plaatjes zichtbaar gesigineerd: LWR WENCKEBACH. titelplaat, LWRW plaatjes A-C en E-N landschappen, dorpsgezichten, boerderijen en een molen, 1-12 landschappen, 13-24 bloemen; R. plaatjes 25-48 planten; JVJr. Plaatjes D I planten, 49 (niet 50) 51-58 bloemen en planten, 59-60 vlinders, 109-120 bloemen met bijen, wespen en vlinders, 121-128 schelpen, 129 130 kevers, 131 een pad, 132 langpootmug; vSB 61-108 vogels.

Facsimile herdruk april 1988. Zomer & Keuning, Ede. Met een Ten Geleide door K.H. Voous.

Fotografische herdruk. 96 pagina's met een los katern van 32 pagina's met kleurenplaatjes om uit te knippen en in te plakken.

Prijs f 29,90. Oplage 12.000 stuks. ISBN 90 210 1136 0

VEKA19 Kamerplanten

Kamerplanten door A.J. van Laren.

Te illustreren met Verkade's plaatjes naar teekeningen van Jac.J. Koeman, C. Rol en Jan Voerman Jr. Samenstelling van het album door Jac.J. Koeman. Bandversiering en zwart-wit-teekeningen van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa L. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius. 1928 Uitgave Verkade's Fabrieken, Zaandam.

102 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 4 pagina's register achterin. 1 titelplaat en 10 grote (A t/m J) en 132 kleine plaatjes om in te plakken.

2^e t/m 4^e ongewijzigde druk in de periode 1928-1934.

Er zijn geen verschillen tussen de drukken bekend. Ook een fout op pagina 85 ("Maagdepalm" plaatje 128 foutief vermeld als 107) is niet gecorrigeerd.

Prijs f 0,75. Verkocht 127.948 stuks.

Kenmerken

Het bandontwerp, met op de voorzijde een vaas bloemen in een interieurimpressie, sluit het dichtst aan bij dat van *De bloemen en haar vrienden*. Op de achterzijde is een klein Art Deco ontwerp met bloemen

afgebeeld. De belettering op de voorzijde is bijzonder fraai. N.B. Verspreide witte spikkels op de achterzijde behoren bij het ontwerp; deze kunnen gemakkelijk voor beschadigingen worden aangezien.

Net als de vorige albums heeft dit album een grote kleurenplaat links van het titelblad. Er is een los blad met "Aanwijzingen voor verzamelaars van Verkade's plaatjes en bons" aan de binnenzijde van de voorkaft geplakt; zie de inleiding. Dit blad is echter vaak door de eerste eigenaar van het album verwijderd.

Het album is onderverdeeld in vijf Romeins genummerde hoofdstukken, die beginnen met een koptekening. Het album is nog verder vereenvoudigd doordat de hoofdstukken strak op elkaar aansluiten. Wel zijn er twee paginagrote tekeningen gebleven. Opmerkelijk daartegenover is dat op de plaatjespagina's weer een (dun) kader rond elk plaatje is aangebracht.

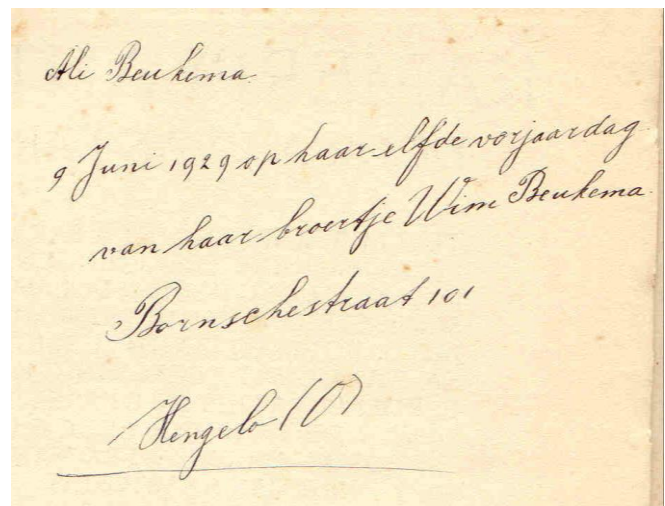
De tekstopmaak is merkwaardig. De Latijnse plantennamen, de paragraafkoppen die her en der in tekst voorkomen en woorden en zinnen die kennelijk nadruk behoeften zijn gespatieerd gezet, wat bij veel bladen een weinig fraai paginabeeld geeft. De tekst is doorlopend gezet, zonder witregels. Ook de paragrafen en subparagrafen sluiten direct op de voorgaande tekst aan, zodat de paragrafen lastig te herkennen zijn.

Alle plaatjes zijn kamerplanten; ze zijn alle gesigneerd: Titelplaat Jac.J. Koeman. R. (C.Rol) plaatjes 1-36; JVJr. 37-46 (niet 47) 48-72; K (Koeman) B-C E-H J (niet A, D en I) 73-99, Jac.J.K 100, 101-132. De titelplaat was ook los te verkrijgen.

Ook al kan Van Laren lyrisch zijn, dit boek is geen echt leesboek. Bovendien is zijn schrijfstijl zelfs voor 1928 al archaïsch: "Ge weet het eigenlijk niet, maar ge meendet, dat kamerplanten bepaalde planten waren, die ..... Ja, nu weet ge het ook weer niet verder." ..... "Kamerplanten zijn planten, die om haren schoonen blader- of bloementooi als sierplanten gezocht zijn en regelmatig in huis kunnen verblijven, daar groeien en, eventueel bloeien willen."

Maar het album bleek te voldoen aan een behoefte; het werd het meest verkochte album van Verkade, tot het in 1931 werd ingehaald door *Cactussen*.

Zoals Thijsse zelf meermaals suggereerde, waren zijn boeken vooral gericht op jongens. *Kamerplanten* sprak waarschijnlijk meisjes meer aan. Het leende zich kennelijk ook als cadeau voor een meisje.

VEKA20

Paddenstoelen*Paddenstoelen door Dr. Jac.P. Thijssse.**Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar teekeningen van C. Rol en J. Voerman Jr. Grootte plaat en samenstelling van het album door Jac.J. Koeman. Bandversiering en zwart-wit teekeningen van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa L. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius. 1929 Uitgave Verkade's Fabrieken N.V., Zaandam.*

81 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 4 pagina's register achterin. 1 titelplaat en 12 grote (A t/m L) en 132 kleine kleurenplaatjes om in te plakken.

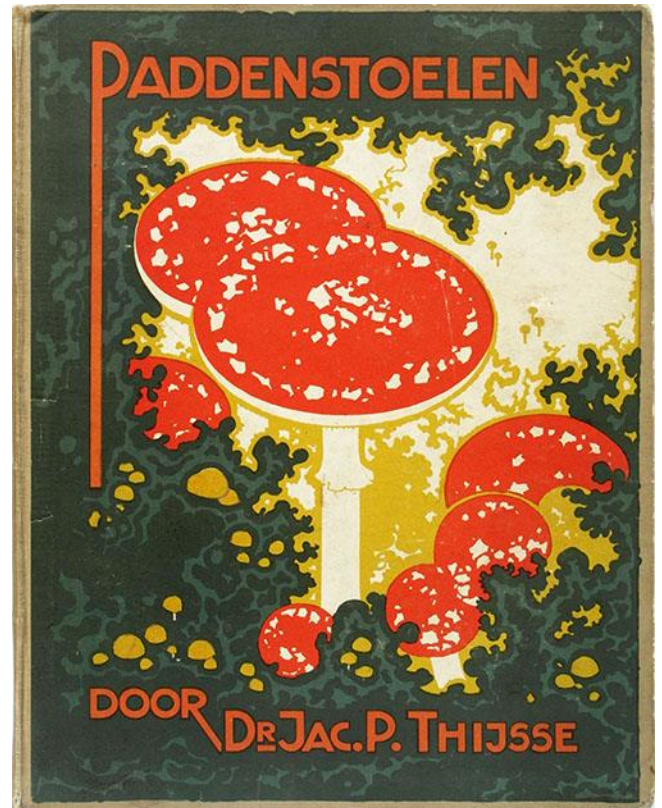
2e ongewijzigde druk 1930.

Prijs f 0,75. Verkocht 110.460 stuks.

Kenmerken

Voor- en achterzijde van de band zijn geïllustreerd met paddenstoelen. De paginaopmaak is gelijk aan het voorgaande album; ook hier zijn de Latijnse namen gespatieerd gezet. Het album is onderverdeeld in zes Romeins genummerde hoofdstukken, beginnend met een koptekening en afgesloten met een kleine illustratie. Er is één paginagrote pentekening in de tekst opgenomen (pag. 29); deze was ook los te verkrijgen.

Net als de vorige albums heeft dit album een grote kleurenplaat links van het titelblad. Er is een los blad met "Aanwijzingen voor verzamelaars van Verkade's plaatjes en bons" aan de binnenzijde van de voorkaft geplakt. Dit blad is echter vaak door de eerste eigenaar van het album verwijderd.

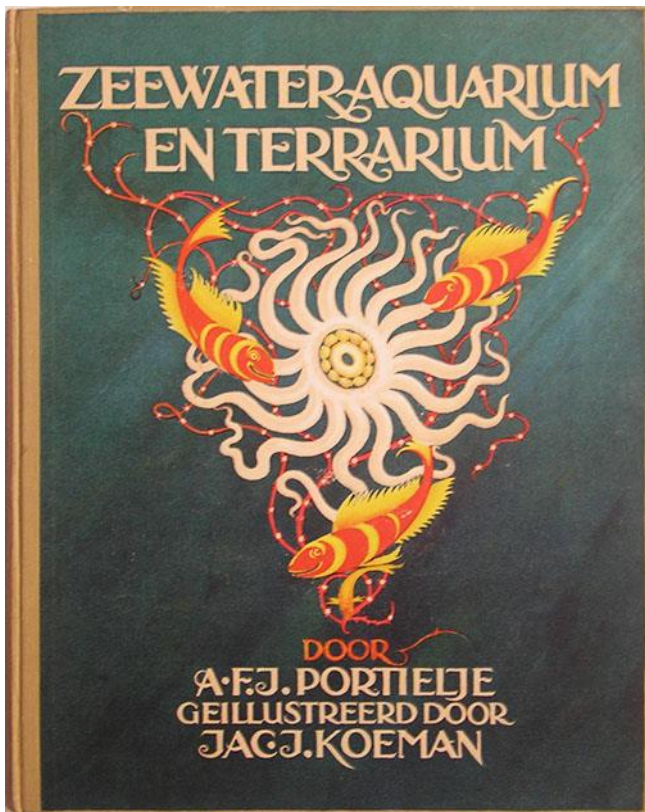
Een (eigen)aardigheidje bij dit album is, dat de giftige paddenstoelen zowel bij de naam onder de plaatjes, als op de achterzijde van de plaatjes en in het register zijn aangegeven met het teken †. Kennelijk was de uitgever bezorgd voor de gezondheid van de jeugdige lezertjes. Mogelijk is er om die reden voor gekozen om in dit album weer de nummers en namen van de plaatjes bij elk plaatje afzonderlijk af te drukken. Een ander eigenaardigheidje is, dat in het register de beklemtoonde klinkers in de wetenschappelijke namen vet zijn gedrukt.

Dit album heeft naast de 132 kleine plaatjes en 4 stroken 8 bijna vierkante grotere plaatjes (78x92 mm). Alle plaatjes stellen paddenstoelen voor. Ze meeste zijn herkenbaar gesigneerd: JVJr. plaatjes A-F 1-11 (niet 12) 13-24 (niet 25) 26-43 (niet 44) 45-57 (niet 58) 59-61 (niet 62) 63-66; R. (C. Rol) G-L 67-132. Titelplaat van xxx was ook los te verkrijgen.

Thijssse verlevendigde zijn teksten door ze te doorspekken met persoonlijke ervaringen en anekdotes:

"Ik denk er altijd nog met genoegen aan, hoe ik een dikke vijftienvintig jaar geleden in de Loolaan te Apeldoorn een van de voorlopers van de paddenstoelenstudie in ons land, den Heer Kok Ankersmit, ontmoette met een parasolzwam in de hand, die hij werkelijk als parasol gebruikte. De steel was niet veel korter dan de stokken van de tegenwoordige dames-parapluies en de hoed was naar rato. Op de hoogte waar bij een echte parasol de sluitbus van de baleinen zit, heeft deze paddenstoel een mooie stevige ring en de voet van den steel is tot een knol verdikt; een bruikbaar handvat." (pag. 8)

Grote plaat A op ware grootte.

VEKA21

Zeewateraquarium en terrarium

Zeewater-aquarium en terrarium. Tekst van A.F.J. Portielje met medewerking van mevrouw J.P.H. Portielje-Scholten.

Te illustreren met Verkade's plaatjes. Bandversiering, zwart-wit teekeningen en plaatjes van Jac.J. Koeman. Samenstelling van het album door Jac.J. Koeman. 1930 Uitgave Verkade's Fabrieken N.V., Zaandam.

105 pagina's vanaf de titelpagina, waarvan 3 pagina's register. 1 titelplaat en 9 grote (A t/m I) en 126 kleine kleurenplaatjes om in te plakken.

Dit album heeft enkele afwijkende plaatjesformaten.

2e ongewijzigde druk 1931.

Prijs f 0,75. Verkocht 103.604 stuks.

Beide drukken zijn gedateerd 1930 en niet als zodanig vermeld. Ze zijn ook niet van elkaar te onderscheiden op één minuscuul onderdeel na: in de eerste druk ontbreekt op pagina 100 aan het einde van de eerste regel een letter. Dit is gecorrigeerd. Een ander tekstfoutje, het ontbreken van het lidwoord "een" op pagina 9 regel 9/10 van onderen in de zin "Van dien kant gezien is het levensgebeuren dan ook om te beginnen ... scheikundig proces", en het ontbreken van een haakje in het register bij de verwijzing [D. E. F. zijn echter niet gecorrigeerd.

Kenmerken

Dit album is als enige door slechts één persoon vormgegeven en getekend. De omslag heeft op de voorzijde een zeeaquariumfantasie en op de achterzijde een hagedis. Opmerkelijk is, dat de illustrator ook op de omslag is vermeld, wat op geen enkel ander Verkade-album het geval is.

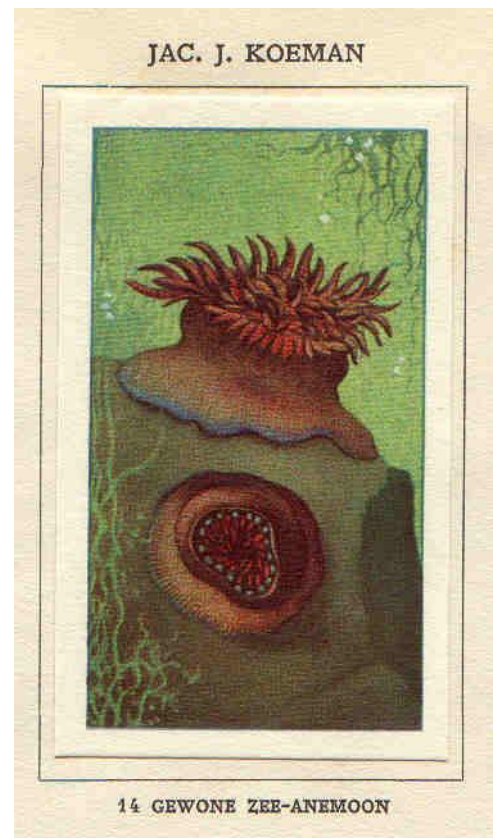
Het album is onderverdeeld in vijf Romeins genummerde hoofdstukken – I t/m III over het Zeewateraquarium en IV en V over het Terrarium – die beginnen met een koptekening en als er ruimte voor is worden afgesloten met een kleine illustratie. Veder komen in de tekst nog één paginagrote en een kleinere pentekening voor.

Ook in dit album zijn een aantal termen en benadrukte woorden en enkele zinnen gespatieerd gezet; omdat het maar een klein aantal betreft, is de tekst niet zo rommelig als bij *Kamerplanten*.

De nummers en namen van de plaatjes staan weer onder elk plaatje afzonderlijk. Een eigenaardigheidje in de opmaak van dit album is dat twee middelgrote plaatjes (B en H, 85x140 mm) midden in een tekstpagina zijn geplaatst, en dat één plaatjespagina een drieliuk bevat met een brede strook in het midden en twee smalle aan weerskanten daarvan (pag. 73, D E F, Muurhagedisvariëteiten; zie ook de reclameplaat op pagina 33 hiervoor).

Net als de vorige albums heeft dit album een grote kleurenplaat links van het titelblad. Er is een los blad met "Aanwijzingen voor verzamelaars van Verkade's plaatjes en bons" aan de binnenzijde van de voorkaft geplakt; zie pagina 34 hiervoor. Dit blad is echter vaak door de eerste eigenaar van het album verwijderd.

Alle plaatjes zijn van Jac.J. Koeman. Titelplaat, grote platen A – I en kleine plaatjes 1 – 126. De titelplaat was ook los te verkrijgen.

Ook Portielje spant zich in om van zijn boeken “leesboeken” te maken, die ook de jeugdige lezers aanspreken. Bijvoorbeeld met de volgende anekdotische passages, door de plechtstatige schrijfwijze wat lastig leesbaar, maar toch boeiend en verrassend.

Onze Gewone Zee-anemonen, die wij veelvuldig op de paalwerken van den West-Kappelschen Zeedijk aantreffen, waar ze in 't gezelschap van Schaalhoren-slakken het golfgeweld van den opkomenden vloed over zich heen lieten gaan, kunnen ons nog heel wat meer interessants te zien geven. We hebben er wel gevonden, met een kleine Zwemkrab tusschen de tentakels en halverwege in de mondspleet. Ze zullen zich wel niet aan zoo groote prooi vergrepen hebben, maar waarschijnlijk zal de vloed hen een versch-doodde krab hebben toegeworpen. Zonder meer hebben ze toen op die mechanische en chemische prikkel gereageerd. Een groote Zee-chrysanth in „Artis” had op een goeden ochtend een losgeraakte areometer voor tweederden ingeslikt. Waarschijnlijk zal er een weinig mossel- of vischslijm, van de hand van den oppasser afkomstig, aan 't glazen instrument zijn blijven hangen. Een groep tentakels, die met 't losdrijvend instrument in aanraking kwamen, hebben dit „hapje” maar buitgemaakt en op hun gewone wijze aan de mondspleet opgedrongen.

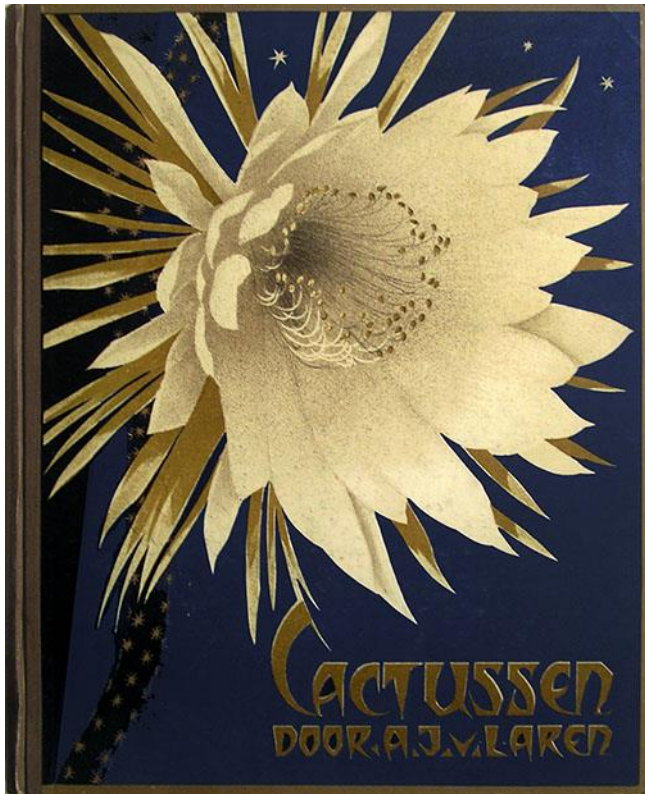
(pag. 56/59; de Rose Zeester)

Hoe dat kruipen nu precies gebeurt, moet ge zelf eens goed trachten uit te visschen. Iedere „arm” onzer hersenlooze Zeester gaat er nl. op haar eigen houtje van door, zoodat de Zeester als levend geheel niet kruipt met haar armen, maar de armen min of meer eendrachtig er met het geheel van door trekken. Trouwens iedere arm kan zich als zelfstandig wezen van 't geheel afscheiden en een poosje haar eigen leventje leiden tot na verloop van tijd zich weer een lichaam en vier andere armen er aan ontwikkeld hebben. Toch komt het bij dit hersenen- en ruggemergloos gedierte, waar de verschillende zintuig-prikkels der onderdeelen dus nog niet tot eenheid van eenigerlei besef gecentraliseerd kunnen worden, waar de eene arm dus weer niet „weet” wat de andere doet, op den duur tot een zekere eenheid van p r o b e e r e n. Beter nog kan ik zeggen een e e n h e i d v a n a l d o e n d e e r v a r e n, in zooverre de ondervinding, door de lichaams- d e e l e n opgedaan, op den duur eenigszins „geregistreerd” en „gefixeerd” wordt in het g e h e e l e d i e r, dank zij de aanwezigheid der vijfhoekige zenuwbaan, om den slokdarm gelegen, en waarin de vijf hoofdtakken van 't zenuwstelsel der armen elkaar min of meer vinden kunnen. Dit zagen wij vooral eens aardig tijdens den strijd, die eerst één, spoedig ook een tweede arm eener kleine Rose Zeester aanbond met een krabbetje, dat een stuk mossel zat te verorberen. Eenigen tijd later werden toen ook de drie overige armen in den strijd betrokken en wel in dier voege, dat de twee, die 't initiatief hadden genomen en ook verder de leiding hielden, met de drie overigen tot doelmatige arbeidsovereenkomst gerakend, het krabbetje den buit konden ontfutselen. De twee hielden hierbij vast, trokken de drie anderen mee en trachtten er van door te gaan. Een groot deel van den middag ging met die „hersenlooze” tobberij gemoed.

(pag. 81/82)

Een dier is nu eenmaal geen levende automaat, te eeniger tijd onthult ook 't „stompzinnigst” gedierte ons een zekere plooibaarheid, doet het anders, dan we op zijn soms wel erg machinaal reageeren afgaand, verwacht hadden. Zijn gedrag toont s o o r t e l i j k g e f i x e e r d doel-bestreven; mag daarom echter nog maar niet direct den naam hebben van i n d i v i d u e e l d o e l b e w u s t streven, inzicht in 't verband van oorzaak en gevolg. Ge moet daarop uw dieren bij 't voeren, kuilengraven, prooivangen enz. maar eens nader bestudeeren, dan leert ge een dier kennen, al is zijn gedrag u daarmee nog niet direct „verklaarbaar”.

Waarom kwamen Koeman's terrariumkikkers en padden, als er muziek gemaakt werd door zijn 's middags uit school gekomen dochtertje, immer en altijd voor den dag ? Zegt niet te gauw dat ze „muzikaal” zijn, want 't is zeer de vraag wat een pad bij onze muziek hoort. Een hagedis, die 't minste geritsel hoort, hoort daarom nog niet „muzikaal” 't verloop eener melodie. Hoe leerde Koeman's makke tuinkikker 's avonds uit een vijvertje op te duiken en een omweg om het huis te maken naar de bank, waar de familie hem steevast op wormen trakteeerde ? Klokvast was de kikker bijna elken avond present.

VEKA22 Cactussen

Cactussen door A.J. van Laren.

Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar teekeningen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Samenstelling van het album door Jac.J. Koeman. Bandversiering en zwart-wit teekeningen van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa. L. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius. 1931 Uitgave Verkade's Fabrieken N.V., Zaandam.

102 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 4 pagina's register. 1 titelplaat, 19 grote (A t/m S) en 120 kleine plaatjes om in te plakken

2^e t/m 5^e druk 1931-1932.

Prijs f 1,00, herdruk f 1,50. Verkocht 129.577 stuks.

[De crisis laat zich voelen. Vanaf dit album is de prijs aanzienlijk verhoogd, van f 0,75 naar f 1,00.](#)

Cactussen, een populaire kamerplant volgens Van Laren in het album *Kamerplanten*, hadden in dat album slechts enkele pagina's gekregen. Dat werd goedgemaakt met dit album, dat een nieuwe recordomzet vestigde in een jaar tijd (oktober 1931 – oktober 1932).

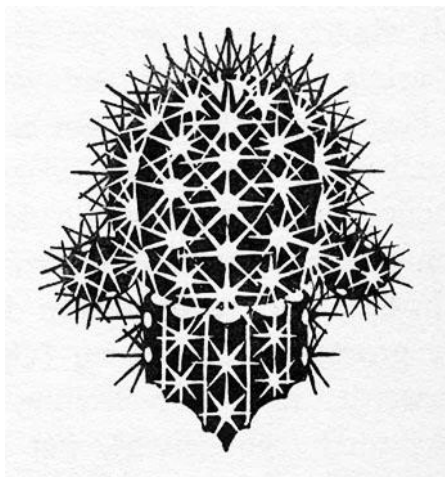
N.B. De verschillende drukken zijn alle gedateerd op 1931 en zijn niet als zodanig te onderscheiden. Er is echter wel een minimale wijziging aangebracht: In de eerste druk staat in het register op pagina 99 bij "Breede - Hoorncactus" de foutieve verwijzing naar afbeelding 7; dit is later gecorrigeerd in de juiste verwijzing naar afbeelding J. Verder is op het bijgeplakte blad met "Aanwijzingen voor verzamelaars" in de linker marge een lijst "Aantal benodigde bons voor de groote platen" toegevoegd.

Kenmerken

De omslag heeft op de voorzijde een grote cactusbloem en op de achterzijde een woestijntafereel bij nacht in Art Deco stijl, aansluitend bij het album *Texel*.

Het album is onderverdeeld in vijf Romeins genummerde hoofdstukken, die beginnen met een koptekening en als er ruimte voor is worden afgesloten met een kleine illustratie. Verder komt in de tekst nog één paginagrote pentekening voor (pag. 61); deze was ook los te verkrijgen.

Ook in dit album zijn enkele termen en benadrukte woorden gespatieerd gezet; omdat het maar een klein aantal betreft, is de tekst niet zo rommelig als bij *Kamerplanten*. De tekst is aanzienlijk minder compact. Er komen weer een aantal paragraaf- en sub-paragraafkoppen voor in de tekst, maar deze zijn nu in hoofdletters gezet en niet storend. Bijzonder aardig is dat Koeman, mogelijk nog met de lay-out-technische ramp van *Kamerplanten* voor ogen, variaties in de opmaak van de hoofdstukoppen heeft aangebracht, aansluitend op verticaal georiënteerde pentekeningen van Rol.

De nummers en namen van de plaatjes staan weer onder elk plaatje afzonderlijk. Ook dit album heeft weer twee formaten grotere plaatjes, 7 verticale stroken A-C, L, Q-S. en 12 vierkante plaatjes D-K en M-P.

De vierkante plaatjes kostten 4 bons, de lange 6 bons. Door het grote aantal grotere plaatjes zijn meer bons benodigd, in het totaal 210. Fa. Verkade zegt hierover op het blad met "Aanwijzingen voor verzamelaars":

"Wel is het aantal groter dan vroeger, doch dit bezwaar wordt weer opgeheven, doordat bij VERKADE'S PRIMA HONING ONTBIJT-SUCADE en GEMBERKOEK 3 plaatjes-bons worden verpakt."

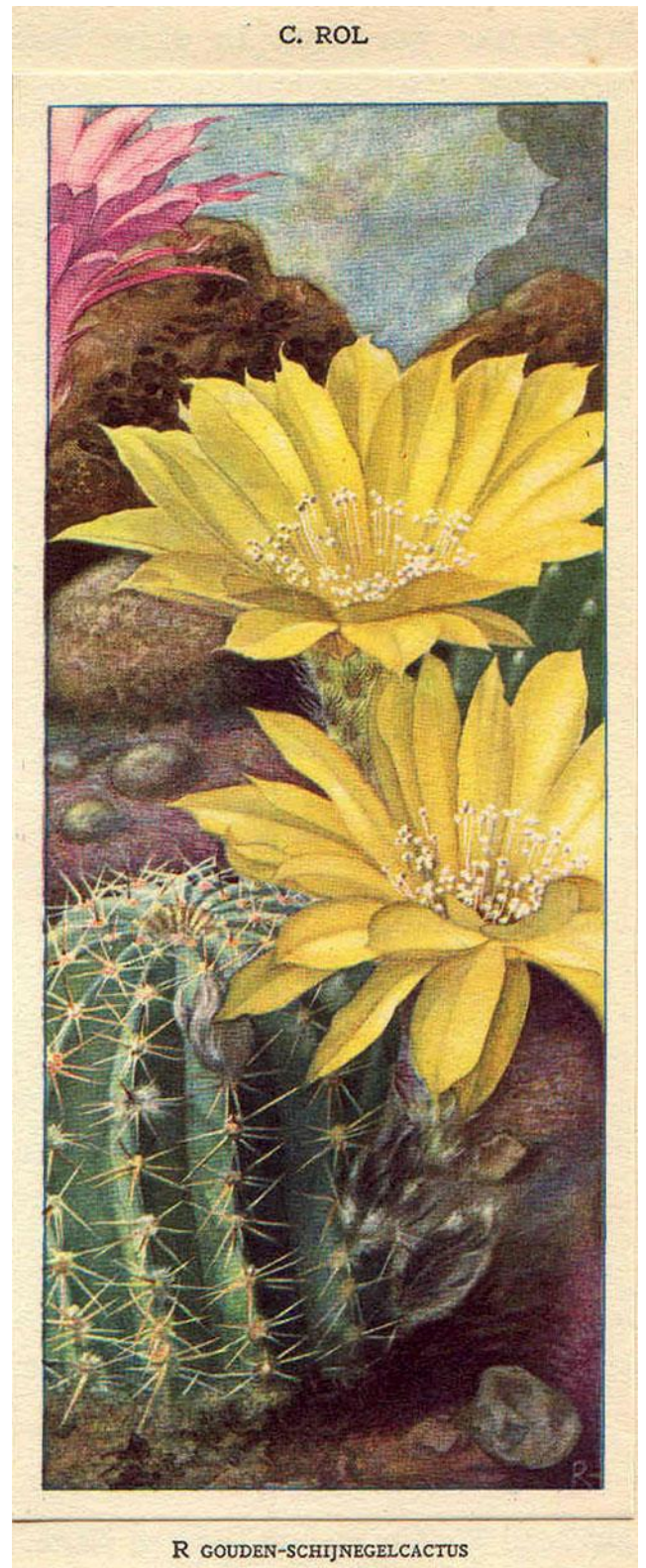
Gewoon meer koek eten dus !

Dit album bevat niet alleen plaatjes van Cornelis Rol, maar ook van zijn zoon Henricus. Cornelis heeft zijn afbeeldingen op de gebruikelijke wijze gesigneerd met R. of R- De plaatjes van Henricus zijn hiervan goed te onderscheiden doordat hij signeert met HR (aan elkaar). Henricus werkt hierna aan alle volgende albums mee. De jonge Henricus schilderde wat vrijer en expressionistischer dan zijn vader. Dat leverde hem m.n. bij het album "De bloemen en haar vrienden" (album 24) de kritiek op dat zijn werk "een beetje grof" was.

Elk plaatje beeldt een cactus uit en alle plaatjes zijn staand in het smalle formaat 52 x 88 mm of vierkant.

Alle plaatjes op één na zijn zichtbaar gesigneerd: HR plaatjes A D-G L-P S, 1-18, 97-120; R- plaatjes C Q-R, 19-30 (niet 31) 32-60; JVJr. plaatjes B H-K, 61-96.

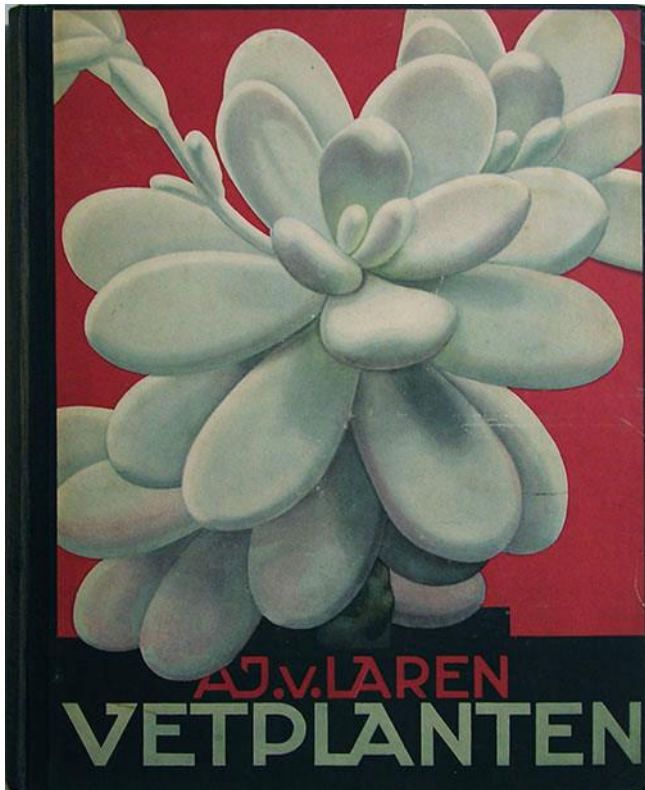
De titelplaat van Cornelis Rol was ook los te verkrijgen.

Van Laren geeft zelf in dit album ook aan dat cactussen als kamerplant zeer in zwang zijn geraakt:

"Dit Cactussenalbum is gewijd aan de karakteristieke schoonheid, de mystieke herkomst en de wonderlijke vormen der thans zoo populaire Cactussenfamilie, als uitzonderlijk verschijnsel in de plantenwereld."

"Cactussen, wat zijn dat voor planten ? Je hoort er veel over spreken, en zeer velen houden zich met haar cultuur bezig. Er wordt in tijdschriften en in dagbladen over geschreven, men ziet ze in kweekerijen, bloemenwinkels en op bloemententoonstellingen, er verschijnen geleerde en populaire boeken over en men wijdt er lezingen aan. Het zijn dus wel planten, die in de algemeene belangstelling staan !"

VEKA23 Vetplanten

Vetplanten door A.J. van Laren.

Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar teekeningen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Samenstelling van het album door Jac.J. Koeman. Bandversiering en zwart-wit teekeningen van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa. L. Van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius. 1932 Uitgave Verkade's Fabrieken N.V., Zaandam.

101 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 6 pagina's register achterin. 1 titelplaat en 18 grote platen (A t/m R) en 126 kleine kleurenplaatjes om in te plakken.

2^e en 3^e gecorrigeerde druk 1933-1934.
Prijs f 1,00. Verkocht 104.392 stuks.

De verschillende drukken zijn alle gedateerd 1932. In de vervolgdrukken zijn op de laatste pagina na het register correcties opgenomen.

[Vanaf dit album zijn geen "Aanwijzingen voor verzamelaars" meer bijgeplakt.](#)

Kenmerken

Op de voorzijde van de omslag is een vetplant afgebeeld. De achterzijde is niet geïllustreerd, wat wordt voortgezet in de volgende vier albums.

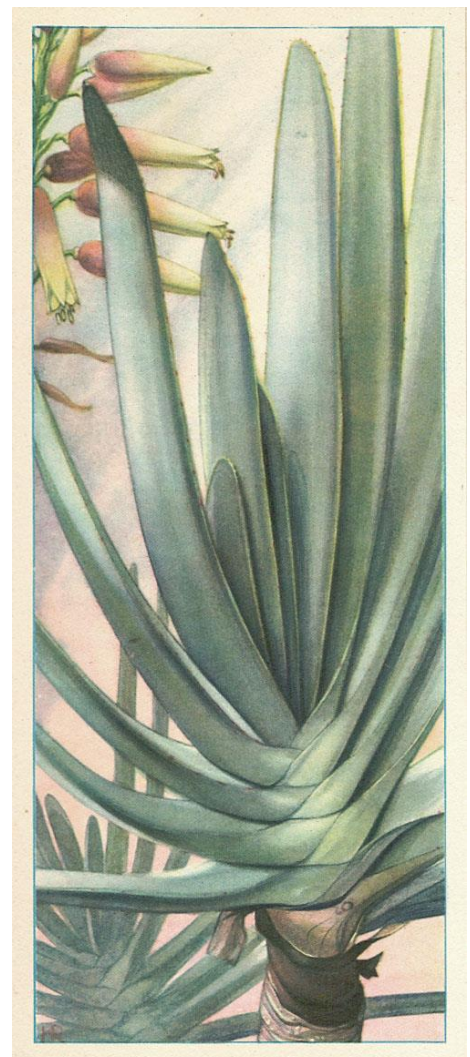
Het album is onderverdeeld in zes Romeins genummerde hoofdstukken, die beginnen met een koptekening en eindigen met een kleine illustratie als daar ruimte voor is. Verder is in de tekst nog één paginagrote pentekening opgenomen.

Naast de titelpagina is een grote plaat geplakt, die met het album werd meegeleverd en die ook los te verkrijgen was om in te lijsten en op te hangen. Een bijzonderheid bij dit album is, dat op de plaatjespagina onder de Nederlandse namen van de planten ook de Latijnse namen zijn vermeld, gevolgd door het nummer van de bladzijde waar de plant wordt besproken.

De 18 grote platen zijn verticale stroken van 85 x 197 mm, die een hele paginarand in beslag nemen. Elk plaatje beeldt weer één plant uit, de kleine plaatjes weer in het smalle formaat 52 x 88 mm. De meeste plaatjes zijn zichtbaar gesigeneerd; voor een aanwijzing m.b.t. het onderscheid tussen C. Rol en H. Rol zie bij het album Cactussen. CRol- Titelplaat; R. of R- plaatjes A B D I, 1-30; HR plaatje C E G J K M-O, 61-114; JVJr. plaatjes F H L P-R, 31 (niet 32-33) 34-60 115-121 (niet 122) 123-126.

Dit album bevat drie verkeerde afbeeldingen. Op de plaatjes 52, 76 en 100 zijn andere planten afgebeeld dan in de tekst, bij het plaatje en in het register is aangegeven. De plaatjes konden uiteraard niet meer vervangen worden. Het register en de tekst zouden wel aangepast kunnen zijn, maar Verkade heeft er voor gekozen om die ongewijzigd te laten en een achter in het album een "MEDEDEELING" op te nemen, waarin de juiste namen en de verschillen aangegeven worden.

Voor de niet-ingewijde is er aan dit album weinig plezier te beleven. Vergeleken met de vetplanten zijn zelfs cactussen nog vrolijk.

VEKA24

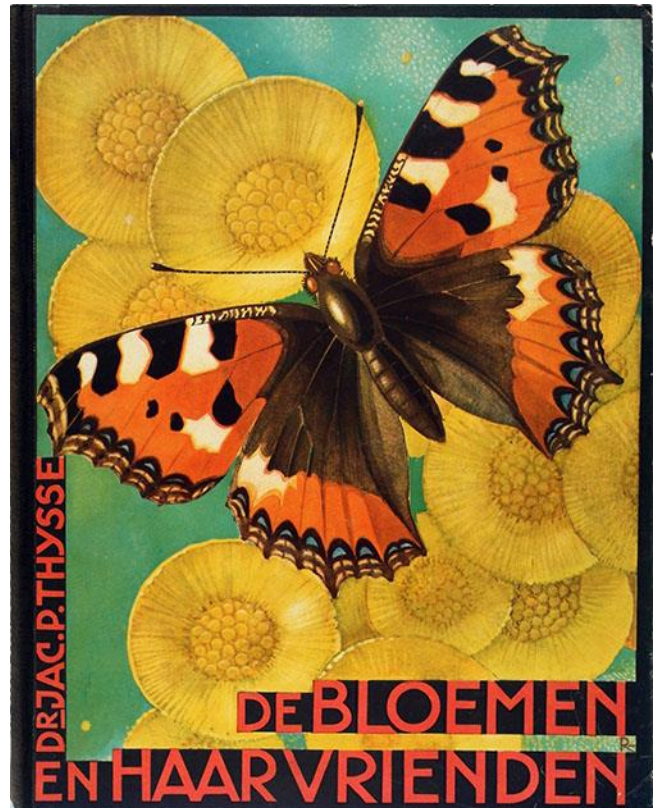
De bloemen en haar vrienden

De bloemen en haar vrienden door Dr. Jac.P. Thijssen. Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar teekeningen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Samenstelling van het album door Jac.J. Koeman. Bandversiering en zwart-wit teekeningen van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa. L. Van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius. 1934 Uitgave Verkade's fabrieken N.V., Zaandam.

93 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 5 pagina's register achterin. 2 strokenplaten (A en C) en 1 pagina-grote plaat (B) ingeplakt in het album meegeleverd, en 140 kleine plaatjes om in te plakken.

2^e t/m 4^e druk, in de periode 1934-1935.
Prijs f 0,85, in september 1934 verhoogd tot f 0,95.
Verkocht 110.547 stuks.

De verschillende drukken zijn identiek, niet als zodanig aangegeven en alle gedateerd op 1934. Ook een tekstfoutje op pagina 8 – er staat “achttiende eeuw”, dit moet zijn “negentiende eeuw” – is niet gecorrigeerd.

[N.B. Vanaf het begin van de tweede reeks kwamen de albums steeds een jaar na elkaar uit in het najaar. Vanaf dit album is de datering in het album opgeschoven naar het volgende jaar. Dit album is verschenen in november 1933, maar gedateerd op 1934 en Thijssen heeft het voorwoord daarbij passend gedateerd op Januari 1934.](#)

Kenmerken

De voorplaat toont een uitbundig bloementafereel met een grote vlinder (de kleine vos), opvallend gesignd R-; de achterzijde is weer blanco.

Opmerkelijk is dat de grote, meegeleverde titelplaat van de voorgaande albums is vervangen door een paginagrote pentekening. Er is echter wel een paginagrote kleurenplaat meegeleverd, namelijk plaat B op pagina 52 (Asters met diverse vlinders). Verder zijn twee strokenplaten (A en C) meegeleverd. Kennelijk hebben de grote platen, waarvoor 6 bons betaald moesten worden zoveel problemen opgeleverd dat hiermee gestopt is. Opmerkelijk is ook dat de laatste twee kleine plaatjes in tekstpagina's zijn geplaatst (plaatje 139, pagina 84 en plaatje 140, pagina 85), zodat de resterende 138 kleine plaatjes weer in pagina's van 6 plaatjes ingedeeld konden worden. Mogelijk schoten er 4 plaatjes tekort voor het meer gebruikelijke aantal van 144.

Het album is onderverdeeld in vijf Romeins genummerde hoofdstukken met koptekening en een kleine illustratie aan het einde.

Alle plaatjes stellen bloemen met insecten voor. Alle plaatjes zijn herkenbaar gesignd: JVJr. grote plaat B, C plaatjes 1-7 (niet 8) 9-36; R. plaatjes A 37-72, 121-132, 139-140; HR plaatjes 73-120, 133-138. De grote plaat was ook los verkrijgbaar.

Ook dit Thijssen-album bevat weer een aantal typische Thijssen-teksten, gericht op de jeugdige lezers. Bijvoorbeeld de passage die bedoeld is om een idee te geven van het Jura tijdperk – zestig jaar voordat “Jurassic park” de schooljeugd veroverde:

“Nu is er vele miljoenen jaren geleden een tijd geweest, dat er nog geen planten met kleurige bloemen waren. Wel had je toen wouden van boomvarens, van reusachtige paardestaarten en wolfsklauwen en later ook naaldbomen, maar helemaal geen planten met kleurige bloemen. Ook vinden we onder overblijfselen uit dien tijd in het geheel geen hommels of bijen, noch vlinders, wél insecten, die geleken op de tegenwoordige kakkerlakken en oorwormen. Het was geen vrolijke tijd, vogels waren er ook nog niet, reuzensalamanders en reuzenhagedissen speelden de baas. Het zou nog al moeilijk zijn, om van dien tijd een Verkade-album te maken met twaalf dozijn g e k l e u r d e plaatjes, al is er ook nog zooveel van te vertellen.”

In een vouwblad van voorjaar 1934 biedt de firma Verkade een "legkaart" van de middenplaat van dit album aan alsmede de losse middenplaat zelf en losse platen van pentekeningen uit enkele andere albums.

Over dit album wordt gezegd: "De eerste oplaag van het prachtige nieuwe album is verkrijgbaar bij Uw leverancier tegen slechts 85 cent. Deze prijs zal bij herdruk echter niet zoo laag kunnen blijven. BESTEL DUS NU !" De prijs werd inderdaad in september 1934 verhoogd naar 95 cent. Maar de verkoop bleef kennelijk wat achter bij de verwachtingen, want in een vouwblad van 1936 wordt dit album aangeboden voor de uitzonderlijk lage prijs van 50 cent, en bovendien met alle bijbehorende plaatjes voor f 1,50.

Grote plaat A op ware grootte met 4 vlindersoorten op één bloem, van beneden naar boven: Dagpauwoog, Atalanta, Distelvlinder en citroentje.

Facsimile herdruk

Facsimile herdruk oktober 1984. Zomer & Keuning, Ede. Met een Ten Geleide door P. Zonderwijk. Fotomechanische herdruk van de 1e druk, met toegevoegd een achterplaat die voortbouwt op de voorplaat van Rol.

93 + 4 pagina's met een los katern van 28 pagina's met kleurenplaatjes om uit te knippen en in te plakken.

Prijs f 27,90. Oplage 20.000 stuks. ISBN 90 210 1134 4.

VEKA25

Hans de torenkraai*Hans de torenkraai door H.E. Kuylman.*

Te illustreeren met Verkade's plaatjes, naar teekeningen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Samenstelling van het album door Jac.J. Koeman. Bandversiering en zwart-wit teekeningen van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa. L. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius. 1935 Uitgave Verkade's fabrieken N.V., Zaandam. (november 1934)

63 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 2 pagina's register achterin. 2 grote en 138 kleine plaatjes.

11 drukken tot 1941.

Prijs f 0,75. Verkocht 111.363 stuks.

Alle latere drukken zijn ook gedateerd op 1935. In de eerste 5 drukken is geen verschil. In de 6e druk (1939) ontbreekt één van de grote platen (de boomklever); oplage slechts 1.750. In de 7e druk met een oplage van slechts 500 ontbreken beide grote platen. De 8e t/m 11e druk hebben weer beide platen. Vanaf de 6e druk is onder de kop van het register één regel toegevoegd.

Kenmerken

Op de voorkant van dit album is een kauw op een boontak afgebeeld, met op de achtergrond een toren. (De "torenkraai" is in werkelijkheid geen kraai, maar een kauw.) De achterzijde is blanco, mosgroen met een zwart kader, maar van de 7e druk komen ook enkele exemplaren voor met een afwijkende egaal grijze achterzijde.

Dit album heeft ook weer een paginagrote pentekening naast het titelblad. Deze was ook los te verkrijgen, om in te lijsten, voor "25 kleine plaatjes of bons van deze uitgave met 5 cent porto". Het album is weer onderverdeeld in vijf Romeins genummerde hoofdstukken met koptekening en een afsluitende versiering als daar plaats voor is.

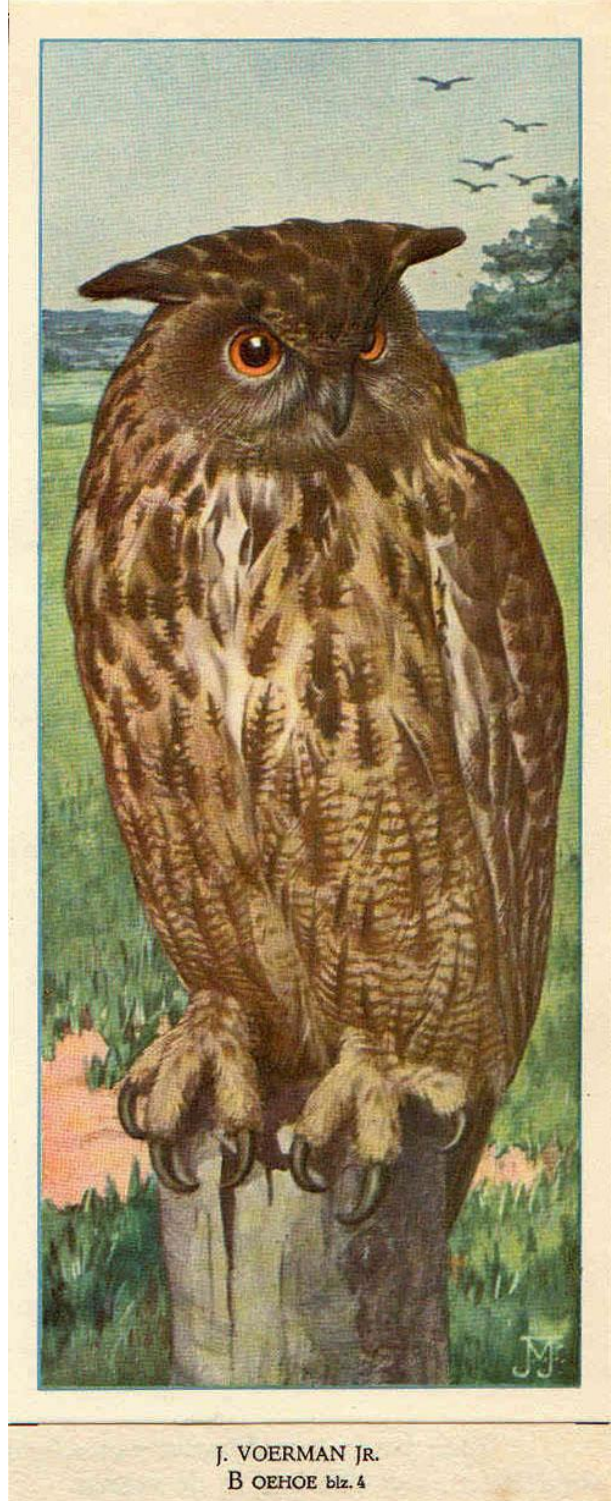
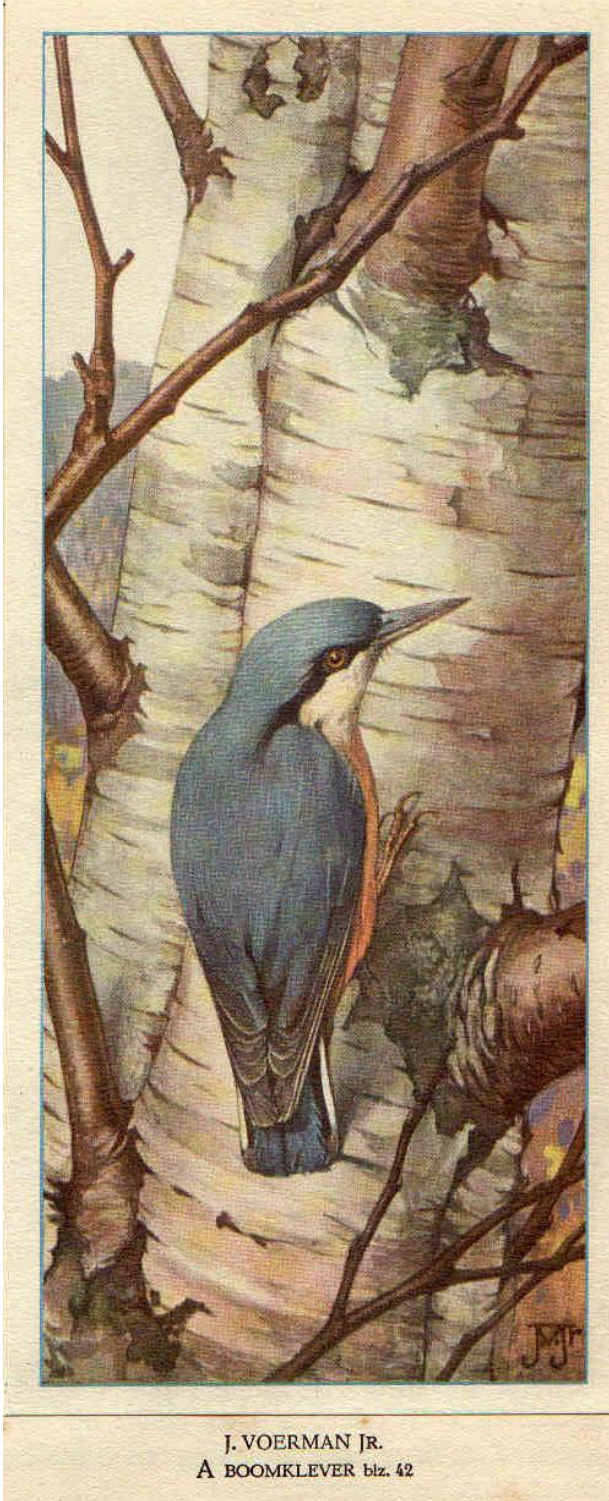
Verder wijkt het album echter sterk af van alle voorgaande. Uit bezuinigingsoverwegingen, is dunner papier gebruikt, en een ander, kleiner lettertype en een kleinere regelafstand, zodat het aantal pagina's kon worden terug gebracht tot 63 in plaats van de gebruikelijk 90 à 100. Ook het karton van de omslag is iets lichter.

Een belangrijk verschil met alle voorgaande albums is, dat het een "leesboek" is. (Zie de inleiding bij deze reeks albums.) Niettemin zijn in de tekst de nummers van de plaatjes vermeld, en onder plaatjes de tekstbladzijden waarop ze voorkomen.

De meeste plaatjes zijn zichtbaar gesigneerd: JVjr. plaatjes A B 1-4 (niet 5) 6-8 (niet 9) 10-12 31-36 91-96 109-126 vogels, 55-57 insecten, 58-60 beukenknoppen en kiemen, 127-129 zaden, 130-132 vlinders; HR plaatjes 13-18 roofdieren, 19-24 97-108 vogels, 25-30 43-48 bloemen, 49-53 61-66 diverse dieren, 67-72 diverse planten en insecten, 133-136 vlinders, rups, kever; R. plaatjes 37-42 73-78 80 83 85-87 90 bloemen (40 met vlinder), 88 kersen, 79 81 82 89 landschappen, 84 boerderij.

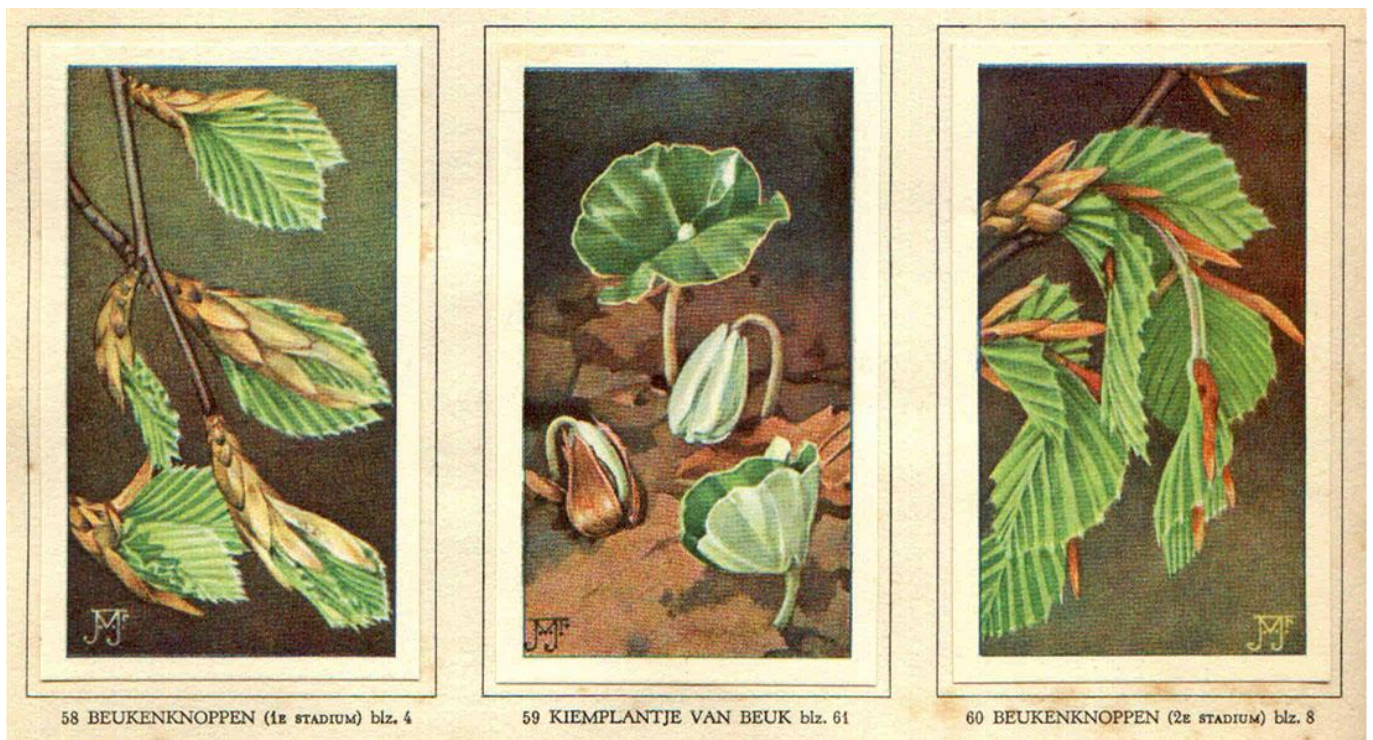
De grote platen die in de 6^e en 7^e druk verwijderd zijn (pagina 25 en 49), op ware grootte.

De kleuren van de reproductie van deze twee plaatjes in het boek *Natuurlijk Verkade* (pagina 63) verschillen sterk van de originelen zoals hier afgebeeld. Mogelijk is hiervoor een reclameplaat gebruikt, zoals de bladwijzer die is gebaseerd op twee platen uit het album *Zeewateraquarium en Terrarium*, die is afgebeeld in de inleiding bij dit deel. (Vergelijk ook in *Natuurlijk Verkade* de kleuren van de afbeeldingen op de pagina's 63 en 65.)

Doordat in de voorgaande albums steeds meer grotere platen werden opgenomen naast de gebruikelijk circa 144 kleine plaatjes, waren steeds meer bons benodigd om het album vol te krijgen. Het maximum werd bereikt bij het album *Cactussen*, met 210 bons. Dit was niet te handhaven met de aanhoudende crisis die ook Verkade zelf noopte tot bezuiniging op de albums. Bij *Hans de Torenkraai* werd dit aantal drastisch teruggebracht. Met 138 kleine plaatjes en twee grote, die 6 bons per stuk kostten, kwam het benodigde aantal bons voor dit album op “slechts” 150. Daar kwam echter wel een opmerkelijke restrictie bij, die kennelijk bedoeld was om de omzet op peil te houden. Overgebleven plaatjes van het vorige album konden niet omgeruild worden voor plaatjes voor *Hans de Torenkraai*, terwijl plaatjes van dit nieuwe album wel ingewisseld konden worden voor ontbrekende plaatjes van oudere albums! Ook nu heeft Verkade’s reclameafdeling daar een eenvoudig commentaar voor de consument bij in de “Aanwijzingen voor verzamelaars”:

Wij nemen echter aan, dat „terugruilen” slechts bij uitzondering nodig zal zijn, gezien het feit, dat het ook voor een klein gezin zeer goed mogelijk is, in een jaar tijds 150 bons te verzamelen!

58 BEUKENKNOPPEN (1e STADIUM) blz. 4

59 KIEMPLANTJE VAN BEUK blz. 61

60 BEUKENKNOPPEN (2e STADIUM) blz. 8

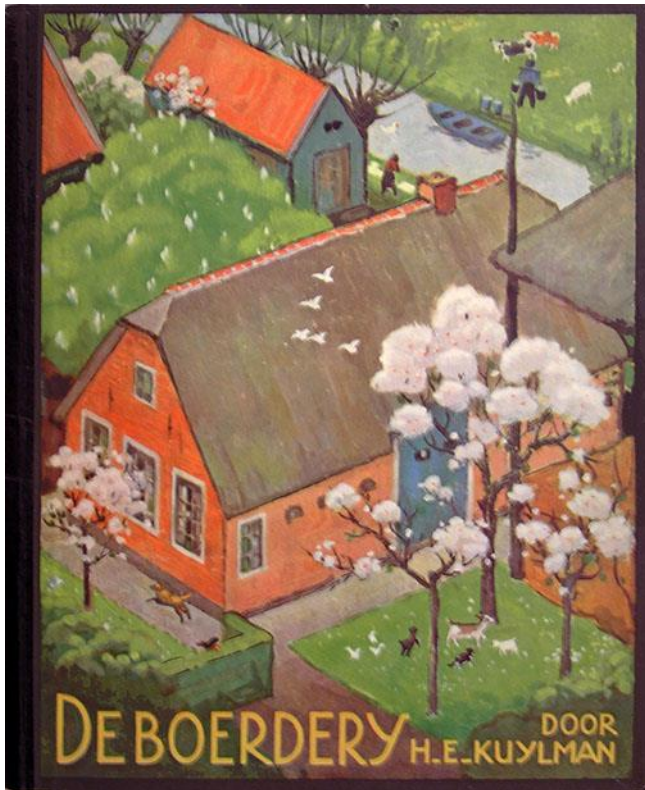
In dit album zijn tenminste 36 plaatjes gebruikt die bestemd waren voor het album *Eik en Beuk* van Thijssse, dat al in voorbereiding was maar niet meer is uitgebracht. In het boek *Eik en Beuk* dat uiteindelijk in 1995 is uitgebracht door de Heimans en Thijssse stichting met de plaatjes megedrukt, zijn ze alle 36 terug te vinden, met nog 40 plaatjes die niet bruikbaar waren voor *Hans de Torenkraai*; zie de bespreking van dit boek aan het einde van dit document.

Toevoeging vanaf de 6^e druk

In het register en in de teksten onder de plaatjes zijn een aantal malen de tekens ♂ en ♀ gebruikt zonder verklaring van de betekenis. Op het ruilformulier is later de betekenis aangegeven, zoals hieronder afgebeeld. Vanaf de 6^e druk, waarvoor de eerste pagina van het register opnieuw gezet moest worden, is onder de kop de tekstregel toegevoegd: “De teekens onder de plaatjes stellen voor ♂ = mannelijk en ♀ = vrouwelijk.”

Zekerheidshalve vermelden wij dat de teekens onder de plaatjes stellen voor
♂ = mannelijk en ♀ = vrouwelijk.

VEKA26

De boerderij*De boerderij door H.E. Kuylman.**Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar aquarellen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Bandversiering en zwart-wit teekeningen van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa. L. van Leer & Co. Druk- en bind werk van Blikman & Sartorius.**1936 Verkade's fabrieken N.V., Zaandam.*

64 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 2 pagina's register. 4 vierkante plaatjes (A t/m D) en 140 kleine plaatjes om in te plakken.

13 identieke drukken van 1936-194? alle gedateerd op 1936.

Prijs f 0,75. Verkocht 126.932 stuks.

Kenmerken

Op de voorzijde is een tamelijk primitieve aquarel van een boerderij en directe omgeving afgebeeld. De achterzijde is weer egaal groen. Links van het titelblad is weer een paginagrote pentekening afgedrukt. Pagina-opmaak, lettertype en regelafstand zijn gelijk aan die van *Hans de Torenkraai*, en het aantal pagina's is ook ongeveer gelijk gehouden.

Het album is onderverdeeld in vijf Romeins genummerde hoofdstukken, met een koptekening en een kleine illustratie ter afsluiting als daar ruimte voor is. Weliswaar heeft dit album weer 144 plaatjes, maar doordat er vier vierkante bij zijn, die samen een hele pagina in beslag nemen, zijn er twee plaatjes over; deze zijn op pagina 31 en 32 in de tekst geplaatst. Dit heeft het ongebruikelijke effect dat vanaf pagina 35, beginnend met plaatje 87, de nummers van de plaatjes op de plaatjespagina's niet meer steeds met een zesvoud opklimmen.

De afbeeldingen zijn zeer divers. Ze laten scènes uit het landleven zien, landschappen, vee en huisdieren, vogels en vraat-dieren, bloemen, graan, groenten en fruit. De meeste plaatjes zijn zichtbaar gesigneerd: HR plaatjes 1-8 14-16 50 52 vee, 9-13 31-36 49 51 boerderijscènes, 17-18 53 54 huisdieren, 25-30 hoendersoorten, 55-62 65 66 73-78 vogels (niet 64, kuikens), 92-98 landbouwscènes; JVJr. plaatjes A-D de jaargetijden, 19-22 knaagdieren, 23 kikker, 24 veenmol, 43-48 80 83 84 87-92 99-102 (niet 103) 104 117 119 121 vogels en nesten, 67-72 81 82 85 86 groenten, 79 korenveld, 118 boerderij, 120 spin, 122 rupsen, 123-126 granen, 127 planten, 128 wortels; R. plaatjes 37-42 111-113 129-134 bloemen, 85-86 105-110 114-116 135-140 groente- en fruitgewassen.

Inhoud

Dit album geeft een geromantiseerd beeld van het idyllische leven op de boerderij, dat goed in de smaak viel bij de burgerij die de Verkade-producten kocht. De vier hoofdstukken doorlopen de vier jaargetijden, die ook afgebeeld zijn in de vier vierkante plaatjes, zie de volgende pagina. In het eerste hoofdstuk "Natuur ontwaakt", wordt het leven van dag tot dag in de lente gevolgd. Het tweede hoofdstuk heet aansluitend Zomerbloei, het derde hoofdstuk Oogsttijd, gevolgd door Winterrust. De plaatjes volgen dit. De laatste twee pagina's en laatste hoofdstuk is de "Herleving" na de winter.

„Vrouw, de kieviten zijn terug”, roept de boer door de deeldeur, die nu wijd opent om de lente binnen te laten. En terwijl de boerin met haar zoontje op de arm naar buiten komt om het wonderlijkvliespel van de bonte vogels te aanschouwen, trekken en rukken de koeien wild aan de kettingen, verlangend om met de komst van het voorjaar den bedompten stal te mogen verwisselen met de weide, waar het malsche gras ze wacht.

Facsimile herdruk

Facsimile herdruk 2002. Uitgeverij Terra, Zutphen.

Fotomechanische herdruk van de 1^e druk met lithografisch meegedrukte plaatjes.

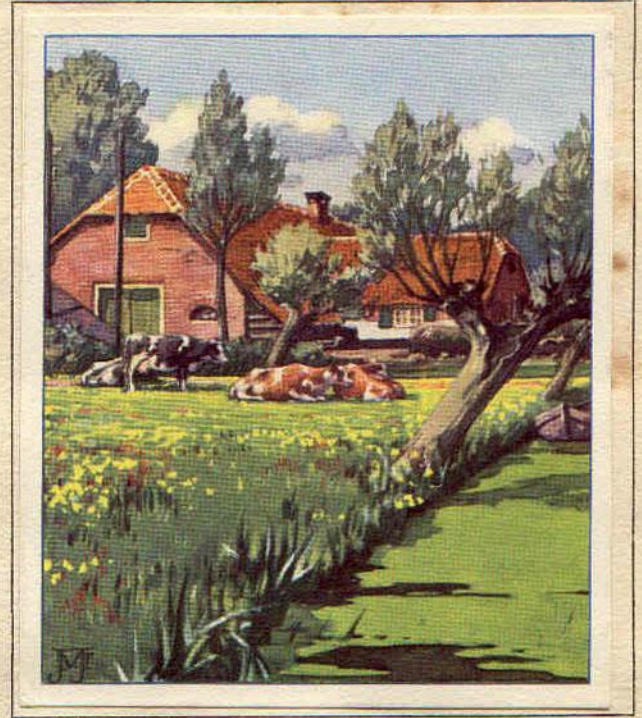
64 pagina's. ISBN 90 5897 087 6

Prijs € 19,50. Oplage onbekend.

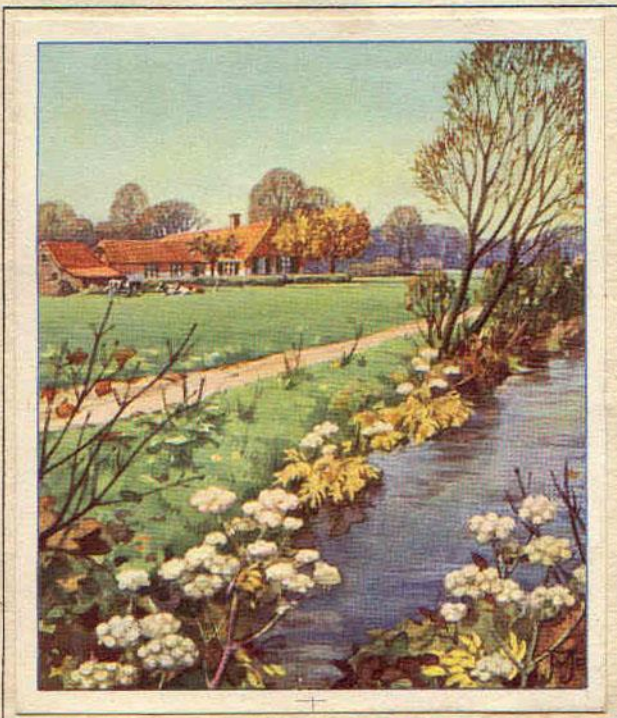
J. VOERMAN JR.

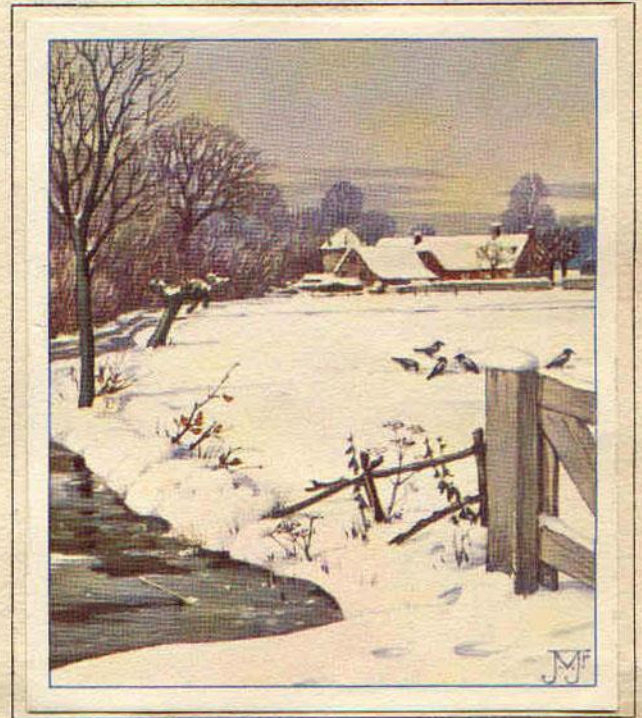
A LENTE blz. 12

B ZOMER blz. 41

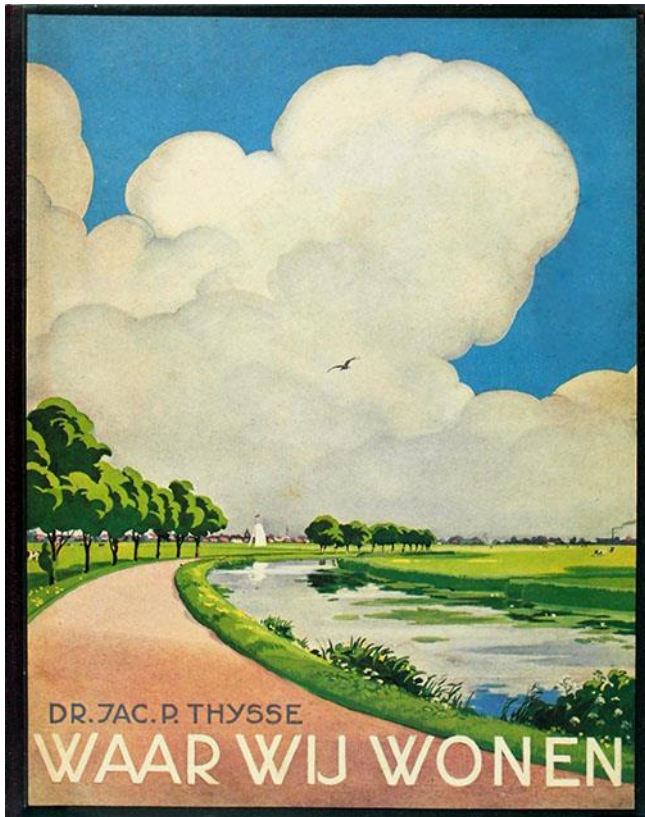

C HERFST blz. 48

D WINTER blz. 54

De vier jaargetijden die de hoofdstukken vormen, zijn uitgebeeld op één pagina in een tableau van vier vierkante plaatjes van afwijkend formaat. Deze plaatjes zijn ook los geleverd op groot formaat (16 x 19 cm).

VEKA27

Waar wij wonen

Waar wij wonen door Dr. Jac. P. Thijssen. Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar aquarellen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Bandversiering en zwart-wit teekeningen van C. Rol. Plaatjes in offsetdruk van de Fa. L. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius.

1937 Uitgave Verkade's Fabrieken N.V., Zaandam. (november 1936)

66 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 2 pagina's register achterin. 27 platen (1 – 27) in drie formaten om in te plakken.

14 identieke drukken in de periode 1936 – 1939, alle gedateerd op 1937.

Prijs f 0,75. Verkocht 110.572 stuks.

Kenmerken

Met dit album en het volgende – *Onze Grootte Rivieren* – die een tweeluik vormen, werd drastisch gebroken met de 30 jaar lange traditie van de “Verkade-plaatjes” van circa automatenformaat. In dit album komen alleen grote platen voor, 15 paginagrote, 5 horizontale en 5 verticale stroken, en 2 verkorte horizontale stroken. Met name de

fraaie paginagrote platen maakt van deze twee albums mooie kijkboeken. Deze werden ook veel los verzameld.

Ook in de opmaak is een bijzonderheid ingevoerd, namelijk de titel op de titelpagina en de eerste letter van het eerste hoofdstuk zijn roodgekleurd.

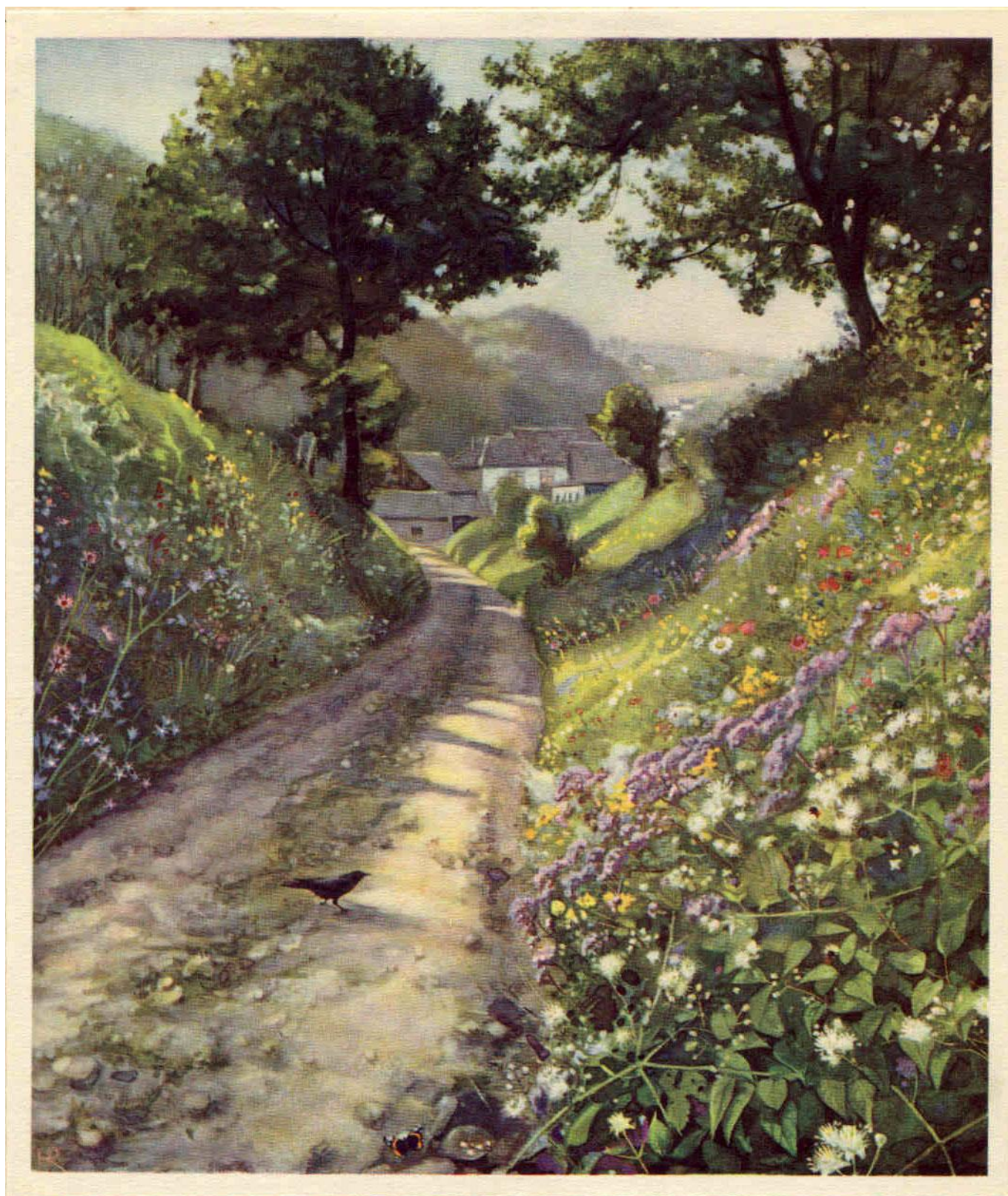
Het aantal pagina's is beperkt gebleven, met dezelfde letter en regelafstand als bij de twee Kuytman albums. De binding van deze albums is opmerkelijk; in het midden van elk katern vanaf het tweede zijn enkele loze papierstroken mee gebonden. De reden daarvan is ongetwijfeld dat men vreesde voor het “Benito-effect” (zie de inleiding bij de Kaiser-albums), en daarom meer vulruimte in de band heeft willen creëren. Dat dit geen overbodige luxe is, is goed te zien als je een stapeltje van deze albums op elkaar legt: ze hebben duidelijk de neiging open te gaan staan. Deze vulstroken zijn in alle volgende albums gebruikt.

Het album is opgedeeld in zes Romeins genummerde hoofdstukken, beginnend met de traditionele koptekening en afgesloten met een kleine versiering (de laatste aan het einde van het register, dezelfde als op de titelpagina).

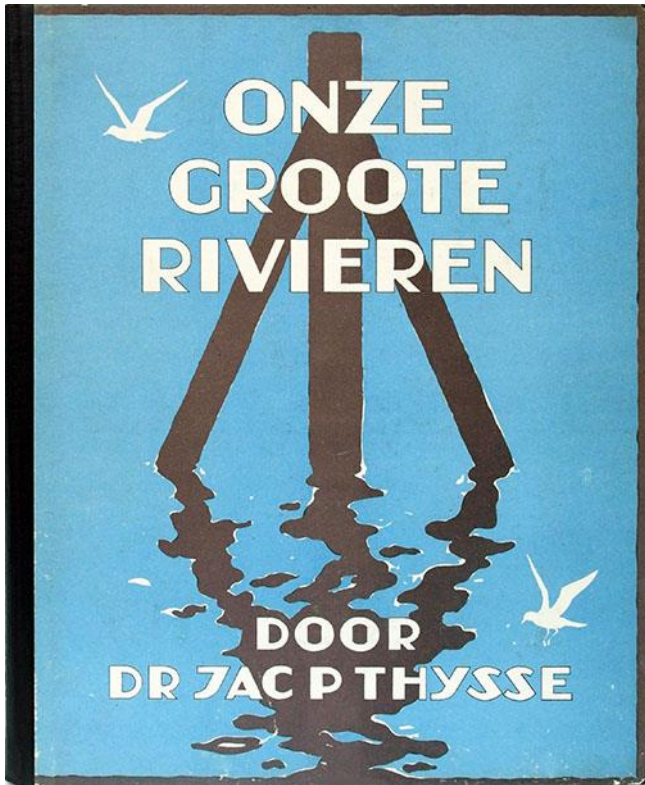
Ondanks het kleine aantal platen, slechts 27 in plaats van circa 144, is er een volledig register opgenomen. Dit bevat naast één kolom met verwijzingen bij de pentekeningen en grote platen een lijst van planten en dieren die op de platen voorkomen. Bovendien is op de pagina's onder de platen die meerdere planten of dieren tonen een lijstje daarvan afgedrukt en cijfers die de plaats aanduiden van de betreffende plant of het dier op de plaat. Daarom werden de platen veelal alleen aan de bovenrand vastgeplakt. Dit heeft het vervelende effect dat bij het doorbladeren van het boek de binnenste onderhoek gemakkelijk omknikt.

De 27 platen zijn gesigneerd. De 15 paginagrote platen: JVJr. 1 10 11 14 18 25; HR 2 6 7 21 22 26; R- 15 19 23. De 5 paginabrede horizontale stroken: JVJr. 5 8; HR 3 12; R- 4. De 2 verkorte horizontale stroken: JVJr. 5 9. De 5 paginalange verticale stroken: JVJr. 16 20 27; HR 17; R- 13.

In dit album en het volgende *Onze Grootte Rivieren* laat de inmiddels 71-jarige Thijssen zich nog eens nadrukkelijk blijken als de grote natuurbeschermers. In deze albums werd tevens een aanmeldingskaart voor de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten bijgevoegd.

Topografie:
1 Eik, 2 Marjolein, 3 Klokje, 4 Clematis, 5 Atalanta

VEKA28

Onze groote rivieren

Onze groote rivieren door Dr. Jac. P. Thijsse.

Te illustreeren met Verkade's plaatjes, naar aquarellen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Bandversiering en zwart-wit teekeningen van C. Rol. Platen in offset-druk van L. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius.

1938 Uitgave Verkade's Fabrieken N.V., Zaandam. (november 1937)

71 pagina's gerekend vanaf het titelblad, waarbij de topografische kaart tussen Voorwoord en pagina 4 is overgeslagen, waarvan 2 pagina's register achterin. Met een grote kaart "Onze groote rivieren" voorin en een kleine kaart op pagina 16, getekend door D. Korf. 26 grote gekleurde platen in drie formaten om in te plakken.

7 identieke drukken in de periode 1937 – 1942, alle gedateerd op 1938.

Prijs f 0,75. Verkocht 104.138 stuks.

Kenmerken

De "rivierimpressie" op de voorzijde is niet indrukwekkend; mogelijk is afgezien van een fraai rivierlandschap omdat het vorige album – *Waar wij wonen* – al zoiets had. Helaas passen deze twee albums nu qua voorplaat niet bij elkaar. Opmerkelijk is dat bij dit album de achterzijde weer een bijpassende kleine illustratie heeft, zoals bij veel oudere albums. Wel passend bij het voorgaande album is, dat de titel op het titelblad gekleurd is. Ook heeft dit album weer alleen 26 indrukwekkende, grote platen, 15 paginagrote, 3 horizontale halve pagina's – zie de afbeelding op de pagina hiernaast –, 6 gewone paginabrede horizontale stroken en 2 paginalange verticale stroken.

Het album is onderverdeeld in vijf Romeins genummerde hoofdstukken, beginnend met de bekende koptekening en afgesloten met een kleine illustratie, het laatste met het wapen van zeeland.

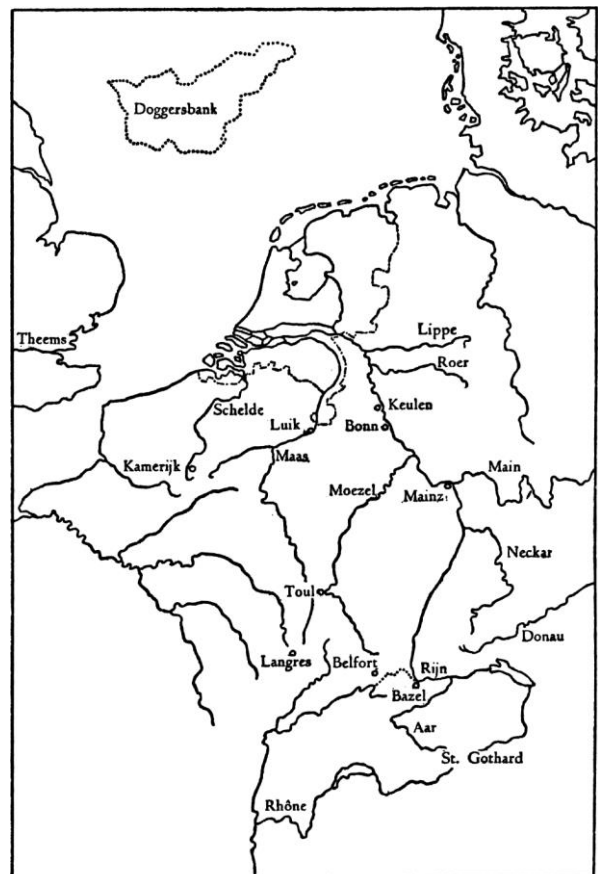
De 26 platen zijn gesigneerd. De 15 paginagrote platen: JVJr. 1 2 9 17 18 24 26; R- 3 12 14 23; HR 6 8 13 20. De 3 halve pagina's: HR 10 22; JVJr. 11. De 6 smalle horizontale stroken: R- 4 5; HR 7 15 16; JVJr. 25. De 2 verticale stroken: JVJr. 19 21.

Facsimile herdruk

Facsimile herdruk met mee gedrukte kleurenplaten, september 1998. Amsterdam, Heimans en Thijsse stichting / Uitg. Terra, Zutphen.

Ongewijzigde fotografische herdruk. Toegevoegd 11 pagina's "In de 21^e eeuw ... Meer ruimte voor onze rivieren", door A. Coops. Met kaarten van de Topografische Dienst.

Prijs f 39,90. Oplage 7.000 stuks. ISBN 90-6255-845-3.

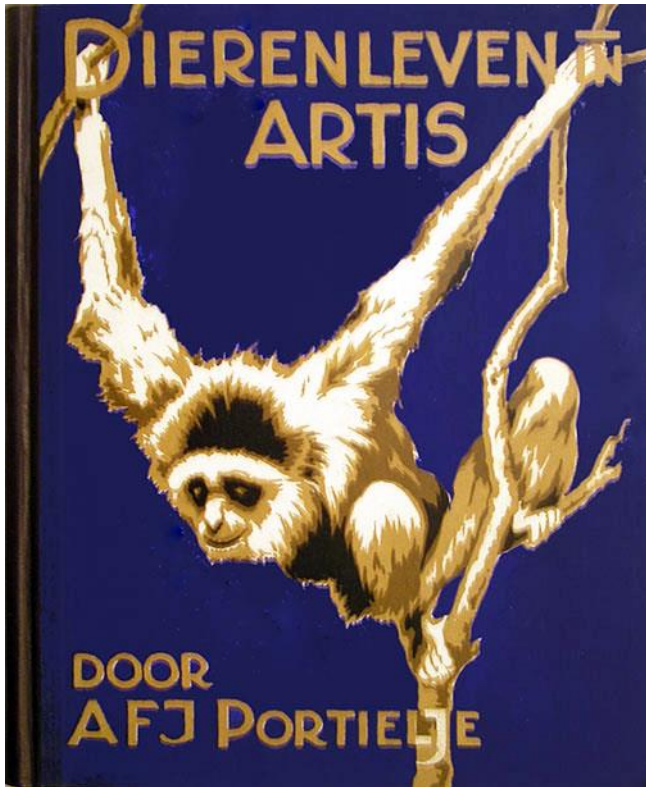

22 Steil

H. Rol

VEKA29

Dierenleven in Artis

Dierenleven in Artis door A.F.J. Portielje met medewerking van mevr. J.P.H. Portielje-Scholten.

Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar aquarellen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Bandversiering en zwart-wit tekeningen van C. Rol. Plaatjes in offset-druk van de Fa. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius.

1939 Uitgave Verkade's Fabrieken N.V., Zaandam. (oktober 1938)

73 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 2 pagina's register achterin. 11 paginagrote en halve paginagrote platen (A t/m K) en 90 kleine plaatjes om in te plakken.

14 identieke drukken tot 1942, alle gedateerd op 1939. Prijs f 0,75. Verkocht 155.374 stuks.

Kenmerken

Het meest opvallende aan dit bekende album – de tophit in verkoopcijfers – en het volgende, is de diepblauwe omslag. Net als bij de vorige Portielje-albums heeft ook de achterzijde weer een illustratie gekregen, hier een nachtschapje met volle maan.

Het album is onderverdeeld in vijf Romeins genummerde hoofdstukken met een koptekening, en een afsluitende kleine illustratie als daar plaats voor is. De eindillustratie op pagina 61 roept herinneringen op aan de omslag van *Mijn Aquarium*. Links van het titelblad is weer een paginagrote zwart-wit tekening afgedrukt, een olifant. Al deze tekeningen zijn nu niet in pen maar in krijt op aquarelpapier. In de tekst zijn verder nog twee pentekeningen van "prenten" en een van bovengebitten van roofdieren opgenomen.

Er is teruggekeerd naar kleine langwerpige plaatjes, maar niet naar het oude formaat van 52 x 88 mm. De staande plaatjes zijn iets groter gemaakt (55 x 92 mm), en de liggende iets vierkanter (82 x 57 mm). De grotere helderheid als gevolg van het nieuwe drukprocédé heeft bij de platen met felle kleuren een tamelijk kitscherig effect.

Alle plaatjes zijn gesigneerd. De paginagrote platen: HR A B; R- D F; JVJr. J K. De halve pagina's: HR C E; JVJr. G I; R- H. De kleine plaatjes: HR 1-12 31-42 49-54 67-78 85-90; JVJr. 13-30 43-48 55-60 79-84; R- 61-66.

Facsimile herdruk

Facsimile herdruk met mee gedrukte kleurenplaten, 2002. Uitgeverij Terra Zutphen, inmiddels overgenomen door Lannoo, wat zich uit door de niet passende hoogglans koft en het witte papier.

Ongewijzigde fotografische herdruk van 73 pagina's. Toegevoegd 16 pagina's over Artis nu, door Maarten Frankenhuis, directeur van Artis, met plattegrond en foto's.

ISBN 90-5897-049-3.

VEKA30

Apen en hoefdieren in Artis

Apen en hoefdieren in Artis. A.F.J. Portielje, met medewerking van mevr. J.P.H. Portielje-Scholten.

Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar aquarellen van C. Rol, J. Voerman Jr. en H. Rol. Bandversiering en zwart-wit tekeningen van C. Rol. Plaatjes in offset-druk van de Fa. van Leer & Co. Druk- en bindwerk van Blikman & Sartorius.

1940 Uitgave Verkade's Fabrieken N.V., Zaandam. (oktober 1939)

78 pagina's vanaf het titelblad, waarvan 2 pagina's register. 1 paginagrote kleurenplaat en 144 kleine plaatjes om in te plakken.

15 identieke drukken in de periode 1939 – 1942, alle gedateerd 1940. Prijs f 0,75. Verkocht 123.584 stuks.

Anders dan de titel suggereert, behandelt dit album niet alleen apen en hoefdieren, maar ook enkele amfibieën, vogels, vleermuizen en tenslotte de loopvogels.

Kenmerken

Met dit album wordt in twee opzichten weer een stap teruggezet naar de aloude Verkade-albums: De titel op het titelblad is zonder kleur, en het album bevat weer 12 dozijn plaatjes van het bekende Verkade-formaat, plus een gekleurde paginagrote plaat naast de titelpagina. Deze grote plaat werd niet bijgeleverd, maar moest gespaard worden. Doordat hiervoor slechts 6 bons benodigd waren, kwam het totale aantal benodigde bons weer op 150, het aantal dat zoals bekend ook door een klein gezin goed in een jaar bij elkaar te eten is.

De gekleurde titelplaat, die bij een aantal voorgaande albums zo'n succes was, is er kennelijk pas laat weer bij gehaald. De paginagrote zwart-wit tekening die de laatste 6 albums sierde naast het titelblad, moest daardoor opschuiven naar de pagina naast het begin van hoofdstuk I, en de koptekening die voor hoofdstuk I bedoeld was is doorgeschoven naar pagina 13.

De omslag is weer blauw, net als het voorgaande Artis-album, maar donkerder. Op de voorkant zijn twee herten afgebeeld, op de achterkant een bloementak in dezelfde terrakleur met een vage zwarte figuur erachter.

Het album is onderverdeeld in vier Romeins genummerde hoofdstukken, beginnend met een zwarte krijttekening; er komen geen afsluitende illustraties voor. Buiten de doorgeschoven koptekening op pagina 13 komt er nog één zwart-wit tekening in de tekst voor, een "Grevy-zebra" op pagina 52.

Alle plaatjes zijn gesigneerd. Titelplaat Olifanten JVJr. HR plaatjes 1-48 apen, 55-78 hoefdieren; JVJr. plaatjes 49-54 hoefdieren, 115-120 vogels, 121-126 vliegende zoogdieren, reptielen en buideldieren, 127-131 amfibieën, 132 vis, 133-144 loopvogels; R-plaatjes 79-114 hoefdieren.

Hoogst verbazend voor de hedendaagse lezer is, hoe in die tijd met de dieren werd omgegaan, zoals beschreven door de "inspecteur der levende have" van Artis. Bijvoorbeeld in het volgende fragment (pag. 27/28):

"Alleraardigst is het ook, onze chimpansé Tommy bezig te zien met een peukje sigaar, dat ik hem offreeer. Hij pakt het met de lippen aan, doet een duchtige haal en rookt dan met kennelijk genot. Na twee rookwolken links en rechts van zijn sigaar uitgeblazen te hebben, legt hij die weer met de lippen voor zich op de grond neer en laat een genoeglijk gejuich horen. Voorzichtig neemt hij het peukje weer met de lippen aan het juiste einde op, wel oppassend, zich niet te branden.

Soms neemt hij ook een flinke trek, terwijl hij het eindje op de grond laat liggen. Hij houdt dan de rook in zijn bolle wangen, maakt een rondje door zijn kooi en blaast daarna met zichtbaar genoegen een vervaarlijke wolk uit. Dan keert hij weer naar zijn sigarenpeukje terug, buigt zich voorover, en laat nu speeksel op het gloeiende einde druppelen. Het is niet gemakkelijk uit te maken: doet hij dit om het vuur te doven of wel, omdat het sissen zo'n aardig geluid geeft. In elk geval heeft ondervinding hem geleerd, voorzichtig met zijn brandend peukje om te gaan. Het slot is altijd, dat hij het gedoofde sigareneindje onderzoekend uit elkaar peutert, zonder evenwel de tabak op te peuzelen, zoals bavianen veelal met hun door het publiek gegeven sigareneindjes doen."

Helaas werd dit het laatste klassieke Verkade-album. Bij het uitbrengen van dit album, in oktober 1939, ging Portielje er nog vanuit dat dit het tweede album van een reeks van Artis-albums zou zijn.

Een veelbelovend „woord vooraf”!

Werkend aan ons voorgaande album, bleek het al spoedig onmogelijk, de rijkdommen van „Artis” in één of twee Verkade-albums samen te vatten, zonder het geheel, zowel wat plaatjes als tekst betreft, aan innerlijke waarde te laten inboeten.

Immers, niet 't maken van een min of meer uitgebreide „Artis”-gids was onze opzet. Langdurige dagelijkse omgang met de bewoners gaf gelegenheid tot velerlei waarnemingen over het LEVEN der dieren. Hiervan wilden we U graag wat laten zien, — trachten, U iets méér van hun gedragingen te doen begrijpen dan bij een eerste indruk meestal het geval is. Dat alleen al het apenvolkje op deze manier bijna een half album in beslag nam, zal wel niemand verwonderen!

Er was dan ook grote voldoening bij alle medewerkers, toen door Verkade's Fabrieken werd besloten, het bij dit tweede album niet te laten, maar in nabije of verre toekomst misschien een derde en vierde te doen volgen! Allen togen weer vol toewijding aan 't lang niet gemakkelijke werk.

Moge het resultaat dienovereenkomstig bevrediging brengen bij zoveel mogelijk genietende kijkers en lezers.

„Artis is toch maar”, volgens onzen onvergetelijken natuurvriend E. Heimans: „het mooiste wat er op natuur-historisch gebied in ons land bestaat”.

October 1939

A. F. J. Portielje

Portielje en de vaste groep van kunstenaars begonnen direct aan het volgende album, *Vogels in Artis*, dat hierna uit moest komen. Ook Thijssen was nog steeds actief met het voorbereiden van nieuwe series. Maar een half jaar later werd Nederland bezet. De Eerste Wereldoorlog had een tijdelijk einde gemaakt aan de met de regelmaat van een klok verschijnende Verkade-albums. De Tweede Wereldoorlog werd het definitieve einde.

Epiloog

Twee albums met medewerking van Natuurmonumenten

In 1990 – 1991 kwam Verkade nog eenmaal terug met twee moderne verzamelalbums, *Dichter bij de Natuur*, geïllustreerd met veel kleurenfoto's en 50 moderne inplakplaatjes.

U hebt een nieuw Verkadeboek in handen. Wie zich de vroegere albums herinnert, zal in dit boek echter weinig terugvinden van de oude, traditionele aanpak. Dat was ook de bedoeling van Verkade en van de samenstellers. Veel van wat er in die albums van toen werd beschreven en afgebeeld, is voltooid verleden tijd. Landschappen zijn soms onherkenbaar veranderd, sommige dieren en planten zijn er niet meer of ze zijn zeldzaam geworden. De dagen dat Jac. P. Thijsse met enthousiaste pen zijn beroemde albums schreef en op de hem sympathieke en kundige manier – alsof hij je mee naar buiten nam! – zijn lezers ook voor de natuur enthousiast probeerde te maken, die dagen zijn voorbij. Het zou dwaas zijn, om tegen beter weten in te beweren, dat verder alles in het bos en op de hei bij het oude is gebleven. Dát weten wij zo langzamerhand wel.

De intentie van dit natuurboek (met plakplaatjes!) is gericht op een gezamenlijke ontdekkingsstocht. Niet bedoeld als lesmateriaal om tegenaan te kijken, geen blik van buitenaf, maar natuur beleven, erin stappen. De inhoud benadrukt de samenhang van alles wat er leeft en sterft in de natuur. Ook de mens hoort in deze samenhang thuis, zonder natuur is leven onmogelijk.

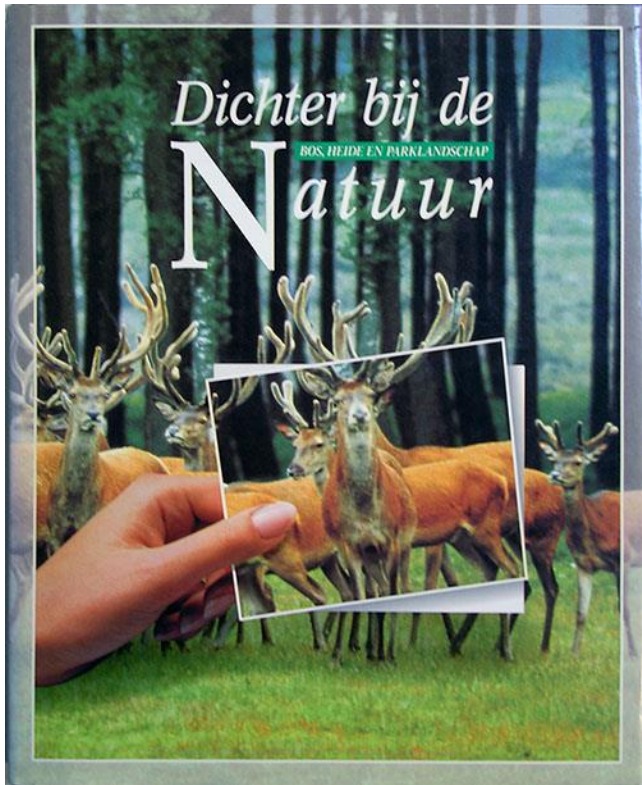
Er is veel waarvan je tijdens een wandeling of een fietstocht kunt genieten. Dat komt namelijk in de eerste plaats: genieten. Hopelijk helpt dit boek op die manier het natuurbesef bij velen te wekken of aan te wakkeren.

Van oudsher heeft Verkade een band met de natuur. En zoals Thijsse en zijn medewerkers destijds alle vrijheid kregen om de albums te maken, zo werd ook de samenstellers van dit boek door Verkade als opdrachtgever geen enkele beperking opgelegd.

Ooit schreef Jac. P. Thijsse in een van zijn voorwoorden: 'En alles wat ik in mijn leven heb gezien en ondervonden, heeft mij gebracht tot de overtuiging, dat ieder mensch gelukkiger en gezonder moet worden, naarmate hij meer belang stelt in het leven van de planten en dieren om zich heen. Hoe dat nu precies zit, kan ik in het kort bestek van deze voorrede niet uitleggen; het voornaamste is wel, dat de natuurliefde je brengt tot het doen van heerlijke zwerftochten door de mooiste streken van de wereld, dat ze je leert, in een eenvoudig landschap nog oneindig veel moois te zien, en dat je altijd gelegenheid hebt, om aan lieve, mooie dingen te denken.'

Dat zijn woorden die niet voorbij zijn.

VEKA31

**Dichter bij de natuur.
Bos, heide en parklandschap**

Dichter bij de natuur. Bos, heide en parklandschap

Tom van Ewijk, Lucienne van Ek en Toon Fey.

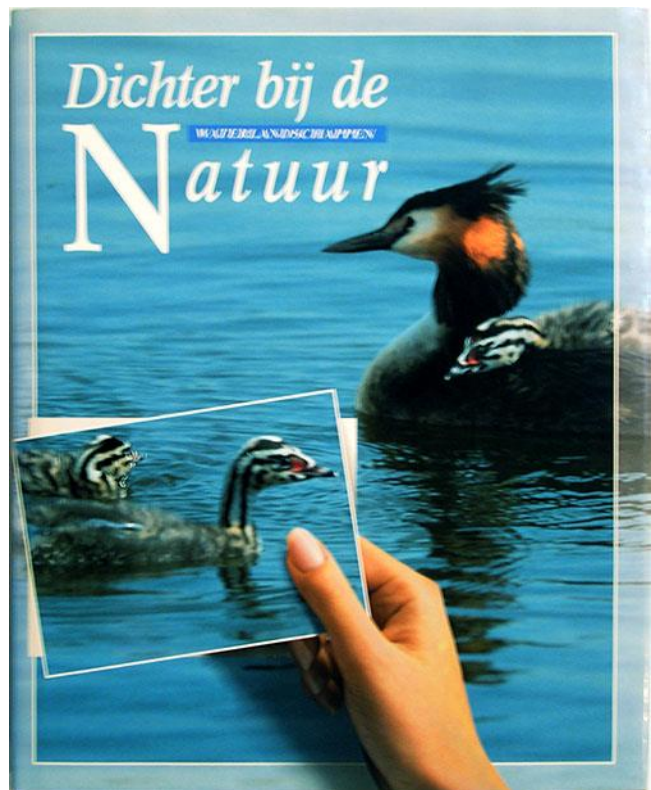
Koninklijke Verkade NV., Zaandam.

Met medewerking van de Vereniging Natuurmonumenten, vervaardigd door Uniepers BV, Abcoude, 1990.

128 pagina's. Met kleurenfoto's van A. van den Berg et al., tekeningen van C. Bouw et al. en cartografie door K. van der Veer.

Met ruimte om 50 kleurenplaatjes (6 series) in te plakken.

Prijs f 19,90. Oplage 40.000 stuks.

VEKA32

**Dichter bij de natuur.
Waterlandschappen**

Dichter bij de natuur II. Waterlandschappen door Tom van Ewijk, Lucienne van Ek en Toon Fey.

Koninklijke Verkade NV, Zaandam.

Met medewerking van de Vereniging Natuurmonumenten, vervaardigd door Uniepers BV, Abcoude, 1991.

128 pagina's. Met kleurenfoto's van A. van den Berg et al., tekeningen van C. Bouw et al. en cartografie door K. van der Veer.

Met ruimte om 50 kleurenplaatjes (6 series) in te plakken.

Prijs f 21,90. Oplage 52.000 stuks.

Kenmerken

Deze twee albums passen helemaal in de periode van de tachtiger en negentiger jaren, waarin vele prachtige natuuralbums zijn uitgegeven, onder andere door Natuurmonumenten en door het Wereld Natuurfonds. De albums beantwoorden aan dit tijdsbeeld: Forse, in linnen gebonden boeken van glanspapier met veel prachtige foto's. En daarmee passen ze eigenlijk ook wel in de Verkade traditie, die de trend heeft gezet voor de gebonden albums. Ook de redelijk forse letter die voor de hoofdtaksten gebruikt is past daarbij. Bijzonder jammer is het daarom – zeker voor de gedreven albumverzamelaars – dat ook gekozen is voor de papieren stofomslag in plaats van de bij de plaatjesalbums gebruikelijke op het voor- en achterblad geplakte geschilderde plaat. Als je deze albums bij je verzameling Verkade-albums plaatst, zul je al gauw geneigd zijn om die papieren omslag dan maar weg te doen en zo de mooie met goud opgedrukte linnen rug te laten zien naast die 27 andere linnen ruggen.

Ook de 50 plaatjes van elk album vertonen een vreemde tweeslachtigheid. Deels zijn het "Verkade-plaatjes", al zijn ze dan op glanzend papier gedrukt, met een witte rand. Een ander deel bestaat echter uit helemaal witte plaatjes waarop een kleine schildering is gedrukt, waarvan de ondergrond als het ware in het blad moet wegvallen. Deze plaatjes zijn vaak niet functioneel en verstoren soms het paginabeeld, terwijl er diverse andere meer aan het Verkade-plaatje beantwoordende afbeeldingen in de boeken voorkomen die zich beter lenen voor uitgave als plaatje

(bijvoorbeeld de Porseleinzwam op pagina 21 van het eerste boek). Tenslotte lijkt het wel alsof voor elk plaatje een volstrekt willekeurig formaat gekozen is. Nadat we in één boek al 21 verschillende afmetingen gevonden hadden, zijn we gestopt met tellen. De conclusie is dat de makers van deze albums té nadrukkelijk afstand hebben willen nemen van “het Verkade-album”. Beslist jammer voor de echte albumliefhebber.

Het hybride karakter van deze boeken komt ook nog eens tot uiting in de meegedrukte afbeeldingen. Naast de vele mooie natuurfoto's zijn een aantal daarmee sterk contrasterende grote aquarellen opgenomen, die soms meer aan een “natuurboek” à la Rien Poortvliet doen denken dan aan een echt natuurboek.

Overige uitgaven van Verkade, met de plaatjes ingedrukt of bijgeleverd

Drie manuscripten die om verschillende redenen in 1932 en 1940 “op de plank zijn blijven liggen”, zijn veel later alsnog uitgegeven, elk in een andere uitvoering:

Vogelzang (1938)

Dit manuscript van Thijssse was door hem bedoeld als het eerste van een reeks natuur-albums, die echter plaats heeft moeten maken voor de Artis albums. Plaatjes zijn er niet bij gemaakt. Het is in 1965 alsnog integraal uitgegeven door de firma Verkade ter herdenking van de 100^e geboortedag van deze in 1945 overleden “eerste auteur” van Verkade. Het is uitgevoerd als ingebonden boek met foto's in kleur en zwart-wit mee gedrukt.

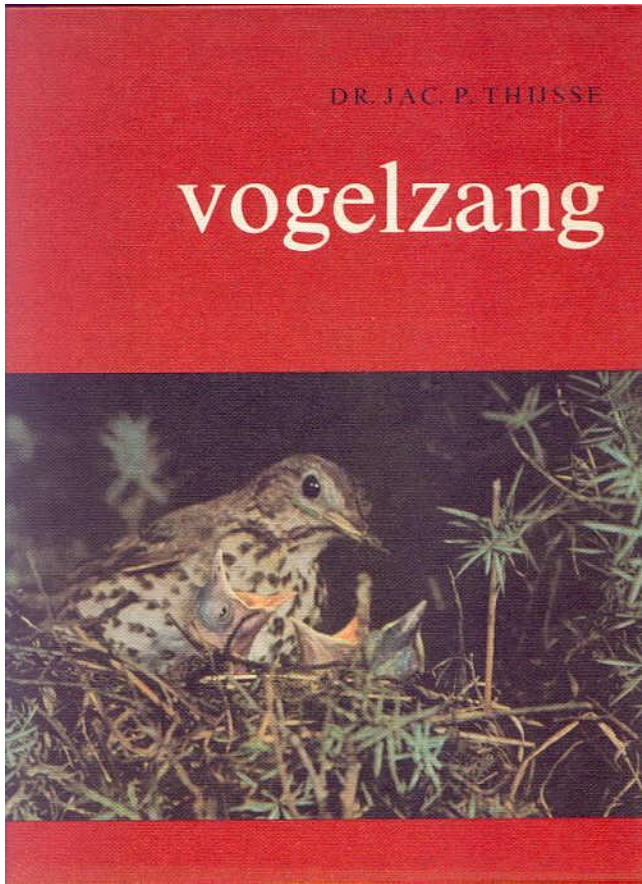
Vogels in Artis (1941)

Dit manuscript van Portielje, dat in 1941 (najaar 1940) zou verschijnen als volgende deel van de Artis-reeks, is in 1988 bij het 150 jarig bestaan van Artis uitgegeven door Zomer & Keuning, de uitgever die vele facsimile herdrukken van Verkade-albums uitgebracht heeft, met een los katern van 32 pagina's met de originele kleurenplaatjes om uit te knippen en in te plakken. Oplage slechts 13.000, ongetwijfeld als gevolg van de prijs, die bijna tweeënhalf maal zo hoog was als van de eerste herdrukken van de vier jaargetijde-albums bij voorinschrijving (1975). De herdruk van *Het Naardermeer* (1980) voor de vrije verkoop met een vergelijkbare prijs, haalde slechts 8.000 exemplaren.

Eik en Beuk (1934)

Dit manuscript van Thijssse, waarvoor de plaatjes ook reeds gemaakt waren, heeft plaats moeten maken voor het “jeugdboek” *Hans de Torenkraai*, waarin een aantal van de plaatjes voor *Eik en Beuk* gebruikt zijn. Toen in 1995 het manuscript en 78 van de originele plaatjes waren teruggevonden in het Verkade-archief is het alsnog uitgegeven in 1995 door de Heimans en Thijssse Stichting. Het boek is uitgevoerd als een modern glossy album met papieren rug, met de originele plaatjes mee gedrukt, aangevuld met vele aquarellen.

Dit fraai uitgevoerde boek was ondanks een subsidie van de firma Verkade nog duurder, maar kennelijk was de naam Thijssse nog in staat om grote massa's te trekken; er werd een oplage van 80.000 stuks behaald.

VEKA33
Vogelzang

*Vogelzang door Jac. P. Thijssen.
Manuscript daterend uit 1938, uitgegeven in 1965 ter
gelegenheid van de honderdste geboortedag van Dr.
Jac. P. Thijssen.
Koninklijke Verkade Fabrieken N.V., 1965.*

80 pagina's waarvan 2 pagina's register. Met een Voorwoord door de Directie Koninklijke Verkade Fabrieken NV en enkele voetnoten bij de tekst door W.J. Prud'homme van Reine. Foto's van F.F. Hazelhoff en tien andere fotografen.
Geen losse plaatjes.

3 drukken in 1965-1966.
Prijs 60 Ruytertjes + f 4,95. Verkocht 188.311 stuks.

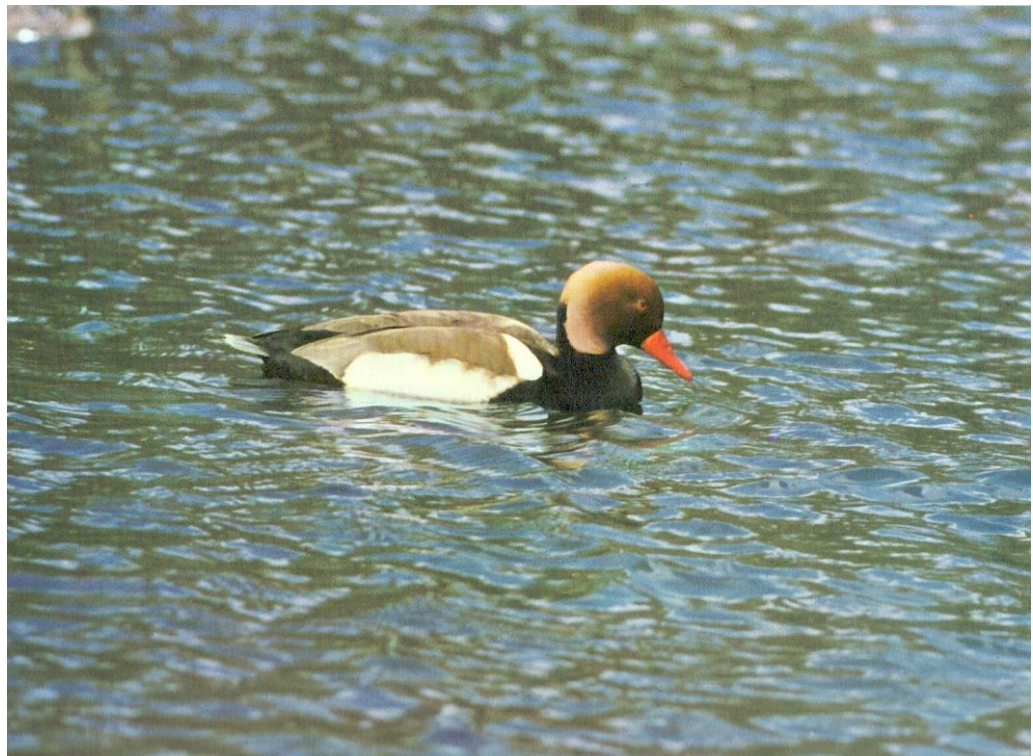
Kenmerken

Ingebonden boek van kwarto formaat (24 x 29,5 cm) bekleed met gelakt linnen, met verstijfde rug. Dit boek, met tamelijk forse letters gezet, vertoont geen overeenkomsten met de albums, met opzet zegt de firma in het voorwoord.

Het boek geeft de volledige tekst die Thijssen in 1938 afgeleverd heeft als eersteling van een nieuwe serie natuuralbums, die is blijven liggen omdat voorrang werd gegeven aan een reeks Artis-albums. De spelling is wel aangepast aan die van de zestiger jaren.

Er zijn indertijd geen ontwerpen voor plaatjes gemaakt bij dit manuscript. Het boek is geïllustreerd met 64 foto's van vogels in de natuur, afwisselend in kleur en zwart-wit. Door het gebruikte papiersoort zijn de foto's dof en weinig sprekend.

Dit boek is gedrukt door L. van Leer & Co., de drukker die de hele tweede reeks albums drukte.

Facsimile herdruk
Zomer & Keuning,
Wageningen, 1975.
Prijs f 11,90.
Oplage 5.000 stuks.

VEKA34

Vogels in Artis

Vogels In Artis door A.F.J. Portielje, met medewerking van J.P.H. Portielje-Scholten.

Te illustreren met Verkade's plaatjes, naar aquarellen van C. Rol, J. Voerman jr. en H. Rol. Bandversiering en zwart-wit tekeningen van C. Rol. 1941

Uitgeverij Zomer & Keuning 1988. ISBN 90-210-0592-8

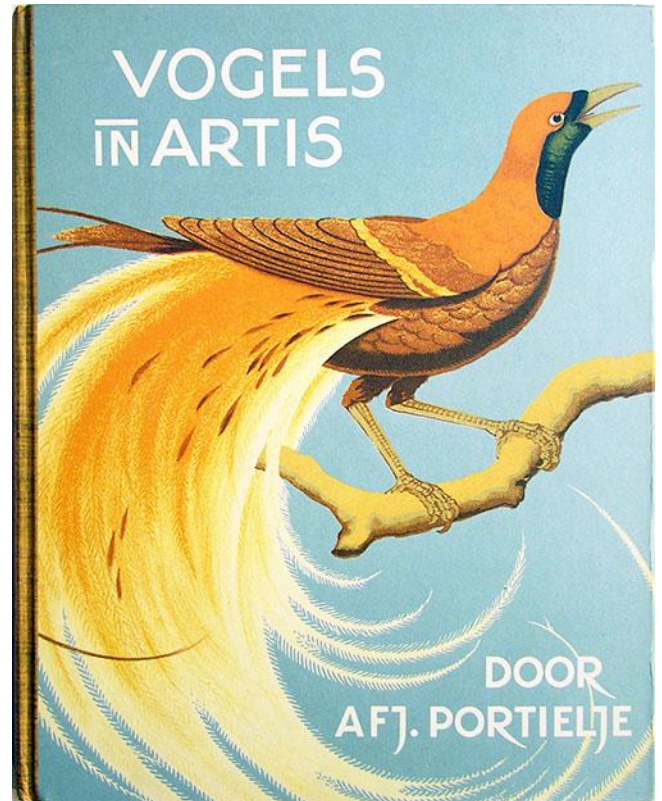
73 pagina's waarvan 2 pagina's register. Met een los katern van 32 pagina's met 1 grote titelplaat en 144 kleine plaatjes om uit te knippen en in te plakken.

Prijs f 29,90. Oplage 13.000.

Kenmerken

Dit boek is uitgevoerd zoals de heruitgaven van de Verkade-albums door Zomer & Keuning in de zeventiger en tachtiger jaren. Een gemiste kans van Verkade om nog één echt klassiek album uit te brengen.

Dit album, waarvan het manuscript en de plaatjes al gereed waren toen Nederland bezet werd, is nagenoeg volledig uitgegeven zoals de eerste twee Artis-albums: Vier genummerde hoofdstukken, de eerste beginnend met een grote letter, de volgende met een koptekening, de plaatjes per zes op aparte plaatjespagina's.

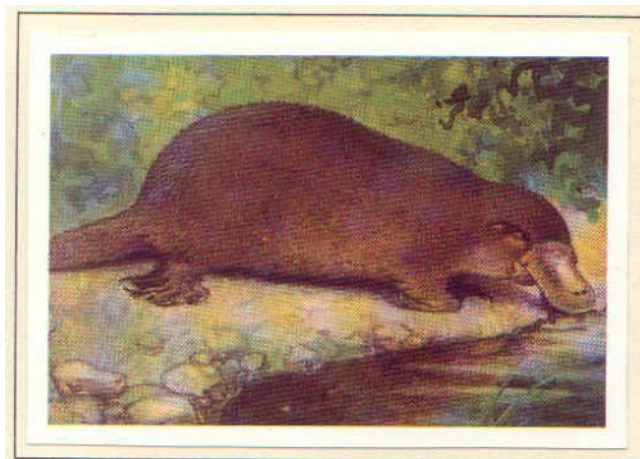

Voorin is een verantwoording van de uitgever toegevoegd, en een Ten geleide door de directeur van Artis.

In het laatste album, "Apen en hoefdieren in Artis", was Verkade teruggekeerd naar 144 kleine plaatjes en één grote plaat voorin. In "Vogels in Artis" is dezelfde opzet gevolgd. De plaatjes zijn net als bij de facsimile herdrukken van de jaargetijde-albums gedrukt op stevig, matglanzend helderwit papier, waardoor de afbeeldingen briljanter zijn dan in de originele albums. De plaatjes zijn met het album meegeleverd, maar op de titelpagina is de originele tekst: "te illustreren met Verkade's plaatjes" gehandhaafd.

Inhoud

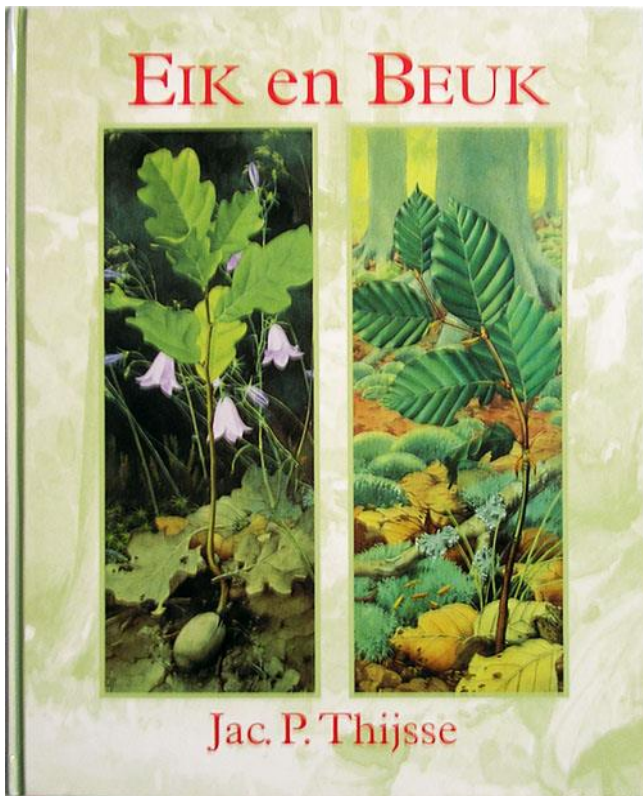
De vogels in Artis worden behandeld in drie hoofdstukken: "In en om het Vogelhuis", "Zwemmers en Waders in hun manier van doen" en "Roofvogels en Hoenderachtigen". In het voorgaande album "Apen en hoefdieren in Artis" ging merkwaardigerwijs het vierde en laatste, korte hoofdstuk over vogels. In dit vogelalbum doet Portielje weer zo'n zijstap door het vierde en laatste hoofdstuk te wijden aan zoogdieren, en wel: "Zoogdieren, waarbij allerlei oorspronkelijks bewaard bleef". Hij koppelt dat nu handig aan het slot van de vogels, waarin wat merkwaardige verschijnselen behandeld worden, met de zin: "Nu we het toch over wonderlijke uitzonderingen hebben, wist je, dat er ook zoogdieren zijn, die eieren leggen? Daarover in ons volgend en laatste hoofdstuk."

121 Vogelbekdier blz. 60

122 Mierenegel van Nieuw-Guinea blz. 59

VEKA35
Eik en Beuk

Eik en Beuk. Door Jac. P. Thijssse. Aquarellen van J. Voerman jr., C. Rol en H. Rol. Heimans en Thijssse Stichting – Amsterdam. 1934 / 1995. 80 pp.

71 pagina's plus 9 pagina's toegevoegde besprekingen.
Prijs f35,00. Oplage: 80.000

In dit boek zijn 76 plaatjes afgedrukt die in het archief van Verkade zijn teruggevonden van de 144 die bestemd waren voor het plaatjesalbum "Eik en Beuk". Dat album was bedoeld voor 1935, maar is vervangen door Hans de Torenkraai, waarin wel 36 plaatjes hiervan opgenomen werden.

De 76 plaatjes zijn aangevuld met 21 aquarellen van de hand Annie Meussen. De plaatjes zijn opgenomen in de originele formaten zoals gebruikt in de albums.

De originele tekst van Thijssse is gebruikt met aangepaste spelling in 65 pagina's verdeeld in 6 hoofdstukken:
I. Hoe ze hier kwamen
II. Groei en bloei van de eik
III. Groei en bloei van de beuk
IV. Gallen
V. Het beukenbos
VI. Het eikenbos

Vlaamse gaai

bonte kraai

eekhoorn

Een samenstel van drie plaatjes die voorkomen in Hans de torenkraai:
pl. 1 Bonte kraai, pl. 113 Vlaamse gaai en pl. 51 Eekhoorn